

grudzień

PALESTRA

12/2025

Pismo Adwokatury Polskiej

od 1924 roku

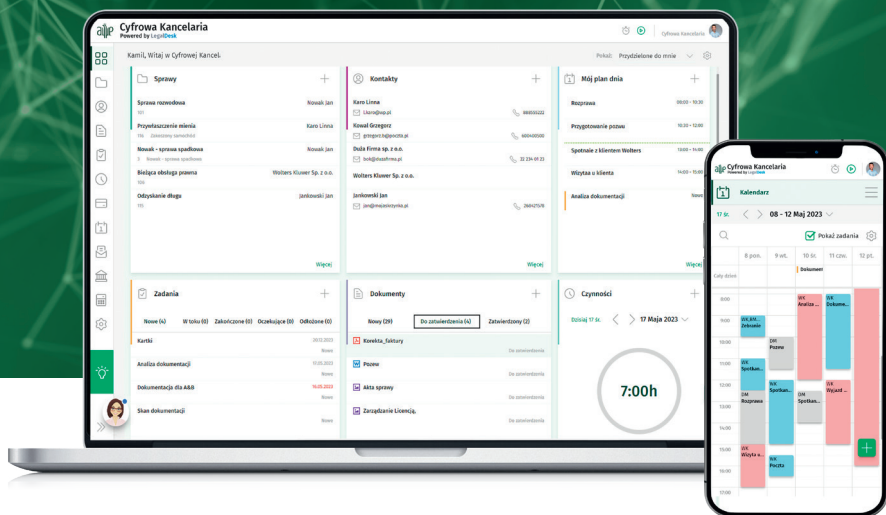

PALESTRA

Pismo Adwokatury Polskiej

Teraz możesz zyskać więcej!

Cyfrowa Kancelaria + LEX w specjalnej ofercie

Cyfrowa Kancelaria

Aplikacja do
zarządzania kancelarią

- pobieranie danych z PISP
- rejestrowanie czasu pracy
- zarządzanie zadaniami i współdzielenie dokumentów
- pobieranie danych z GUS
- rozliczanie klientów

Już od 15 zł/mies.

2 pierwsze miesiące bezpłatnie

LEX dla użytkowników Cyfrowej Kancelarii

System Informacji Prawnej

- baza aktów prawnych i orzecznictwa prawa polskiego i EU
- komentarze kanon ze wszystkich dziedzin prawa
- LEX Kompas Orzeczniczy 2.0
- moduły dodatkowe z wybranej dziedziny prawa

Już od 199 zł/mies.

12/2025

PALESTRA

Pismo Adwokatury Polskiej

Rok LXX nr 817

ADWOKATURA
POLSKA

Redaktor naczelny: Michał Bieniak; **Sekretarz redakcji:** Adam Kozień;

Redaktor języka angielskiego: Anna Setkowicz;

Członkowie Kolegium Redakcyjnego: Stanislav Balik, Zbigniew Banaszczyk, Wojciech Bergier, Michał Bieniak, Andrzej Bisztyga, Łukasz Błaszczak, Józef Forystek, Lech Gardocki, Paweł Gieras, Roman Hauser, Agnieszka Malarewicz-Jakubów, Krzysztof Kostański, Andrzej Kubas, Jan Kuklewicz, Erik Luna, Frank Meyer, Dariusz Mucha, Marek Antoni Nowicki, Piotr Ochwat, Szymon Pawelec, Krzysztof Piesiewicz, Piotr Piesiewicz, Krzysztof Pietrzykowski, Jerzy Pisuliński, Paweł Podrecki, Mariusz Popławski, Janusz Raglewski, Anna Rakowska-Trela, Stanisław Rymar, Philippe Sands, Marek Safjan, Piotr Sendeci, Tomasz Siemiątkowski, Elżbieta Skowrońska, Tomasz Sójka, Monika Strus-Wołos, Grzegorz Suliński, Maciej Szpunar, Dobrosława Szumiło-Kulczycka, Dariusz Świecki, Jaromir Tauchen, Stephen C. Thaman, Andrzej Tomaszek, Józef Wójcikiewicz, Włodzimierz Wróbel, Maria Zabłocka, Stanisław Zabłocki, Jerzy Zajadło, Piotr Zientarski

Wydawca: Naczelna Rada Adwokacka, ul. Świętojska 16/33, 00-202 Warszawa

Kontakt do redakcji: tel./fax 22 831 27 78, 22 505 25 34, 22 505 25 35, e-mail: redakcja@palestra.pl

Nakład 300 egz. ISSN: 0031-0344, indeks 36851

Projekt i przygotowanie okładki: Michał Kupidura – qpidu.com; **Skład, łamanie i druk:** 811 sp. z o.o.

Szanowni Czytelnicy!

To ostatni numer Czasopisma „Palestra” w roczniku 2025. Koniec roku i początek nowego to czas podsumowań i planów na Nowy Rok 2026. Patrząc na współczesny świat potrzeba w sposób szczególny zgody w wielu aspektach życia politycznego, społecznego i gospodarczego, jak też zarówno w wymiarze międzynarodowym, jak też krajowym.

W aktualnym numerze „Palestry” można przeczytać artykuły: adw. dr. Tomasza Cyroła pt. *Wezwanie na arbitraż i pozew jako sposoby wszczynania postępowania arbitrażowego*, adw. dr hab. Magdaleny Matusiak-Frączczak, prof. UŁ pt. *Przeszukanie pomieszczeń adwokackich w prawie polskim w świetle najnowszego orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, apl. adw. Agaty Żebrowskiej pt. *Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur jako instytucja stojąca na straży praw osób pozbawionych wolności*, adw. dr Kornelii Grabowskiej-Biernat pt. *Nowelizacja art. 77 kodeksu karnego w zakresie wprowadzenia zakazu warunkowego zwolnienia wobec skazanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności*, apl. adw. Kamili Konopko pt. *Granice stosowania art. 313 k.p.k. – przesłanki przedstawienia zarzutów. Problem sporządzenia a wydania postanowienia*, adw. dr. Michała Matuszaka pt. *Nieinterakcyjny stosunek pracy w dobie postępujących procesów dehumanizacji pracy – uwagi krytyczne*, r.pr. dr. Patryka K. Jończyka pt. *Polemika do artykułu SSO Katarzyny Wręczyckiej nt. błędów w sformułowaniu aktów notarialnych w praktyce sądowej („Radca Prawny” 219/2025)*, adw. dr Karoliny Barbary Wojciechowskiej pt. *Brak winy w uchybieniu terminu przez profesjonalnego pełnomocnika jako przesłanka przywrócenia terminu w postępowaniu administracyjnym*.

Spis treści

OD REDAKCJI

Michał Bieniał

Zrozumienie.....6

ARTYKUŁY

Tomasz Cyrol

Wezwanie na arbitraż i pozew jako sposoby wszczynania postępowania arbitrażowego.....7

Magdalena Matusiak-Frącczak

Przeszukanie pomieszczeń adwokackich w prawie polskim w świetle najnowszego orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.....20

Agata Żebrowska

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur jako instytucja stojąca na straży praw osób pozbawionych wolności.....34

Kornelia Grabowska-Biernat

Nowelizacja art. 77 Kodeksu karnego w zakresie wprowadzenia zakazu warunkowego zwolnienia wobec skazanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności.....52

Kamila Konopko

Między formalizmem a gwarancyjnością – status podejrzanego po nowelizacji art. 313 § 1 k.p.k. w świetle standardów unijnych.....68

Michał Matuszak

Nieinterakcyjny stosunek pracy w dobie postępujących procesów dehumanizacji pracy – uwagi krytyczne.....82

Patryk Jończyk

Polemika do artykułu SSO Katarzyny Wręczyckiej nt. błędów w sformułowaniu

<i>aktów notarialnych w praktyce sądowej („Radca Prawny” 2025/219).....</i>	<i>93</i>
---	-----------

Karolina Barbara Wojciechowska

<i>Brak winy w uchybieniu terminu przez profesjonalnego pełnomocnika jako przesłanka przywrócenia terminu w postępowaniu administracyjnym.....</i>	<i>99</i>
--	-----------

INDEKS

<i>Indeks rzeczowy za rok 2025.....</i>	<i>121</i>
<i>Indeks autorów za rok 2025.....</i>	<i>131</i>

Zrozumienie

Otrzymujecie Państwo do rąk grudniowy, dwunasty numer „Palestry” w 2025 roku. Prawdopodobnie otrzymacie go Państwo już po Świątach Bożego Narodzenia, więc pozwolę sobie połączyć w słowie wstępnym wątki świąteczne oraz noworoczne.

Każdy z nas przeżył zapewne w mijającym 2025 roku dobre i złe chwile. Wydaje się jednak, że zarówno na świecie, jak i w Polsce nie można tego roku zaliczyć do dobrych. Niepokój na świecie, związany z wojną na Ukrainie i w Izraelu, prawdopodobieństwo wybuchu kolejnych konfliktów w innych miejscach świata. Z drugiej zaś strony nierozwiązane konflikty w Polsce, dzielące nasze społeczeństwo na równe części. Jeden z największych konfliktów dotyczy wymiaru sprawiedliwości, a więc Adwokatura, nawet gdyby nie chciała, znajduje się w jego centrum. Wszyscy zaś prawnicy są ofiarami tego konfliktu, a niektórzy z nich – również jego sprawcami.

Święta Bożego Narodzenia oraz Nowy Rok to okres, kiedy w polskiej tradycji odwiedzamy naszych krewnych, spotykamy się z przyjaciółmi, a w trakcie zabawy sylwestrowej niejednokrotnie poznajemy nowe osoby, spoza naszego najbliższego kręgu. Mając na uwadze konflikty toczące polskie społeczeństwo, a zwłaszcza środowiska prawnicze, chciałbym więc Państwu życzyć, abyśmy w tym czasie nieco otworzyli umysły, wyszli poza bańki naszych poglądów i wysłuchali innych osób, poznali ich rozumienie świata oraz obawy. Nie oceniali, lecz jedynie wysłuchali, bo zgoda zaczyna się od zrozumienia. Zgody natomiast potrzebujemy w tym niespokojnym świecie bardziej niż czegokolwiek innego.

adw. dr Michał Bieniak

redaktor naczelny miesięcznika „Palestra”

Pojęcia kluczowe: *arbitraż, wezwanie na arbitraż, pozew, regulamin arbitrażowy, sądownictwo polubowne*

Tomasz Cyrol

Wezwanie na arbitraż i pozew jako sposoby wszczynania postępowania arbitrażowego

ABSTRAKT

Polska procedura cywilna przewiduje dwa sposoby wszczęcia postępowania arbitrażowego – przez złożenie wezwania na arbitraż albo pozwu. Wprowadzenie na początku bieżącego roku w dwóch wiodących polskich instytucjach arbitrażowych nowych regulaminów jest przyczynkiem do porównania obu mechanizmów, a także wskazania i omówienia możliwych teoretycznych i praktycznych dylematów w ich stosowaniu.

Na pytanie „w jaki sposób wszczyna się postępowanie sądowe w sprawie cywilnej” chyba każdy prawnik odpowie, że w zależności od rodzaju sprawy będzie to pozew bądź wniosek. Odpowiedź na pytanie „w jaki sposób wszczyna się postępowanie arbitrażowe¹” nie będzie już jednak tak oczywista. Poza pozwem istnieje bowiem instytucja „wezwania na arbitraż”, która być może nie jest nawet kojarzona przez część niemających doświadczenia w arbitrażu prawników. Wejście na początku 2025 r. w życie nowych regulaminów w dwóch wiodących instytucjach arbitrażowych w Polsce – Sądzie Arbitrażowym przy Konfederacji Lewiatan (dalej: SAL) i Sądzie Arbitrażowym przy Krajowej Izbie Gospodarczej (dalej: SAKIG), w których to regulaminach m.in. zmieniono regulacje dotyczące trybu wszczynania postępowań, jest przyczynkiem do napisania tego tekstu. Celem artykułu jest analiza sposobu wszczynania postępowań arbitrażowych, prezentacja i omówienie mniej znanej instytucji, jaką jest wezwanie na arbitraż, oraz próba rozwiązywania praktycznych dylematów związanych z jej stosowaniem.

¹ W artykule określenia „postępowanie/sądownictwo arbitrażowe” i „postępowanie/sądownictwo polubowne” stosowane będą zamiennie.

I. SPOSOBY WSZCZYNANIA POSTĘPOWANIA ARBITRAŻOWEGO

W postępowaniu przed sądami powszechnymi zagadnienie dopuszczalności drogi sądowej czy istnienia jurysdykcji krajowej relatywnie rzadko jest przedmiotem analizy i sporu. Bynajmniej nie chodzi tutaj o samą kontrolę dopuszczalności drogi sądowej czy istnienia jurysdykcji krajowej, gdyż kwestie te powinny być zawsze badane przez sąd z urzędu², ale o prowadzenie rzeczywistego sporu w tym zakresie. W praktyce w zdecydowanej większości przypadków podmiot inicjujący postępowanie składa pozew bądź w postępowaniu nieprocesowym wniosek, a druga strona nawet jeśli (co jest powszechne) kwestionuje stanowisko przeciwnika, to przedstawia argumenty merytoryczne, natomiast nieczęsto kwestionuje samą dopuszczalność drogi sądowej.

Inaczej sprawa wygląda w arbitrażu. Podczas gdy w sądownictwie powszechnym założenie jest takie (być może to jedna z przyczyn użycia w tym określeniu słowa „powszechny”), że strona co do zasady podlega jurysdykcji sądu, tak w postępowaniach arbitrażowych strona musi wyrazić zgodę na udział w postępowaniu.

Zgoda taka udzielana jest albo odnośnie wszystkich³ potencjalnych sporów wynikających z danego stosunku i ma ona wtedy formę „zapisu na sąd polubowny”, bądź też dotyczy konkretnego, już istniejącego sporu, kiedy to strony zgodnie decydują, nawet jeśli łącząca ich dotychczas umowa nie przewidywała postępowania arbitrażowego, że dana kwestia nie będzie rozstrzygana przez sąd powszechny, a polubowny (tzw. „kompromis”).

Odejście od sądownictwa powszechnego na rzecz arbitrażowego wymaga więc zgody stron. W związku z tym kwestia skuteczności zapisu na sąd polubowny jest podnoszona w zauważalnej liczbie postępowań, z pewnością dużo częściej, niż negowana jest jurysdykcja sądów powszechnych. Strony mogą podnosić różne zarzuty dotyczące właściwości, których opis wykracza poza zakres tego artykułu. W uproszczeniu, mogą to być kwestie związane na przykład z nieprawidłowym wskazaniem instytucji arbitrażowej (wskazanie nieistniejącej instytucji bądź nieprecyzyjne wskazanie instytucji), wątpliwościami, czy dany spór jest objęty klauzulą arbitrażową (np. wątpliwość, czy klauzula obejmująca „spory związane z realizacją umowy” obejmuje spór dotyczący samego istnienia umowy), bądź też kwestie związane z różnymi formami następstwa prawnego stron spornego stosunku. Kwestia braku właściwości sądu arbitrażowego podnoszona jest przez strony zarówno w oparciu o rzeczywiste wątpliwości, jak i jako forma techniki dylatoryjnej⁴ – w swojej strategii procesowej strony zakładają nie tylko

2 E. Rudkowska-Ząbczyk, A. Fruk (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 199*, red. E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, Warszawa 2024.

3 Zakres sporów może być też ograniczony, jednakże kwestia ta nie jest istotna z punktu widzenia tematyki pracy.

4 W doktrynie można się także spotkać z określeniem „technika delatoryjna”. W obu przypadkach chodzi o podejmowanie czynności procesowych, których głównym celem jest obstrukcja procesowa.

prawdopodobieństwo wyłączenia instytucji arbitrażowej, ale w przypadku niepowodzenia takiego działania przynajmniej spowolnienie postępowania i uzyskanie różnych wynikających z tego korzyści.

Możliwość zanegowania zapisu na sąd polubowny przez pozwanego generuje dla powoda ryzyko polegające na tym, że powód poświęci czas i środki na przygotowanie pozwu, „odsłoni karty”, przedstawiając posiadane dowody oraz swoją argumentację, a także zwiększy poziom emocji związanych ze sporem, co może ograniczyć szanse na ugodowe zakończenie sprawy, po czym okaże się, że sąd arbitrażowy jest w danej sprawie niewłaściwy. Oczywiście nie wyklucza to możliwości skierowania pozwu do sądu powszechnego, jednakże sytuacja ta nie tylko wydłuża cały spór oraz generuje dodatkowe koszty, ale – co najważniejsze w kontekście analizowanej tematyki – pozwala potencjalnemu pozwanemu poznać strategię powoda, co daje więcej czasu na przygotowanie skutecznej obrony.

Między innymi, w celu uniknięcia opisaną w powyższym akapicie sytuacji, Regulamin Arbitrażowy UNCITRAL przewiduje (art. 3)⁵, że postępowanie arbitrażowe wszczyna się wezwaniem na arbitraż (w oryginale – *notice of arbitration*). Dokument ten powinien zawierać między innymi następujące elementy:

- żądanie wszczęcia postępowania arbitrażowego;
- dane stron;
- przywołanie zapisu na sąd arbitrażowy;
- wskazanie umowy bądź stosunku, z którego wynika spór;
- zwięzły opis roszczenia, ogólny charakter sporu;
- określenie żądania.

Jak wynika z analizy powyższych elementów, wezwanie na arbitraż nie ma być odpowiednikiem stosowanego w sądownictwie powszechnym pozwu, lecz hasłowym, ogólnym wskazaniem, czego potencjalny spór ma dotyczyć, jakie są jego podstawy i oczekiwania z nim związane.

Co istotne, w dalszej części Regulaminu Arbitrażowego UNCITRAL (art. 20) opisano pozew. Regulacja ta wyraźnie wskazuje, że pozew powinien zawierać m.in. przytoczenie okoliczności faktycznych uzasadniających żądanie czy wskazanie podstaw prawnych i argumentów na poparcie roszczenia.

Omawiane regulacje przewidują jako rozwiązanie podstawowe dwuetapowy system wszczynania postępowań, jednakże pozew może być również zawarty w wezwaniu na arbitraż, pod warunkiem że spełnia on wymagania stawiane pozwowi⁶.

5 W 2005 r. obowiązywała wcześniejsza wersja Regulaminu niż przywołana w tym miejscu, jednakże różnice między dokumentami nie mają znaczenia z punktu widzenia omawianej materii.

6 P. Nowaczyk, A. Szumański, M. Szymańska, *Regulamin Arbitrażowy UNCITRAL. Komentarz*, Warszawa 2011, art. 20, pkt. II.3 (wersja elektroniczna – Legalis).

II. PRZEGLĄD ROZWIĄZAŃ STOSOWANYCH W RÓŻNYCH INSTYTUCJACH ARBITRAŻOWYCH

Powyższy mechanizm został w 2005 r. inkorporowany⁷ do Kodeksu postępowania cywilnego, wprowadzając wezwanie na arbitraż (art. 1186 k.p.c.) i pozew (art. 1188 k.p.c.).

Co jednak istotne, omawiane normy, zarówno na poziomie Regulaminu UNCITRAL, jak i norm Kodeksu postępowania cywilnego, są w dużej mierze normami modelowymi, kierunkowymi, natomiast w ramach poszczególnych postępowań arbitrażowych strony mają swobodę w ustalaniu wiążących zasad. W praktyce najczęściej postępowania arbitrażowe prowadzone są w ramach tzw. arbitrażu instytucjonalnego, co oznacza, że strony kierują swój spór do rozpoznania przez stały sąd polubowny działający w ramach zorganizowanej instytucji. Organizacje takie posiadają właściwie zawsze swoje regulaminy, gdzie kwestie proceduralne, w tym związane z zasadami wszczęcia postępowania, są określone.

Tytułem przykładu można przeanalizować regulaminy Międzynarodowego Sądu Arbitrażowego przy Międzynarodowej Izbie Handlowej (dalej: ICC), londyńskiego LCIA, wiedeńskiego VIAC, a także dwóch wiodących instytucji arbitrażowych w Polsce – SAL i SAKIG.

ICC w swoim regulaminie wyraźnie przewiduje wszczęcie postępowania w oparciu o wezwanie na arbitraż (art. 4). Regulacja ta jest podobna do regulacji UNCITRAL, choć bardziej precyzyjna. Wezwanie na arbitraż ma zawierać m.in.:

- opis charakteru i okoliczności sporu uzasadniających powstanie roszczeń oraz podstawy, na której oparte zostały roszczenia;
- określenie przedmiotu żądania, łącznie z kwotami wszelkich roszczeń, które można określić kwotowo, oraz, w miarę możliwości, szacunkowej wartości pieniężnej wszelkich innych roszczeń.

Co ciekawe, regulamin ICC w polskiej wersji językowej nie zawiera nawet słowa „pozew”. Jak wynika z komentarza do regulaminu ICC, trybunał umożliwia stronom złożenie przed wyznaczeniem rozprawy co najmniej jednego, a najczęściej dwóch pism zawierających stanowiska stron. Jak podnoszą przywołani autorzy, w praktyce nie ma realnego zagrożenia, że strony nie będą miały możliwości przedstawienia swojego pełnego stanowiska⁸.

To od powoda zależy, jak szczegółowe będzie wezwanie na arbitraż. Może ono przypominać zarówno pozew znany z sądów powszechnych z pełnym przytoczeniem

⁷ Por. W. Sadowski (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. P. Ryłski, A. Olaś, Warszawa 2024, art. 1186, pkt 4 i art. 1188, pkt 3 i 4 (wersja elektroniczna – Legalis).

⁸ T. H. Webster, M. W. Bühler, *Handbook of ICC Arbitration*, Thomson Reuters 2021, s. 80.

argumentacji faktycznej i prawnej, jak i też zwięzłą, „hasłową” informację o przedmiocie sporu, która zostanie rozwinięta na dalszym etapie postępowania.

Wydaje się, że w postępowaniach przed ICC większość spraw rozpoczyna się relatywnie ogólnym wezwaniem na arbitraż, a później dochodzi do etapu wymiany pism – pozwu, odpowiedzi na pozew i często repliki wraz z dupliką. Warto jednak zastanowić się nad sytuacją, w której postępowanie zostanie wszczęte pismem stanowiącym faktycznie „pełny” pozew.

Oczywiście pozwany może złożyć równie „pełną” odpowiedź na pozew, a następnie strony mogą zgodnie ustalić, że złożą już tylko jedną parę pism, a w skrajnym przypadku (niekoniecznie związanym z jakiegoś rodzaju błędem czy brakiem doświadczenia pełnomocników, ale mogącym wynikać z obustronnej woli szybkiego rozstrzygnięcia sporu) zrezygnują z dalszych pism. Warto jednak zwrócić uwagę na przywołany już komentarz Thomasa H. Webstera i Michaela W. Bühlera. Autorzy wskazują, że najczęściej forma odpowiedzi na wezwanie na arbitraż będzie korespondowała z samym wezwaniem. Lakoniczne wezwanie skutkuje krótką odpowiedzią. Ciekawsze rozważania pojawiają się jednak w przypadku bardziej szczegółowego wezwania. Gdy treść wezwania będzie bardziej kompleksowa, pozwany „może także chcieć podążać tym podejściem w odpowiedzi” (org. *may well wish to follow that approach in its answer*)⁹. Z pewnością nie można więc przyjąć, że kompleksowe wezwanie na arbitraż wymaga tożsamej odpowiedzi. Oczywiście pozwany może w takim przypadku przedstawić pełną argumentację, może jednak także przedstawić wstępne stanowisko, koncentrując się na przykład na zarzucie braku właściwości, zastrzegając, że dalsze argumenty przedstawi na ewentualnym późniejszym etapie postępowania.

Mechanizm opisany powyżej został podobnie uregulowany w Regulaminie LCIA, gdzie wśród elementów wezwania na arbitraż wskazano „oświadczenie zwięzłe podsumowujące naturę i okoliczności sporu” (art. 1.1.iii). Bardzo ciekawie uregulowano natomiast dalsze postępowanie i możliwość złożenia pozwu. Jak wynika z normy zawartej w art. 15.2, w terminie 28 dni od ukonstytuowania się trybunału (tj. konkretnego składu orzekającego o sprawie) powód wskazuje na piśmie, czy wezwanie na arbitraż zawiera wszystkie elementy niezbędne do merytorycznego rozpoznania sprawy, bądź też składa dokument zawierający szczegółowe stanowisko wraz z argumentami na ich poparcie, co faktycznie będzie stanowiło pozew. Z powyższego wynika więc, że to od woli powoda zależy, czy wszczęcie postępowania będzie jednoetapowe, gdzie wezwanie na arbitraż będzie faktycznie także merytorycznym pozwem, czy też etap początkowy postępowania będzie składał się z dwóch części – wezwania na arbitraż stanowiącego oświadczenie w zakresie woli prowadzenia sporu, a następnie kolejnego pisma (choć nienazwanego pozwem), z którego będzie już wynikało pełne stanowisko merytoryczne.

9 Thomas H. Webster, Michael W. Bühler, *Handbook of ICC Arbitration*, Thomson Reuters 2021, s. 101

Zupełnie odwrotną koncepcję przyjęto w Austrii. Oczywiście to nie nazwa dokumentu, a jego treść stanowi o jego istocie, jednakże w przypadku VIAC pismo wszczynające postępowanie określono po niemiecku jako *Schiedsklage*, a po angielsku jako *Statement of claim*. Wydaje się, że oba określenia bardziej odpowiadają polskiemu słowu „pozew” niż „wezwanie na arbitraż”. Co ciekawe, także Andrzej Kąkolecki i Piotr Nowaczyk, pisząc o inicjowaniu postępowania przed VIAC, używają określenia „pozew”, a nie „wezwanie na arbitraż”¹⁰. Artykuł 7 Regulaminu VIAC wśród elementów pisma wszczynającego postępowanie wskazuje „opis stanu faktycznego i konkretne żądanie”. Co więcej, w art. 12 zawierającym normę już w dużej mierze techniczną, a dotyczącą zasad składania dokumentów i sposobu prowadzenia komunikacji w toku sprawy, mowa jest o trybie składania „pozwu z załącznikami”. Artykuł 8 reguluje natomiast odpowiedź na pozew. Tutaj także wskazano, wyliczając elementy dokumentu, że odpowiedź na pozew powinna zawierać konkretne żądanie, w domyśle w zakresie dalszego postępowania. A więc mogą to być zarówno zarzuty co do braku właściwości zmierzające do odrzucenia pozwu bądź podobnego mechanizmu lub merytoryczne zarzuty w celu uzyskania orzeczenia oddalającego roszczenie.

Z powyższej analizy można wyprowadzić wniosek, że postępowanie przed VIAC w dużym stopniu przypomina to znane z polskiego sądownictwa powszechnego z pozewem i odpowiedzią na pozew zawierającymi pełne stanowiska bez wcześniejszych pism „wstępnych” mających na celu zainicjowanie postępowania przed przedstawieniem merytorycznych stanowisk.

Na gruncie polskiej procedury prawnej wydaje się, że modelowym sposobem postępowania byłoby wszczęcie postępowania wezwaniem na arbitraż (art. 1186 k.p.c. – postępowanie przed sądem polubownym rozpoczyna się w dniu, w którym pozwane mu doręczono pismo zawierające żądanie rozpoznania sprawy w postępowaniu przed sądem polubownym – wezwanie na arbitraż), a następnie złożenie pozwu (art. 1188 k.p.c. – w terminie uzgodnionym przez strony lub, jeżeli strony nie postanowiły inaczej, w terminie wyznaczonym przez sąd polubowny powód powinien wnieść pozew). Istotne dla analizy tego zagadnienia są jednak pierwsze słowa zawarte w art. 1186 k.p.c. – „w braku odmiennego uzgodnienia stron”. Norma ta prowadzi więc do tego, że rozpoczynanie sprawy poprzez wezwanie na arbitraż może być rozumiane jako metoda „domyślna”, czy też „rekomendowana”, jednakże możliwe są inne rozwiązania. Najczęściej będzie to pozew, choć można rozważać inne, nieczęsto stosowane formy wszczęcia postępowania arbitrażowego, na przykład jakiegoś rodzaju wniosek o rozstrzygnięcie sporu przed komisją nadzorującą wykonanie określonej umowy.

Strony, zawierając w łączącej je umowie zapis na stały sąd polubowny, który posiada własny regulamin, godzą się, co do zasady, z postanowieniami tego regulaminu. Jeśli więc dany sąd przewiduje dualizm w zakresie sposobu wszczęcia postępowania

10 A. Kąkolecki, P. Nowaczyk (w:) *System prawa handlowego*, t. 8, *Arbitraż handlowy*, red. A. Szumański, Warszawa 2015, s. 125–127.

(wezwanie na arbitraż albo pozew) bądź nawet sam pozew, to strony, umawiając się na prowadzenie spornych postępowań przed taką instytucją, uzgadniają oczywiście także określony sposób wszczęcia postępowania w kontekście art. 1186 k.p.c.

III. ANALIZA NOWYCH REGULAMINÓW W WIODĄCYCH POLSKICH SĄDACH ARBITRAŻOWYCH

Obowiązujący do zeszłego roku w SAL regulamin (§ 16) jednoznacznie wskazywał, że postępowanie zostaje wszczęte przez złożenie pozwu. W dalszej części analizowanego przepisu wyliczono elementy pozwu, w tym: „dokładne określenie roszczeń wraz z ich pełnym uzasadnieniem faktycznym oraz prawnym”.

Norma ta w dużej mierze była spójna z polską praktyką arbitrażową, która natomiast zawiera stosunkowo dużo analogii do postępowania przed sądami powszechnymi. Wynika to prawdopodobnie z relatywnie małej liczby postępowań arbitrażowych i sytuacji, w której zdecydowana większość pełnomocników w postępowaniach polubownych ma większe doświadczenie i praktykę w postępowaniach sądowych i związane z tym nawyki. Trudno o jednoznaczne statystyki, jednakże na podstawie obserwacji można stwierdzić, że większość postępowań arbitrażowych wszczynana jest w oparciu o pozwy. Można nawet zaryzykować tezę, że niemała część pełnomocników składała pozwy bez głębszej (a nawet jakiegokolwiek) refleksji nad potencjalnymi alternatywami. Zdanie poprzednie nie zawiera, wbrew pozorom, błędu logicznego przy wskazaniu na alternatywę, gdyż w odróżnieniu od regulacji SAL w SAKIG (§ 24) przewidywano możliwość wszczęcia postępowania zarówno w oparciu o pozew, jak i wezwanie na arbitraż. Alternatywa więc była dostępna w ramach prowadzonych w Polsce postępowań, ale wezwanie na arbitraż nie było powszechnie stosowane.

We wcześniejszej części artykułu omówiono praktyczne różnice między oboma sposobami wszczynania postępowań. SAL, wprowadzając nowy regulamin, umożliwił stronom wybór trybu w zależności od oczekiwań osoby występującej z roszczeniem i strategii procesowej. Ten krok należy ocenić pozytywnie. W § 15 Regulaminu SAL wskazano elementy zarówno wezwania na arbitraż, jak i pozwu. Różnica redakcyjna dotyczy dwóch słów, jednakże ich waga jest kolosalna. W wezwaniu na arbitraż strona przedstawia „zwięzłe” określenie roszczeń, natomiast w pozwie określenie roszczeń powinno być „dokładne”. Co więcej, w § 15 ust. 4 wyraźnie wskazano, że do pozwu należy załączyć dowody na poparcie zgłoszonych twierdzeń. Nowy Regulamin SAL zawiera także bardzo czytelną i pomocną w praktyce regulację, która została zamieszczona w § 15 ust. 5. Dotyczy ona elementów pozwu w przypadku wszczęcia postępowania wezwaniem na arbitraż. Wynika z niej nie tylko dopuszczalność „dwuetapowego” rozpoczynania postępowania, ale także konkretna informacja, jakie elementy wezwania na arbitraż są już wskazane i nie muszą być powtarzane w pozwie.

Niestety w przypadku SAKIG nie zachowano optymalnego systemu, jakim jest możliwość wyboru sposobu inicjowania postępowania. Usunięto możliwość wszczynania postępowania pozwem, pozostawiając jedynie mniej znane i mogące budzić praktyczne wątpliwości wezwanie na arbitraż. Generuje to ryzyko błędów i nieporozumień, natomiast trudno stwierdzić istnienie pozytywnych efektów takiego ograniczenia.

Dotychczasowa regulacja przewidywała swobodę wyboru między oboma trybami inicjowania postępowania, co pozwalało na dostosowanie strategii procesowej do konkretnej sprawy.

Niestety zmieniony regulamin wyraźnie wskazuje w § 20, że dopuszczalna jest tylko jedna forma wszczęcia postępowania – wezwanie na arbitraż. Co jednak ciekawe, wezwanie na arbitraż w nowym regulaminie SAKIG w rzeczywistości wydaje się nie być jednoznaczne z wezwaniem na arbitraż przewidzianym w art. 1186 k.p.c. czy też na przykład regulaminie ICC, ale zdaje się być swoistą hybrydą łączącą wezwanie na arbitraż z pozwem.

W tym miejscu warto raz jeszcze, w bardzo dużym uproszczeniu, przedstawić różnicę między oboma trybami. Wezwanie na arbitraż – powód przedstawia wolę prowadzenia postępowania, a po akceptacji udziału w postępowaniu przez drugą stronę (ewentualnie nieskutecznym zanegowaniu postępowania) powód składa pozew zawierający pełne stanowisko i materiał dowodowy. Alternatywa polegająca na wszczęciu postępowania przez pozew – całość argumentacji wraz z dowodami zostaje przedłożona na samym początku, już w momencie inicjowania postępowania. Może to przyspieszyć postępowanie, ale niesie za sobą także ryzyko przedwczesnego ujawnienia strategii i posiadanych dowodów w przypadku braku możliwości prowadzenia postępowania arbitrażowego.

Hybrydowość rozwiązania w SAKIG polega na tym, że wprawdzie postępowanie można wszcząć jedynie poprzez wezwanie na arbitraż, jednakże ma ono w dużej mierze cechy pozwu i wydaje się, że faktycznie może obejmować elementy pozwu pozwalające na merytoryczne rozpoznawanie sprawy jedynie w oparciu o argumenty przedłożone w wezwaniu na arbitraż i oczywiście odpowiedzi na to wezwanie. Rozwiązanie takie dopuszczalne jest w oparciu o regulacje UNCITRAL (zob. wcześniej przywołany pogląd P. Nowaczyka, A. Szumańskiego i M. Szymańskiej o dopuszczalności zamieszczenia pozwu w wezwaniu na arbitraż). W komentarzach pojawia się wprawdzie pogląd, zdaje się, negujący łączenie wezwania na arbitraż z pozwem, jednakże jest on lakoniczny i można mieć wątpliwości, czy słusznie został zrozumiany. Kinga Flaga-Gieruszyńska i Andrzej Zieliński napisali bowiem jedno zdanie w komentarzu do art. 1188 k.p.c.: „Jednak wezwania na arbitraż nie można utożsamiać z pozwem, co wynika jednoznacznie z art. 1188 § 1”¹¹.

11 K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2024, art. 1186, nb 4, Legalis.

Wśród elementów koniecznych wezwania na arbitraż w Regulaminie SAKIG wskazano:

- określenie treści powództwa;
- wskazanie okoliczności faktycznych i prawnych, z których powód wywodzi roszczenie.

Co istotne, nie dookreślono tutaj, co bywa praktykowane w innych instytucjach, że chodzi o zwięzłe, hasłowe określenie powództwa. Wydaje się, że wezwanie na arbitraż powinno więc zawierać w rzeczywistości elementy pozwu pozwalające na merytoryczne rozpoznanie sprawy.

Powyższe może prowadzić do wniosku (nie przesądzając, że rzeczywiście tak jest), że wprowadzając nowy regulamin, w rzeczywistości jedynie dokonano zmiany w zakresie nazewnictwa. Powszechnie znany „pozew” zamieniono na brzmiące bardziej „międzynarodowo” wezwanie na arbitraż.

Trzeba mieć nadzieję, że autorzy komentarza do nowego regulaminu, a także praktyka wypracują jednolity sposób interpretowania i stosowania omawianej normy, jednakże aktualnie mogą pojawić się poważne wątpliwości odnośnie do sposobu wszczynania postępowania arbitrażowego przed SAKIG.

Pierwszy problem dotyczy tego, czy strona inicjująca postępowanie może wnieść wezwanie na arbitraż niezawierające określenia treści powództwa i wskazania okoliczności faktycznych. Czy można wnieść wezwanie na arbitraż będące jedynie sygnałem woli prowadzenia postępowania arbitrażowego, zakładając złożenie merytorycznego pozwu na dalszym etapie, jak ma to miejsce np. w ICC, czy jak uregulowano to w art. 1186 k.p.c. (dalej: klasyczne wezwanie na arbitraż). Regulamin SAKIG niestety nie reguluje wprost tej kwestii, jednakże odpowiedź można odnaleźć w normie zawartej w § 22 ust. 3 pkt 2, z którego wynika, że Dyrektor Generalny zwraca wezwanie na arbitraż w przypadku nieuzupełnienia w terminie braków wezwania na arbitraż między innymi w zakresie określenia treści powództwa. Wydaje się więc, że jeśli powód złoży „klasyczne” wezwanie na arbitraż, to zostanie wezwany przez Dyrektora Generalnego do uzupełnienia braku poprzez określenie treści powództwa. A gdy tego nie zrobi, to wezwanie na arbitraż zostanie zwrócone, a jak wynika z § 22 ust. 4 – zwrócone wezwanie nie wywołuje skutków prawnych.

Dyrektor Generalny nie jest jednak organem merytorycznie rozstrzygającym spór, a jedynie (w tym kontekście) analizującym, weryfikującym wymagania formalne. Wydaje się więc, że Dyrektor Sądu ma obowiązek sprawdzić, czy w wezwaniu na arbitraż określono treść powództwa, jednakże nie jest władny do oceny jakości czy też głębokości tego opisu. Lakoniczne określenie treści powództwa wydaje się więc mieścić w analizowanej normie i nie może być przesłanką zwrotu wezwania na arbitraż.

Omawiane rozwiązanie nie wyłącza więc możliwości faktycznego stosowania „klasycznego” wezwania na arbitraż. Powód może w takim dokumencie zwięzłe opisać

roszczenie (zgodnie ze standardami UNCITRAL), rozszerzając argumentację na dalszym etapie sprawy. Stosując takie rozwiązanie, pozwany w odpowiedzi na wezwanie przedstawia stanowisko wobec treści powództwa w zakresie, w jakim zostało ono wskazane w wezwaniu na arbitraż. Pozwany nie ponosi na tym etapie żadnego ryzyka – odnosi się do twierdzeń i argumentów wskazanych w wezwaniu na arbitraż, nie ma natomiast obowiązku, a nawet możliwości przedstawiania dodatkowej argumentacji bez kompleksowej wiedzy dotyczącej stanowiska powoda.

Co ciekawe, niezamieszczenie w wezwaniu na arbitraż „określenia treści powództwa” stanowi „brak formalny” będący podstawą do wezwania przez Dyrektora Generalnego do uzupełnienia braków, jednakże niewskazanie okoliczności faktycznych i prawnych, z których powód wywodzi roszczenie, nie będzie już takim błędem. Warto także zastanowić się, czy „wskazanie okoliczności faktycznych i prawnych” należy uznać za tożsame z obowiązkiem przedłożenia materiału dowodowego. Wydaje się, że nie ma podstaw do stawiania znaku równości między tymi pojęciami. Normy Regulaminu SAKIG (jak i zresztą wielu innych instytucji arbitrażowych) nie przewidują konieczności przedłożenia całości argumentacji i wspierającego ją materiału dowodowego na początku postępowania. Co więcej, uprawnienia w zakresie prezentowania nowych argumentów i dowodów wydają się wręcz szersze niż na przykład w postępowaniu przed sądami powszechnymi. Z normy zawartej w § 6 ust. 2 Regulaminu SAKIG wynika, że Trybunał Arbitrażowy prowadzi postępowanie w sposób zapewniający równe traktowanie stron oraz rozsądną możliwość przedstawienia przez nie twierdzeń i dowodów na ich poparcie. Rozsądna możliwość oznacza, że niekoniecznie kompletny materiał dowodowy musiałby zostać przedłożony jako element wezwania na arbitraż. Strategia procesowa polegająca na wniesieniu wezwania na arbitraż stanowiącego wyraz woli prowadzenia sporu, a następnie, po „podjęciu rękawicy” przez drugą stronę, przedłożeniu szerokiej argumentacji, jest bezsprzecznie „rozsądna” i zgodna z powszechną praktyką arbitrażową. Co więcej, warto zwrócić uwagę na to, jak Regulamin SAKIG normuje kwestię prekluzji dowodowej. Jak wynika z normy zawartej w § 35 ust. 1 Regulaminu SAKIG: „Trybunał Arbitrażowy rozstrzyga o wnioskach dowodowych stron, w tym może wyznaczyć termin na zgłaszanie dowodów, po upływie którego wnioski dowodowe nie zostaną uwzględnione”. Czynność polegająca na wyznaczeniu ostatecznego terminu na zgłaszanie dowodów jest czynnością fakultatywną. Trudno wyobrazić sobie postępowanie, w którym nie ustala się ostatecznego terminu na zgłaszanie dowodów. W praktyce wiązałoby się to bowiem z możliwością wielokrotnego przedstawiania różnego rodzaju kontrargumentów, a zamknięte postępowanie prawdopodobnie byłoby otwierane na nowo. Nic nie stoi jednak na przeszkodzie, aby ostateczny termin na zgłaszanie dowodów był wyznaczony dość późno w stosunku do całego postępowania. W praktyce najczęściej ostateczny termin upływa na etapie

repliki/dupliki, czyli drugiego (a w przypadku wszczęcia postępowania przy zastosowaniu „klasycznego” wezwania na arbitraż wręcz trzeciego) pisma każdej ze stron.

Stosując nowe zasady postępowania, to powód w jakimś stopniu narzuca rytm postępowania, podobnie jak ma to miejsce w sytuacji opisanej przez T. Webstera i M. Bühlera w ramach postępowania przed ICC. Jeśli powód złoży lakoniczne, „klasyczne” wezwanie na arbitraż, to prawdopodobnie druga strona złoży odpowiedź w podobnym zakresie, co będzie uzasadniało złożenie kolejnych dwóch par pism. Jeśli natomiast powód w wezwaniu na arbitraż zamieści szeroką argumentację i kompleksowe wnioski dowodowe, to pozwany będzie prawdopodobnie prowadził dyskurs w takim zakresie. Oczywiście istnieje możliwość wykorzystania obecnej regulacji jako techniki dylatoryjnej przez pozwanego. W odpowiedzi na „pełny” pozew zamieszczony w treści wezwania na arbitraż odpowie on, jedynie lakonicznie wskazując, że z dalszą argumentacją wstrzymuje się do czasu otrzymania pozwu. W praktyce jednak taka technika nie przyniosłaby istotnych korzyści dla pozwanego. Mając na uwadze szybkość postępowania arbitrażowego, prawdopodobnie w ciągu kilku tygodni wydane zostałoby postanowienie organizacyjne zobowiązujące pozwanego do pełniejszego przedstawienia swojego stanowiska. Co więcej, podjęcie omawianej próby mogłoby wręcz przynieść negatywne skutki dla pozwanego w oparciu o normę zawartą w § 23 ust. 2 pkt 4, nakazującą przedstawienie w odpowiedzi na arbitraż stanowiska pozwanego wobec wskazanych przez powoda okoliczności faktycznych i prawnych, z których wywodzi on roszczenie. Jest to pytanie mocno teoretyczne, ale warto zastanowić się, czy odmowa merytorycznego odniesienia się do argumentów powoda, nawet w oparciu o przesłanki i argumenty proceduralne, nie zostanie w jakimś stopniu uznana za jakiś rodzaj uznania określonego stanowiska powoda czy też nie wywoła innych negatywnych skutków procesowych. Oczywiście inaczej sytuacja będzie wyglądała, gdy pozwany nie będzie w formalistyczny sposób powoływał się na to, że wezwanie na arbitraż nie jest pozwem, lecz uzasadni lakoniczność swojego pisma obiektywnymi argumentami, na przykład zarzutem braku właściwości sądu z zastrzeżeniem, że w przypadku potwierdzenia właściwości przedstawione zostaną dalsze argumenty, już odnoszące się do istoty sporu.

Kolejna wątpliwość odnosi się do tego, czy i jak należy reagować w sytuacji, w której składany przez powoda dokument mający zainicjować postępowanie będzie zatytułowany „pozew”, a nie „wezwanie na arbitraż”. Ta kwestia nie wydaje się jednak budzić poważniejszych wątpliwości. W oparciu o podstawowe zasady wykładni prawa, szereg norm i praktykę stosowania prawa oczywisty jest prymat treści dokumentu nad jego tytułem. Jeśli więc pismo, którego celem będzie zainicjowanie postępowania, zostanie zatytułowane „pozew”, ale będzie zawierało wskazane w § 21 Regulaminu SAKIG elementy, to nie będzie przeszkód, aby traktować je jako dokument w prawidłowy

sposób wszczynający postępowanie. Wręcz wydaje się niedopuszczalne, aby pismo mogło nie być podstawą takiego postępowania.

IV. PODSUMOWANIE

Wydaje się, że pozostawienie podmiotowi jednoznacznego wyboru w zakresie sposobu wszczynania postępowania (wezwanie/pozew) jest rozwiązaniem optymalnym. Formalne usunięcie pozwu z Regulaminu SAKIG nie powinno być oceniane pozytywnie. Chociaż warto zwrócić uwagę, że jest to zmiana właśnie formalna. Faktycznie, co wynika z analizy zamieszczonej w tym artykule, strony nadal mają realny wybór sposobu wszczynania postępowania. Choć dokument inicjujący sprawę powinien być zatytułowany „wezwanie na arbitraż”, to w dużej mierze od powoda zależy, jak szczegółowe będzie to wezwanie i czy przedłożona argumentacja wraz z popierającymi ją dowodami będą materiałem wystarczającym do merytorycznego rozpoznania sporu, czy też dokument ten będzie bliższy „klasycznemu” wezwaniu na arbitraż. W tym drugim przypadku oczywiście powód będzie musiał złożyć na dalszym etapie kolejne pisma precyzujące i wykazujące stanowisko niezależnie od tego, czy będą one nosiły nazwę „pozew”, „stanowisko w sprawie” czy jakkolwiek inną.

Podczas jednego ze spotkań polskiego środowiska arbitrażowego wśród dyskutantów pojawiło się pytanie: „Czy polski arbitraż dorósł do wezwania na arbitraż w miejsce pozwu?”. Trudno na takie pytanie odpowiedzieć, bezsprzecznie jednak omówiona sytuacja budzi pewne zamieszanie i wątpliwości. Niniejszy artykuł można by spuentować trzema zdaniami.

Po pierwsze konkluzją, że w postępowaniu przed SAKIG strony nadal mają realny wybór odnośnie do sposobu wszczynania postępowania poprzez możliwość dopasowania treści wezwania do swoich potrzeb. Drugie zdanie podsumowania to zachęta dla stron do tego, aby jeśli nie znają w praktyce mechanizmu wezwania na arbitraż, nie obawiały się go i próbowały go stosować. Po trzecie, należy wyrazić nadzieję, że szybko pojawi się komentarz do nowego Regulaminu SAKIG, co pozwoli na usunięcie wszelkich wątpliwości.

adw. dr Tomasz Cyrol

Adwokat, doktor nauk prawnych, autor publikacji z zakresu alternatywnych metod rozwiązywania sporów i etyki prawniczej, adiunkt w Uniwersytecie Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie.

Advocate, Doctor of Laws, author of publications on alternative dispute resolution methods and legal ethics, lecturer at the University of the National Education Commission in Krakow.

ORCID: 0000-0002-7700-7302

ABSTRACT

Keywords: *arbitration, request for arbitration, statement of claim, arbitration regulations, arbitration courts*

Request for arbitration and statement of claim as methods of initiating arbitration proceedings

The Polish civil procedure provides for two methods of initiating arbitration proceedings – by filing a request for arbitration or a statement of claim. The introduction, at the beginning of this year, of new regulations in two leading Polish arbitration institutions provides a stimulus to compare both mechanisms, as well as to indicate and discuss the possible theoretical and practical dilemmas in their application.

Bibliografia

1. **Flaga-Gieruszyńska Kinga, Zieliński Andrzej**, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2024
2. **Kąkolecki Andrzej, Nowaczyk Piotr** (w:) *System prawa handlowego*, t. 8, *Arbitraż handlowy*, red. A. Szumański, Warszawa 2015
3. **Nowaczyk Piotr, Szumański Andrzej, Szymańska Maria**, *Regulamin Arbitrażowy UNCITRAL. Komentarz*, Warszawa 2011
4. **Rudkowska-Ząbczyk Ewa, Fruk Aleksandra** (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 199*, red. E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil Izabella, Beck Online Komentarze 2024
5. **Sadowski Wojciech** (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. P. Rylski, A. Olaś, Warszawa 2024
6. **Webster Thomas H., Bühler Michael W.**, *Handbook of ICC Arbitration*, Thomson Reuters 2021

Pojęcia kluczowe: *adwokat, tajemnica adwokacka, procedura karna, przeszukiwanie, prawa człowieka*

Magdalena Matusiak-Frącczak

Przeszukanie pomieszczeń adwokackich w prawie polskim w świetle najnowszej orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

ABSTRAKT

W 2025 r. Europejski Trybunał Praw Człowieka wydał dwa orzeczenia kluczowe dla ochrony tajemnicy adwokackiej podczas przeszukiwania pomieszczeń adwokackich. ETPCz zwrócił w nich uwagę przede wszystkim na rolę, jaką w toku przeszukiwania powinni spełniać przedstawiciele samorządu zawodowego, których udział nie powinien mieć jedynie charakteru czysto formalnego i powinni oni dysponować uprawnieniami pozwalającymi na efektywne chronienie tajemnicy adwokackiej. Pod tym kątem zostało następnie przeanalizowane polskie prawo, które niestety nie spełnia standardu konwencyjnego.

I. WPROWADZENIE

Tajemnica adwokacka jest jednym z filarów wykonywania zawodu adwokata. Determinuje ona powstanie pomiędzy adwokatem a klientem stosunku opartego na zaufaniu, zaś bez tego zaufania adwokat nie jest w stanie prawidłowo wykonywać swoich czynności zawodowych. Zgodnie z art. 6 p.o.a.¹ adwokat obowiązany jest zachować w tajemnicy wszystko, o czym dowiedział się w związku z udzielaniem pomocy prawnej². Ochrona tajemnicy adwokackiej rozciąga się na wszelkie materiały, dokumenty i nośniki informacji, a także wiadomości, notatki i dokumenty dotyczące sprawy uzyskane od klienta oraz innych osób, niezależnie od miejsca, w którym się znajdują (§ 19 ust. 2 i 3 k.e.a.). Ochrona tajemnicy adwokackiej jest jedną z gwarancji prawidłowego wykonywania zawodu adwokata, jako zawodu zaufania publicznego,

¹ Ustawa z 26.05.1982 r. prawo o adwokaturze, Dz.U. 2024 r. poz. 1564.

² Podobnie § 19 ust. 1 uchwały Naczelnej Rady Adwokackiej z 10.10.1998 r. nr 2/XVIII/98 Zbiór Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu (Kodeks Etyki Adwokackiej).

gwarancją, której celem nie jest ochrona komfortu adwokata, lecz ochrona zaufania, którym obdarzył go mandant. Stąd właściwe docenienie wielkiej rangi tej tajemnicy zawodowej i jej miejsca w organizacji życia społecznego jest nieodłącznym elementem całego systemu ochrony prawnej oraz warunkiem *sine qua non* prawidłowego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości w demokratycznym państwie prawnym (art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej³), zaś z tego powodu należyte respektowanie tej tajemnicy leży także w dobrze pojętym interesie publicznym⁴.

Jednakże tajemnica adwokacka nie powoduje, że kancelarie adwokackie lub inne pomieszczenia należące do adwokata (jak jego mieszkanie) podlegają immunitetowi od przeszukania i zatrzymania rzeczy na potrzeby postępowania karnego. Jednakże ochrona informacji znajdujących się w posiadaniu adwokata ma kwalifikowany charakter, co oznacza, że przeszukiwanie pomieszczeń adwokackich i zatrzymanie nośników informacji w takich pomieszczeniach powinno być zabezpieczone dodatkowymi gwarancjami proceduralnymi. Tego zagadnienia dotyczą dwa najnowsze orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wydane w 2025 r., które stanowiły impuls do napisania niniejszego artykułu. W pierwszej kolejności w opracowaniu zostaną przedstawione te orzeczenia, następnie zostanie omówiony konwencyjny standard ochrony tajemnicy adwokackiej podczas przeszukania i zatrzymania rzeczy. Powyższe będzie stanowiło punkt wyjściowy do omówienia regulacji polskich i poczynienia wniosków dotyczących zgodności polskich przepisów z Europejską Konwencją Praw Człowieka⁵.

II. WYROKI ETPCz z 2025 r.

W niniejszej części zostaną pokrótce omówione dwa istotne orzeczenia ETPCz w przedmiocie przeszukania pomieszczeń adwokackich, które Trybunał wydał w 2025 r.: *Reznik v. Ukraina*⁶ oraz *Kulák v. Słowacja*⁷.

II.I. REZNIK V. UKRAINA

W sprawie *Reznik v. Ukraina* skarżący Mykhaylo Reznik był praktykującym adwokatem. W 2013 r. zawarł on umowę o świadczenie usług prawnych z jednym z przedsiębiorstw państwowych. W ramach tej umowy adwokat otrzymał do przeanalizowania 107 umów zawartych przez owo przedsiębiorstwo państwowe *Information Centre* z innymi podmiotami. Następnie przeciwko zarządowi tego przedsiębiorstwa

3 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r., Dz.U. nr 78 poz. 483 ze zm.

4 Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z 29.10.2013 r. (II AKz 330/13), OSASz 2014/2/37–73.

5 Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (EKPC), Rzym, 4.11.1950 r., Dz.U. 1993 r. nr 61 poz. 284.

6 Wyrok ETPCz z 23.01.2025 r. *Reznik v. Ukraina*, skarga nr 31175/14.

7 Wyrok ETPCz z 3.04.2025 r. *Kulák v. Słowacja*, skarga nr 57748/21.

państwowego zostało wszczęte postępowanie karne dotyczące nadużycia władzy i sprzeniewierzenia funduszy. Prokurator wystąpił do sądu w Kijowie o zgodę na przeszukanie mieszkania adwokata, sąd na posiedzeniu niejawnym upoważnił prokuratora do przeszukania siedziby kancelarii i mieszkania adwokata oraz zatrzymania dokumentów dotyczących działalności *Information Centre*, 13 innych spółek będących partnerami ww. przedsiębiorstwa państwowego oraz 9 osób fizycznych (zarządzających albo tym przedsiębiorstwem, albo jego partnerami handlowymi). Postanowienie sądowe upoważniało także do zatrzymania komputerów, innych urządzeń komunikacji elektronicznej, urządzeń przechowywania danych (jak twarde dyski, pendrive'y). Orzeczenie sądowe było prawomocne, nie przysługiwał od niego środek odwołania. Organy ścigania dokonały przeszukania pomieszczeń adwokackich, w czynności uczestniczyło trzech przedstawicieli rady adwokackiej oraz dwóch świadków. Zarówno skarżący Reznik, jak i przedstawiciele Adwokatury zgłosili zastrzeżenia do przeprowadzenia czynności, wskazali m.in., że zatrzymane przedmioty nie były objęte postanowieniem i nie miały żadnego znaczenia dla prowadzonego postępowania. Pomimo tego dysk twardy oraz pendrive zostały przekazane biegłym do analizy. Skarżący zażądał zwrotu zatrzymanych przedmiotów, ale prokurator mu odmówił, ponieważ skarżący nie był stroną toczącego się postępowania karnego. W toku postępowania skarżący podnosił, że wydane postanowienie o przeszukaniu było sformułowane zbyt szeroko, nie zawierało także wystarczającego uzasadnienia. Ponadto przeszukanie było przeprowadzone bez udziału niezależnego organu władzy, który miałby zapewnić, że przeszukujący działali zgodnie z prawem, zaś rola przedstawicieli Adwokatury była ograniczona jedynie do zgłaszania zastrzeżeń do protokołu, które to zastrzeżenia nie wywoływały jednakże żadnych istotnych skutków. Ostatecznie urządzenia przechowywania danych zostały zwrócone skarżącemu po około dwóch latach.

W swoim wyroku ETPCz uznał, że doszło do naruszenia art. 8 EKPC. Trybunał podkreślił, że władze muszą mieć ważny powód, aby ingerować w komunikację prawników lub ich dokumenty robocze, dlatego zasady i warunki przeprowadzania przeszukań w lokalach adwokatów powinny podlegać szczególnie rygorystycznej kontroli w celu ochrony tajemnicy adwokackiej. W związku z tym prawo krajowe powinno zawierać szczegółowe przepisy określające zakres tajemnicy adwokackiej oraz opracować odpowiednie zasady i procedury identyfikujące i chroniące materiały objęte tajemnicą w trakcie wszelkich operacji przeszukania i zajęcia. ETPCz zaznaczył, że zgodnie z ukraińską ustawą prawo o adwokaturze z 2012 r. właściwą izbę adwokacką należy z wyprzedzeniem powiadomić o planowanym przeszukaniu lokalu jej członka, w celu powierzenia jej przedstawicielowi nadzoru nad działaniami organów. Jednakże w przepisach ustawowych nadal nie uregulowano w szczególności uzasadnionych wyjątków, które upoważniają organy śledcze do ingerencji w tajemnicę adwokacką. Ponadto prawa przedstawicieli izby adwokackiej uczestniczących w przeszukaniu

wydają się nie być szersze niż prawa innych uczestników przeszukania, ograniczają się zasadniczo do zadawania pytań i składania uwag lub sprzeciwów, które nie wymagają konkretnych działań następczych ze strony organów ścigania, przedstawiciele izby adwokackiej nie mieli żadnych uprawnień, aby uniemożliwić funkcjonariuszom policji zajęcie jakichkolwiek przedmiotów, które ci uznali za niezbędne, jak i nie mieli oni żadnej kontroli nad późniejszym przeszukiwaniem materiałów na nośnikach elektronicznych, które zostały usunięte z domu skarżącego bez sprawdzenia ich wartości. Nie ma również procedury, która umożliwiałaby szybkie rozpatrzenie sporów między przedstawicielami izby adwokackiej a funkcjonariuszami prowadzącymi przeszukanie przez organ sądowy lub inny organ niezależny od dochodzenia w celu orzeczenia, czy dany dokument może zostać zatrzymany i ujawniony w ramach postępowania. Trybunał zauważył również, że prawo krajowe nie zawiera żadnej konkretnej procedury ani zabezpieczeń dotyczących badania elektronicznych nośników danych, które mogłyby zapobiec ujawnieniu w toku dochodzenia komunikacji elektronicznej objętej tajemnicą adwokacką. Sam fakt, że urządzenia elektroniczne adwokata, które potencjalnie mogłyby zawierać materiały chronione tajemnicą adwokacką, zostały zajęte i udostępnione biegłym bez jakiegokolwiek nadzoru zewnętrznego lub innych zabezpieczeń, stanowił, zdaniem Trybunału, nieproporcjonalną ingerencję w prawa skarżącego wynikające z Konwencji. Prawo krajowe nie umożliwiło również skarżącemu na żadnym etapie postępowania skutecznego podniesienia argumentów odnoszących się do prawa chronionego art. 8 EKPC.

II.II. *KULÁK v. SŁOWACJA*

W 2019 r. organy ścigania wszczęły postępowanie w przedmiocie łapownictwa, nadużywania uprawnień i wpływów na niezależność sądownictwa osób powiązanych ze słowacką judykaturą. W ramach tego postępowania prokurator wydał postanowienie o przeszukaniu i zatrzymaniu u skarżącego, będącego adwokatem, urządzeń telekomunikacyjnych, informatycznych oraz innych nośników informacji. Postanowienie obejmowało wszystkie dane komputerowe, aplikacje, dokumenty tekstowe i nagrania audiowizualne. Następnie prokurator przedstawił skarżącemu zarzuty dotyczące wcześniej wymienionych przestępstw. W celu zabezpieczenia nośników informacji przeszukano kancelarię skarżącego oraz jego miejsce zamieszkania, chociaż postanowienie o przeszukaniu obejmowało jedynie miejsce zamieszkania skarżącego, organy ścigania wykorzystały przepisy dotyczące sytuacji niecierpiących zwłoki. W przeszukaniu początkowo uczestniczyli skarżący, jego reprezentant, pięciu oficerów policji, biegły ds. informatyki oraz niezależny świadek. W toku przeszukania na miejscu stał się przedstawiciel rady adwokackiej, który sprzeciwił się prowadzeniu przeszukania bez okazania oficjalnego dokumentu potwierdzającego nakazanie dokonania przeszukania.

Zabezpieczono komputer skarżącego, który zawierał dane licznych klientów niezwiązanych z postępowaniem toczącym się przeciwko skarżącemu. Skarżący złożył skargę konstytucyjną, zarzucając naruszenie art. 6 EKPC i art. 8 EKPC, jednocześnie zaskarżył postanowienie o przeszukaniu do prokuratora prowadzącego postępowanie, zgodnie z przepisami słowackiego kodeksu postępowania karnego. Prokurator utrzymał w mocy zaskarżone postanowienie, nie badając w ogóle legalności przeszukania, gdyż uznał, że będzie ona przedmiotem badania przez sądy karne w sprawie przeciwko skarżącemu. W dniu 25.05.2021 r. słowacki Sąd Konstytucyjny oddalił skargę skarżącego, stwierdzając, że nie widzi podstaw do ingerencji, a skarżący wykorzystał przysługujące mu w postępowaniu karnym środki zaskarżenia⁸. Komputer skarżącego został zbadany przez biegłego przy użyciu słów-kluczy, jednym z nich było nazwisko skarżącego, więc biegły zapoznał się ze wszystkimi informacjami na komputerze, w tym z danymi klientów niezwiązanych z postępowaniem prowadzonym przeciwko skarżącemu. Przedstawiciel rady adwokackiej nie uczestniczył w badaniu komputera przez biegłego przy użyciu słów-kluczy, gdyż prawo słowackie nie przewidywało takiej możliwości. Kolejna skarga konstytucyjna skarżącego została oddalona⁹. Przeciwko skarżącemu wniesiono akt oskarżenia, a postępowanie karne jest obecnie w toku. Komputer został skarżącemu zwrócony po 15 miesiącach.

ETPCz zauważył przede wszystkim, że w prawie słowackim nie było niezwłocznej procedury sądowej kontroli przeszukania dokonywanej *ex post*, zaś kontrola sprawowana przez prokuratora nie jest tą wykonywaną przez niezależny organ. Taka kontrola została wprowadzona w Słowacji dopiero ustawą nr 40/2024, która weszła w życie 15.03.2024 r. Podczas przeszukania zabezpieczono dane całkowicie niezwiązane z postępowaniem toczącym się przeciwko skarżącemu, zaś przed Trybunałem rząd słowacki nie wykazał, żeby zabezpieczono dane tylko w niezbędnym zakresie. Obecność przedstawiciela rady adwokackiej, który niewątpliwie jest związany tajemnicą adwokacką i ma niezbędne kwalifikacje, została uznana przez ETPCz za jedynie symboliczną i formalną, ponieważ zgodnie ze słowackim k.p.k. przedstawiciel ten nie miał żadnych uprawnień, żeby wpływać na tok przeszukania i nie mógł w żaden sposób zapewnić praktycznej i skutecznej ochrony danych zawartych na komputerze skarżącego, a objętych tajemnicą adwokacką. Z tych wszystkich powodów Trybunał doszedł do wniosku, że doszło do naruszenia art. 8 EKPC w stosunku do skarżącego.

W omawianych wyrokach ETPCz zwrócił uwagę na potrzebę zapewnienia prawidłowego toku przeszukania i ochrony tajemnicy adwokackiej, co ma być osiągnięte nie tylko przez kontrolę sądową *ex post*, ale przede wszystkim przez obligatoryjny udział przedstawicieli adwokatury. To oni mieliby zapewnić, żeby stosowane przez organy ścigania środki były proporcjonalne i żeby ewentualnemu zajęciu podlegały

8 Wyrok Sądu Konstytucyjnego (Słowacja) z 25.05.2021 r., sprawa I. ÚS 226/2021.

9 Wyrok Sądu Konstytucyjnego (Słowacja) z 9.11.2021 r., sprawa IV. ÚS 565/2021.

wylącznie materiały absolutnie niezbędne dla postępowania. Rola przedstawicieli adwokatury nie może być tylko iluzoryczna i formalna.

III. STANDARD KONWENCYJNY MOŻLIWOŚCI PRZESZUKANIA POMIESZCZEŃ ADWOKACKICH

Tajemnica adwokacka jest chroniona zarówno na gruncie art. 6 EKPC (prawo do sprawiedliwego procesu, które jest prawem klienta adwokata), jak i na podstawie art. 8 EKPC (prawo do poszanowania prywatności, które jest prawem z jednej strony klienta, a z drugiej samego adwokata)¹⁰. Z punktu widzenia niniejszego opracowania należy skupić się na ochronie przewidzianej przez art. 8 EKPC, gdyż to jego dotyczyły oba przedstawione wcześniej orzeczenia. Co do zasady, art. 8 EKPC chroni poufność wszelkiej komunikacji pomiędzy jednostkami, jednakże w przypadku relacji adwokat-klient ochrona ta ma status kwalifikowany i obejmuje również ochronę pomieszczeń adwokackich przed nieuprawnionymi przeszukaniami i zajęciami¹¹.

Sam fakt wykonywania zawodu adwokata nie powoduje oczywiście swoistego immunitetu od przeszukań i zatrzymania rzeczy, niemniej wykonanie takich czynności powinno być zgodne ze standardem nakreślonym przez ETPCz na gruncie art. 8 EKPC. Zgodnie z tym przepisem nie jest dopuszczalna ingerencja władzy publicznej w prawo do poszanowania prywatności z wyjątkiem przypadków przewidzianych przez ustawę i koniecznych w demokratycznym społeczeństwie z uwagi na bezpieczeństwo państwowe, bezpieczeństwo publiczne lub dobrobyt gospodarczy kraju, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwom, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności osób (art. 8 ust. 2 EKPC).

W przypadku przeszukań i zajęcia rzeczy prawo krajowe musi zapewniać ochronę jednostek przed arbitralnym naruszaniem prawa do poszanowania prywatności. Dlatego też prawo krajowe regulujące tę materię powinno być wystarczająco precyzyjne oraz powinno wskazywać okoliczności oraz warunki, w jakich władze publiczne mogą zastosować takie środki¹². Równie precyzyjne powinno być postanowienie sądu wyrażające zgodę na przeszukanie, powinno być ono oparte na uzasadnionym podejrzeniu popełnienia przestępstwa, nie może być ono sformułowane zbyt ogólnikowo i szeroko, jego wykonanie nie może prowadzić do zabezpieczenia materiałów odnoszących się do klientów adwokata niezwiązanych ze sprawą, w której dokonywane jest

10 M. Matusiak-Frącczak, *Ochrona poufności komunikacji klienta z adwokatem. Standardy międzynarodowe, standard Unii Europejskiej oraz standardy krajowe wybranych państw a prawo polskie*, Warszawa 2023, s. 94–97.

11 Wyrok ETPCz z 25.02.2003 r. *Roemen i Schmit v. Luksemburg*, skarga nr 51772/99; wyrok ETPCz z 24.07.2008 r. *André i inni v. Francja*, skarga nr 18603/03.

12 Wyrok ETPCz z 27.09.2005 r. *Sallinen i inni v. Finlandia*, skarga nr 50882/99; B. Gronowska, *Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasbourgu z dnia 27 września 2005 r. w sprawie Petri Sallinen i inni przeciwko Finlandii (dot. dokonania przeszukania kancelarii adwokata w kontekście art. 8 KE)*, „Prokuratura i Prawo” 2006/1, s. 178.

przeszukanie¹³. Dlatego sędzia dokonujący oceny przeszukania i dopuszczenia dowodu z zatrzymanych dokumentów lub nośników informacji powinien być zobowiązany do zbadania proporcjonalności tych czynności oraz uprawniony do nakazania zwrotu lub zniszczenia określonych materiałów¹⁴. Przepisy proceduralne regulujące postępowanie podczas takiego przeszukania powinny być przez organy ścigania ściśle przestrzegane, gdyż w przeciwnym razie mamy do czynienia z arbitralnością i z naruszeniem art. 8 EKPC¹⁵. Na gruncie Konwencji całkowicie niedopuszczalne jest przeszukiwanie kancelarii adwokackiej w celu znalezienia dokumentów związanych z obroną w toku postępowania karnego¹⁶. W sytuacji, kiedy prawo krajowe nie przewiduje sądowej kontroli postanowienia o przeszukaniu, musi ono przewidywać efektywny środek sądowej kontroli dokonywanej *ex post*¹⁷.

Jedną z gwarancji proceduralnych, na jakie ETPCz wskazuje w swoim orzecznictwie, jest obecność przedstawiciela adwokatury przy przeszukaniu oraz możliwość zgłaszania przez niego uwag co do przebiegu tych czynności¹⁸. W komentowanych wyrokach *Reznik v. Ukraina* i *Kulák v. Słowacja* ETPCz dokonuje doprecyzowania i rozwinięcia tego warunku. Udział przedstawiciela Adwokatury w przeszukaniu nie może mieć charakteru li tylko formalnego i symbolicznego, powinien on mieć realne możliwości wpływu na przebieg dokonywanych czynności, zwłaszcza gdyby stwierdził przeprowadzanie czynności w sposób nieuprawniony ingerujący w tajemnicę adwokacką. Taki przedstawiciel może przykładowo zażądać, aby określone dokumenty lub nośniki zostały opieczetowane, bez możliwości zapoznania się z nimi przez organy ścigania, a następnie zostały one przekazane sędziemu w celu podjęcia decyzji, czy chroni je tajemnica adwokacka, czy też nie¹⁹. Tylko w takim przypadku tajemnica adwokacka zostaje realnie i efektywnie zabezpieczona.

IV. PRZESZUKANIE POMIESZCZEŃ ADWOKACKICH W PRAWIE POLSKIM

W zakresie omawiania polskiego postępowania karnego należy mieć na uwadze, że w przypadku adwokatów mamy do czynienia z dwoma rodzajami tajemnicy zawodowej. Jest tajemnica obrończa, która jest bezwzględna, w związku z czym nie można przesłuchać obrońcy albo adwokata działającego na podstawie art. 245 § 1 k.p.k., co

13 Wyrok ETPCz z 25.02.2003 r. *Roemen i Schmit v. Luksemburg*, skarga nr 51772/99; wyrok ETPCz z 16.10.2007 r. *Wieser i Bicos Beteiligungen GmbH v. Austria*, skarga nr 74336/01.

14 Wyrok ETPCz z 2.04.2015 r. *Vinci Construction et GTM Génie Civil et Services v. Francja*, skargi nr 63629/10 i nr 60567/10.

15 Wyrok ETPCz z 16.10.2007 r. *Wieser i Bicos Beteiligungen GmbH v. Austria*, skarga nr 74336/01.

16 Wyrok ETPCz z 16.12.1992 r. *Niemetz v. Niemcy*, skarga nr 13710/88.

17 Wyrok ETPCz z 8.12.2020 r. *Bostan v. Mołdawia*, skarga nr 52507/09.

18 Wyrok ETPCz z 25.02.2003 r. *Roemen i Schmit v. Luksemburg*, skarga nr 51772/99; wyrok ETPCz z 16.10.2007 r. *Wieser i Bicos Beteiligungen GmbH v. Austria*, skarga nr 74336/01.

19 Wyrok ETPCz z 16.10.2007 r. *Wieser i Bicos Beteiligungen GmbH v. Austria*, skarga nr 74336/01.

do faktów, o których dowiedział się, udzielając porady prawnej lub prowadząc sprawę (art. 178 pkt 1 k.p.k.). Mamy też zwykłą tajemnicę adwokacką w pozostałych sprawach i ta ma charakter względny, czyli może podlegać ograniczeniom (art. 180 § 2 k.p.k.).

W przypadku pism lub dokumentów objętych tajemnicą obrończą organ dokonujący czynności pozostawia te dokumenty adwokatowi bez zapoznawania się z ich treścią lub wyglądem (art. 225 § 3 k.p.k.). Samo złożenie takiego oświadczenia automatycznie uruchamia ochronę przewidzianą tym przepisem²⁰, zaś oświadczenie złożone przez aplikanta adwokackiego uznawane jest za równoważne z oświadczeniem adwokata²¹. W tym przypadku prokurator ani organy dokonujące przeszukania nie mogą zaznajomić się z materiałami, dokumentami czy nośnikami nawet w celu zweryfikowania, czy faktycznie związane są one z wykonywaniem funkcji obrońcy, oświadczenie takie jest zawsze uznawane za wiarygodne i nie można go podawać w wątpliwość²². Zasadnie wywodzi M. Rusinek z art. 217 § 1 k.p.k. i art. 219 k.p.k. w zw. z art. 226 k.p.k. i art. 178 pkt 1 k.p.k., że niedopuszczalne jest wydanie postanowienia o przeszukaniu kancelarii adwokackich w poszukiwaniu materiałów, o których z góry wiadomo, że są objęte tajemnicą obrończą i nie będą mogły stanowić dowodu w sprawie²³. Takie ukształtowanie przepisów jest w pełni zgodne ze standardem konwencyjnym.

Jeżeli adwokat, u którego dokonano zatrzymania rzeczy lub u którego przeprowadza się przeszukanie, oświadczy, że wydane lub znalezione przy przeszukaniu pismo lub inny dokument zawiera wiadomości objęte tajemnicą adwokacką inną niż obrończa, organ przeprowadzający czynność przekazuje niezwłocznie pismo lub inny dokument bez jego odczytania prokuratorowi lub sądowi w opieczetowanym opakowaniu (art. 225 § 1 k.p.k.). Do uruchomienia tego trybu również wystarczające jest samo oświadczenie adwokata, k.p.k. nie przewiduje weryfikacji takiego oświadczenia²⁴. Tryb ten jednak nie obowiązuje w sytuacji, gdy posiadaczem dokumentów objętych tajemnicą zawodową jest osoba podejrzana o popełnienie przestępstwa (art. 225 § 2 k.p.k.). Poza sytuacjami objętymi tajemnicą obrończą, w których organy postępowania nie mogą zapoznawać się z dokumentami zawartymi w aktach adwokackich, art. 225 § 1 k.p.k. jedynie ogranicza krąg podmiotów, które mogą zapoznać się z tymi aktami, do sądu i prokuratora. W takim przypadku sąd i prokurator nie mają ograniczeń w zapoznawaniu się z treścią dokumentów w aktach adwokackich²⁵.

20 M. Banach, M. Smarzewski, *Ochrona tajemnicy adwokackiej w procesie karnym w związku z czynnościami przesłuchania i przeszukania*, „Palestra” 2017/3, s. 79.

21 Postanowienie Sądu Najwyższego z 26.10.2011 r., sygn. akt I KZP 12/11.

22 J. Skorupka, *Art. 225 (w:) Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2018, s. 521; K. Eichstaedt, *Art. 225 (w:) D. Świecki, Kodeks postępowania karnego*, t. 1, *Komentarz aktualizowany*, Warszawa 2025, Lex/el., pkt 7.

23 M. Rusinek, *Tajemnica zawodowa i jej ochrona w polskim procesie karnym*, Warszawa 2007, s. 196–198.

24 K.T. Boratyńska, *Art. 225 (w:) Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2018, s. 627; J. Skorupka, *Art. 225 (w:) Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2018, s. 519.

25 M. Rusinek, *Tajemnica zawodowa i jej ochrona w polskim procesie karnym*, Warszawa 2007, s. 177–178, 184.

W kwestii dowodowego wykorzystania dokumentów zawierających zwykłą tajemnicę adwokacką stosuje się odpowiednio zakazy i ograniczenia wynikające z art. 178 pkt 1 k.p.k. i art. 180 § 2 k.p.k. (art. 226 k.p.k.), co oznacza, że nie można przeprowadzić w ogóle dowodu z dokumentów zawierających tajemnicę obrończą. W przypadku pozostałych dokumentów sąd może postanowieniem uchylić tajemnicę adwokacką tylko wtedy, gdy jest to niezbędne dla dobra wymiaru sprawiedliwości, a okoliczność nie może być ustalona na podstawie innego dowodu. Na takie postanowienie przysługuje zażalenie (art. 180 § 2 k.p.k.), przy czym niezłożenie zażalenia w sytuacji, kiedy nie wystąpiły przesłanki do zwolnienia z tajemnicy zawodowej, może stanowić podstawę odpowiedzialności dyscyplinarnej adwokata²⁶. Na gruncie EKPC dyskusyjna jest treść art. 180 § 2 k.p.k. pozwalająca na uchylenie tajemnicy ze względu na dobro wymiaru sprawiedliwości. Jak zostało nakreślone w poprzedniej części, przepisy pozwalające na uchylenie tajemnicy zawodowej powinny być wystarczająco precyzyjne, a ten przepis jest ogólnikowy, zawiera nieostre kryterium, co może prowadzić do arbitralności i dowolności orzeczniczej²⁷.

To prokurator we wniosku winien właściwie odnieść się do materiału dowodowego poprzez wyszczególnienie konkretnych dokumentów, w zakresie których wnioskuje o zwolnienie z tajemnicy zawodowej, wnioski w tym zakresie nie mogą być blankietowe. Zbyt ogólnikowe wskazanie dokumentów może prowadzić do nadużycia w postaci dopuszczenia w sprawie dowodu z dokumentu objętego tajemnicą, choć nie miałoby to żadnego znaczenia dla postępowania. Również sąd, wydając postanowienie o zwolnieniu z tajemnicy adwokackiej w przypadku dokumentów, musi precyzyjnie wskazać, o które dokumenty chodzi, postanowienie nie może bowiem odnosić się ogólnikowo do bliżej niesprecyzowanego zbioru dokumentów²⁸. Powyższe oznacza, że niestety prokurator będzie zapoznawał się z dokumentami zawierającymi tajemnicę adwokacką, aby spośród nich wyszczególnić te, w przypadku których będzie wnosił do sądu o zwolnienie z tajemnicy na potrzeby postępowania karnego²⁹, zaś w przypadku elektronicznych nośników informacji ustalenie ich zawartości jeszcze przed skierowaniem wniosku do sądu o zwolnienie z tajemnicy zawodowej może nastąpić z udziałem

26 K.T. Boratyńska, *Art. 180 (w:) Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2018, s. 533.

27 M. Matusiak-Frączak, *Ochrona poufności komunikacji klienta z adwokatem. Standardy międzynarodowe, standard Unii Europejskiej oraz standardy krajowe wybranych państw a prawo polskie*, Warszawa 2023, s. 299; M. Czerwiński, *Obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej adwokata a uzasadniony interes społeczny*, „Palestra” 2013/11–12, s. 60; C. Jaworski, *Wystąpienie przed Sądem Najwyższym na posiedzeniu w dniu 16 VI 1994 r. (sygn. akt I KZP 5/94)*, „Palestra” 1994/9–10, s. 73; D. Gruszecka, *Art. 180 (w:) Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2018, s. 398.

28 Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 13.02.2024 r. (sygn. akt II AKZ 153/24); postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 9.06.2020 r. (sygn. akt II AKZ 535/20); postanowienie Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie z 10.03.2015 r. (sygn. akt II AKZ 37/15); postanowienie Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 4.11.2010 r. (sygn. akt II AKZ 588/10); postanowienie Sądu Okręgowego w Warszawie z 15.12.2017 r. (sygn. akt XII Kp 834/17); postanowienie Sądu Okręgowego we Wrocławiu z 28.01.2013 r. (sygn. akt IV Kz 1179/12).

29 Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 13.02.2024 r. (sygn. akt II AKZ 153/24); postanowienie Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie z 10.03.2015 r. (sygn. akt II AKZ 37/15).

biegłych informatyków³⁰. Ponadto wniosek prokuratora powinien w racjonalny i przekonujący sposób uwiarygodniać, że dokumenty, których on dotyczy, z dużym prawdopodobieństwem zawierają poszukiwane informacje, które mogą mieć istotne znaczenie dowodowe. Powinien również w sposób jednoznaczny i ścisły wskazywać, ujawnieniu jakich faktów służyć ma zgoda na wykorzystanie dokumentów, i zarazem być skonkretyzowany nie tylko przedmiotowo (w ograniczeniu do przedmiotu tego konkretnego postępowania), ale także czasowo. Prokurator powinien także wykazać wiarygodnie, że udowodnienie konkretnych faktów za pomocą innych dowodów nie jest możliwe i zostały wyczerpane istniejące w sprawie źródła dowodowe, oraz powinien przekonująco uprawdopodobnić, że uchylenie w tym zakresie tajemnicy zawodowej jest niezbędne dla dobra wymiaru sprawiedliwości³¹. Takie ukształtowanie przepisów nie jest zgodne ze standardem konwencyjnym i narusza zasadę proporcjonalności. Prokurator, w tym z udziałem biegłego, może zapoznać się z całością akt i materiałów zawierających tajemnicę adwokacką, na żadnym etapie nie podlegają one chociażby minimalnej preselekcji.

Relacje klienta z adwokatem oparte są na zaufaniu, dlatego decyzja o zwolnieniu z tajemnicy nie może być czystą formalnością³². Możliwość przeprowadzenia dowodu w oparciu o informacje objęte tajemnicą adwokacką musi być zawsze poprzedzona wnikliwą analizą tego, czy *in concreto* interesy wymiaru sprawiedliwości, w drodze wyjątku, uzasadniają naruszenie chronionego przez nią interesu publicznego i prywatnego. Sąd, jako organ stojący na straży praworządności w demokratycznym państwie prawa, bacząc na okoliczność, że tajemnica ta stanowi istotę i esencję wykonywanego zawodu adwokata, musi być w takim wypadku gwarantem zachowania zarówno właściwej formuły procedowania, jak i merytorycznej zasadności wniosku prokuratora, zaś podjęta decyzja procesowa, zmierzająca do wyjątkowego wzruszenia zakazu dowodowego w imię dobra wymiaru sprawiedliwości, musi w swej logice uwzględniać istotę praw i wolności obywatelskich zawarowanych w Konstytucji³³.

Uzyskanie przez prokuratora postanowienia o zwolnieniu z tajemnicy nie oznacza jeszcze, że do realizacji tego postanowienia powinno dojść. Może zdarzyć się, że już po jego otrzymaniu prokurator odnalazł dowody, na podstawie których może poczynić ustalenia w sprawie. W takiej sytuacji, pomimo uchylenia tajemnicy,

30 Postanowienie Sądu Okręgowego w Krakowie z 1.12.2015 r. (sygn. akt IV Kz 676/15).

31 Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie z 10.03.2015 r. (sygn. akt II AKz 37/15); K.T. Boratyńska, Art. 180 (w:) *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2018, s. 537.

32 Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 19.03.2009 r. (sygn. akt II AKz 64/09); postanowienie Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 4.11.2010 r. (sygn. akt II AKz 588/10); postanowienie Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 19.09.2009 r. (sygn. akt II AKz 472/09).

33 Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z 29.10.2013 r. (sygn. akt II AKz 330/13).

prokurator nie powinien przeprowadzać dowodu z dokumentów uzyskanych w toku przeszukania kancelarii adwokackiej³⁴.

W interesującym nas zakresie należy jeszcze zwrócić uwagę na treść art. 224 § 2 k.p.k., zgodnie z którym przy przeszukaniu ma prawo być osoba, u której dokonuje się przeszukania, czyli sam adwokat, ale także osoba przybrana przez prowadzącego czynność. Oprócz tego może być obecna osoba wskazana przez tego, u kogo dokonuje się przeszukania, jeżeli nie uniemożliwia to przeszukania albo nie utrudnia go w istotny sposób. Jak wynika z powyższego prawo polskie nie przewiduje obligatoryjnego udziału przedstawiciela samorządu zawodowego w przeszukaniu prowadzonym w pomieszczeniach adwokackich. Można więc już chociażby w tym zakresie skonstatować, że prawo polskie nie spełnia nakreślonego w poprzednich częściach opracowania standardu konwencyjnego.

Uczestniczenie przedstawiciela samorządu adwokackiego w przeszukaniu wynika jedynie z deontologii zawodowej. Zgodnie z § 20 Kodeksu Etyki Adwokackiej w przypadku dokonywanego przeszukania w lokalu, w którym adwokat wykonuje zawód, lub w mieszkaniu prywatnym adwokata jest on obowiązany żądać uczestniczenia w tej czynności przedstawiciela samorządu adwokackiego, czego adwokat dokonuje w trybie art. 224 § 2 zd. 2 k.p.k., ale zawsze istnieje w takiej sytuacji ryzyko, że organy prowadzące postępowanie dojdą do wniosku, że oczekiwanie na przedstawiciela samorządu uniemożliwia przeszukanie lub utrudnia je w inny sposób, i dokonają tej czynności pod jego nieobecność. Samo uczestnictwo przedstawiciela samorządu w przypadku prawa polskiego ma jedynie charakter formalny, przedstawiciel taki nie ma żadnych uprawnień względem organów dokonujących przeszukania. Pełni w zasadzie rolę świadka przeszukania, pozostaje bierny, nawet gdyby doszło do nieprawidłowości w toku przeszukania, nie może żądać jego zaprzestania czy zmiany sposobu dokonywania czynności³⁵. Powyższy stan stanowi zbyt słabe zabezpieczenie dla poszanowania tajemnicy adwokackiej, w związku z czym można dojść do konkluzji, że Naczelna Rada Adwokacka powinna podjąć stosowne kroki w celu doprowadzenia do zmian legislacyjnych w omawianej materii.

V. WNIOSKI

Omawiane w opracowaniu orzeczenia *Reznik v. Ukraina* i *Kulák v. Słowacja* mają fundamentalne znaczenie dla ochrony tajemnicy adwokackiej oraz roli samorządu zawodowego w czynnościach przeszukania pomieszczeń adwokackich. To przedstawiciele samorządu powinni w sposób efektywny chronić tajemnicę adwokacką. Dlatego przepisy proceduralne powinny przewidywać obligatoryjny udział przedstawicieli

34 K.T. Boratyńska, Art. 180 (w:) *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2018, s. 538.

35 K. Sychta, Art. 224 (w:) J. Zagrodnik, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2024, Lex/el.

samorządu w czynnościach przeszukania pomieszczeń adwokackich i nie powinno to być jedynie pasywne, formalne uczestnictwo, powinno się ono wiązać z realnymi uprawnieniami dla przedstawiciela samorządu.

Na tle omawianych wyroków ETPCz należy skonkludować, że przepisy polskiego postępowania karnego nie zapewniają właściwego poziomu ochrony tajemnicy adwokackiej. Standard konwencyjny jest bowiem dochowany tylko w przypadku tajemnicy obrończej. W odniesieniu do zwykłej tajemnicy adwokackiej uprawnienia organów ścigania są zbyt szerokie i nieproporcjonalnie ingerują w tajemnicę. Zakres dokumentów i materiałów podlegających zajęciu w toku przeszukania może być na zbyt obszerny. Polskie prawodawstwo nie wymaga w ogóle udziału przedstawiciela Adwokatury w przeszukaniu, wezwanie takiego przedstawiciela jest jedynie obowiązkiem deontologicznym adwokata. Taki przedstawiciel uczestniczy w przeszukaniu na mocy art. 224 § 2 k.p.k., a jego rola sprowadza się do bycia biernym obserwatorem, co w świetle komentowanych wyroków ETPCz stanowi naruszenie art. 8 EKPC. Naczelna Rada Adwokacka powinna podjąć starania o doprowadzenie do nowelizacji k.p.k. w omawianym w opracowaniu zakresie, żeby udział przedstawiciela samorządu w przeszukaniu pomieszczeń adwokackich był obligatoryjny i wynikał wprost z ustawy oraz żeby nie był tylko formalny, a wiązał się z konkretnymi uprawnieniami.

Wzorem dla takiego uregulowania mógłby być art. 85b czeskiego kodeksu postępowania karnego³⁶. Zgodnie z tym przepisem organy dokonujące przeszukania muszą zwrócić się o współpracę do właściwej izby adwokackiej. Organy te są uprawnione do zapoznania się z treścią tych dokumentów wyłącznie w obecności i za zgodą przedstawiciela izby, którego wyznacza prezes izby spośród swoich pracowników lub adwokatów. Stanowisko przedstawiciela izby musi zostać odnotowane w protokole czynności. Jeżeli przedstawiciel izby odmawia udzielenia zgody na zapoznanie się z dokumentami, muszą one zostać zabezpieczone w obecności organu dokonującego czynności, adwokata i przedstawiciela izby, tak aby ich treść nie mogła być przeglądana przez kogokolwiek, zniszczona ani uszkodzona. Wówczas dokumenty te są przekazywane izbie adwokackiej, a organy ścigania mają 15 dni na złożenie wniosku do sądu o wyrażenie zgody na zapoznanie się z materiałami zawierającymi tajemnicę adwokacką. We wniosku organy powinny wskazać dokładnie, które dokumenty mają być objęte zezwoleniem, oraz uzasadnić, dlaczego sąd ma wydać zgodę na zapoznanie się z tymi materiałami w miejsce przedstawiciela izby adwokackiej. Wniosek, który nie zawiera wszystkich niezbędnych danych albo jest niezrozumiały lub niejasny, podlega oddaleniu. Sąd uwzględni wniosek tylko i wyłącznie, jeżeli uzna, że dokumenty nie zawierają faktów, które adwokat ma obowiązek zachować w tajemnicy. W przypadku

36 Czechi, ustawa nr 141/1961 z 9.12.1961 r. Kodeks postępowania karnego (*trestní řád*), <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-141> (dostęp: 3.09.2025 r.).

niezłożenia wniosku do sądu w terminie lub nieuwzględnienia tego wniosku przez sąd izba adwokacka zwraca dokumenty adwokatowi.

adw. dr hab. Magdalena Matusiak-Frącczak, prof. UŁ

Autorka jest adwokatem, doktorem habilitowanym, profesorem Uniwersytetu Łódzkiego w Katedrze Europejskiego Prawa Konstytucyjnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego, członkiem Okręgowej Rady Adwokackiej w Łodzi.

The author is an advocate, a habilitated doctor, a University of Lodz professor at the Department of European Constitutional Law, Faculty of Law and Administration, University of Lodz, a member of the District Bar Council in Łódź.

ORCID: 0000-0002-6736-8008

email: mfracczak@wpia.uni.lodz.pl

ABSTRACT

Keywords: *advocate, legal professional privilege, criminal procedure, searches, human rights*

Searches of advocates' premises under the Polish law in light of the latest case law of the European Court of Human Rights

In 2025, the European Court of Human Rights delivered two key rulings regarding the protection of legal professional privilege during searches of advocates' premises. In these rulings, the ECtHR emphasised the role that professional self-government representatives should play during searches. Their participation should not be merely formal and they should have the authority to effectively protect the legal professional privilege. The Polish law, which unfortunately does not meet the convention standard, is subsequently analysed from this perspective.

Bibliografia

1. **Banach Małgorzata, Smarzewski Marek**, *Ochrona tajemnicy adwokackiej w procesie karnym w związku z czynnościami przesłuchania i przeszukania*, „Palestra” 2017/3, s. 75–87
2. **Czerwiński Maciej**, *Obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej adwokata a uzasadniony interes społeczny*, „Palestra” 2013/11–12, s. 56–61
3. **Gronowska Bożena**, *Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasbourgu z dnia 27 września 2005 r. w sprawie Petri Sallinen i inni przeciwko Finlandii (dot. dokonania przeszukania kancelarii adwokata w kontekście art. 8 KE)*, „Prokuratura i Prawo” 2006/1, s. 173–178
4. **Jaworski Czesław**, *Wystąpienie przed Sądem Najwyższym na posiedzeniu w dniu 16 VI 1994 r. (sygn. akt I KZP 5/94)*, „Palestra” 1994/9–10, s. 70–81
5. *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2018
6. *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2018
7. **Matusiak-Frącczak Magdalena**, *Ochrona poufności komunikacji klienta z adwokatem. Standardy międzynarodowe, standard Unii Europejskiej oraz standardy krajowe wybranych państw a prawo polskie*, Warszawa 2023
8. **Rusinek Michał**, *Tajemnica zawodowa i jej ochrona w polskim procesie karnym*, Warszawa 2007
9. **Świecki Dariusz**, *Kodeks postępowania karnego, t. 1, Komentarz aktualizowany*, Warszawa 2025, Lex/el.
10. **Zagrodnik Jarosław**, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2024, Lex/el.

Słowa kluczowe: *Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur, Rzecznik Praw Obywatelskich, zakaz tortur*

Agata Żebrowska

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur jako instytucja stojąca na straży praw osób pozbawionych wolności

ABSTRAKT

Niniejszy artykuł ma na celu zwrócenie uwagi na działalność instytucji Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur (dalej: KMPT), której głównym celem jest eliminowanie ryzyka związanego z torturami bądź niehumanitarnym i poniżającym traktowaniem osób pozbawionych wolności. Powyższe jest w dużej mierze realizowane przez wizytacje KMPT przeprowadzane w miejscach pozbawienia wolności, które to mają charakter prewencyjny i są niezapowiedziane. Dzięki temu działalność KMPT odgrywa istotną rolę w kontekście ochrony praw osób pozbawionych wolności, w tym przede wszystkim zakazu tortur oraz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania.

I. WPROWADZENIE

Wolność osobista człowieka jest fundamentalną wartością, jednak nie ma ona charakteru absolutnego, bowiem zgodnie z treścią art. 41 ust. 1 Konstytucji RP¹ na zasadach i w trybie określonym w ustawie może dojść do jej pozbawienia bądź ograniczenia. Pozbawienie wolności to „całkowite odebranie jednostce możliwości decydowania o swojej wolności osobistej i możliwości korzystania z niej albo w sposób krótkotrwały albo w sposób długotrwały”². Istotne jest to, że pozbawienie wolności w tym znaczeniu obejmuje „wszelkie inne formy odizolowania człowieka od otoczenia i społeczeństwa, nie zawsze mające bezpośredni związek z naruszeniem prawa czy postępowaniem sądowym”³. Ponadto, zgodnie z treścią art. 4 Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego

1 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2.04.1997 r. (Dz.U. nr 78 poz. 483).

2 M. Florczak-Wątor (w:) *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2023, art. 41.

3 W. Brzozowski, A. Krzywoń, M. Wiącek, *Prawa człowieka*, Warszawa 2021, s. 152.

lub poniżającego traktowania albo karania⁴ „pozbawienie wolności oznacza jakąkolwiek formę zatrzymania lub uwięzienia bądź umieszczenia osoby w publicznym lub prywatnym miejscu odosobnienia, którego osobie tej nie wolno z własnej woli opuszczać, na mocy polecenia jakiejkolwiek władzy sądowej, administracyjnej lub innej”. Ochrona praw osób pozbawionych wolności jest przedmiotem wielu aktów prawnych, a w związku z tym należy pamiętać, iż dotyczy to m.in. zasady poszanowania godności ludzkiej oraz zakazu tortur, niehumanitarnego czy też poniżającego traktowania. Jedną z głównych gwarancji praw osób pozbawionych wolności są wizytacje jednostek penitencjarnych przez niezależne, zewnętrzne organy, bowiem to właśnie one pozwalają na weryfikację respektowania podstawowych norm traktowania osób pozbawionych wolności⁵, a takim organem jest Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur. Pomimo tego, iż jest to niezwykle istotny instrument ochrony praw osób pozbawionych wolności, to jego istnienie i rola jest nadal często niedoceniana i niezauważana przez społeczeństwo. Z tego też względu w niniejszym artykule zostanie przedstawiona geneza powstania KMPT, jego zadania oraz bieżąca działalność poparta przykładami z raportów publikowanych przez KMPT. Jednakże aby osiągnąć ten cel, zasadne jest w pierwszej kolejności przedstawienie podstawowych praw osób pozbawionych wolności na gruncie przepisów prawa krajowego, ale także prawa europejskiego oraz międzynarodowego.

II. OCHRONA OSÓB POZBAWIONYCH WOLNOŚCI NA KANWIE PRZEPISÓW PRAWA KRAJOWEGO

Pozbawienie wolności bez wątpienia godzi w jedną z podstawowych wartości, jaką jest wolność człowieka, która jest zagwarantowana na mocy art. 31 Konstytucji RP. Zgodnie z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP „ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób”. Powyższe stanowi wyraz zasady proporcjonalności, która określa, w jakich sytuacjach może dojść do ograniczenia korzystania z konstytucyjnych wolności i praw. Nierozdzielnie z treścią art. 31 Konstytucji RP związany jest art. 41 Konstytucji RP, a zgodnie z ustępem 1 wskazanego artykułu każdemu zapewnia się nietykalność osobistą i wolność osobistą. W orzecznictwie⁶ wskazuje się, iż wolność człowieka ma aspekt pozytywny oraz negatywny. Aspekt pozytywny przejawia

4 Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18.12.2002 r. (Dz.U. z 2007 r. nr 30 poz. 192).

5 E. Dawidziuk, 2. *Mechanizmy pozasądowej ochrony praw osób pozbawionych wolności (w:) Traktowanie osób pozbawionych wolności we współczesnej Polsce na tle standardów międzynarodowych*, Warszawa 2013.

6 Wyrok TK z 11.10.2011 r. (K 16/10), OTK-A 2011/8, poz. 80.

się w prawie do decydowania o swoich zachowaniach i mowa tutaj o wolności osobistej, natomiast aspekt negatywny oznacza powstrzymanie się od ingerencji w sferę człowieka, a jej przejawem jest nietykalność osobista. W tym miejscu warto pamiętać, iż obowiązek poszanowania wolności osobistej i nietykalności osobistej ciąży również na organach władzy publicznej, co wiąże się z tym, iż nietykalność osobista nie powinna być naruszana nawet w sytuacjach, w których jednostka jest pozbawiona wolności⁷. W kontekście praw osób pozbawionych wolności należy również wskazać na prawo odwołania się do sądu w celu zbadania legalności, zasadności oraz prawidłowości zatrzymania (art. 41 ust. 2 Konstytucji RP oraz art. 246 § 1 Kodeksu postępowania karnego⁸), prawo do niezwłocznego i zrozumiałego poinformowania o przyczynach zatrzymania oraz przekazania do dyspozycji sądu w ciągu 48 godzin (art. 41 ust. 3 Konstytucji RP oraz art. 245 § 1–3 Kodeksu postępowania karnego) czy też prawo do obrony (art. 42 ust. 2 Konstytucji RP oraz art. 6 Kodeksu postępowania karnego). Niezwykle ważnym przejawem ochrony osób pozbawionych wolności jest art. 41 ust. 4 Konstytucji RP, który wskazuje, iż „Każdy pozbawiony wolności powinien być traktowany w sposób humanitarny”. Czym jest traktowanie humanitarne? W doktrynie wskazuje się, iż: „Traktowanie humanitarne to takie obchodzenie się z osobą pozbawioną wolności, które uwzględnia i respektuje pewne minimalne potrzeby każdego człowieka, odnosząc je do przeciętnych standardów danego społeczeństwa”⁹. Jednak najważniejszym przepisem, będącym zarazem głównym przedmiotem niniejszego artykułu, jest art. 40 Konstytucji, zgodnie z którym: „Nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się stosowania kar cielesnych”. Wskazuje się, iż tortury oraz każde poniżające lub niehumaniczne traktowanie zawsze stanowią zamach na godność jednostki (art. 30 Konstytucji RP), a należy pamiętać, iż zarówno wolność wyrażona w art. 40 Konstytucji RP, jak i godność człowieka są chronione w sposób bezwzględny i mają wymiar absolutny¹⁰. Absolutność wyraża się tym, iż wolność od tortur nie może zostać ani ograniczona, ani zniesiona w sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa narodowego¹¹. Dokonując analizy treści art. 40 Konstytucji RP, z pewnością należy dostrzec, iż tortury należy odróżnić od okrutnego, niehumanicznego czy upokarzającego traktowania¹². Aby można było mówić o torturach, wymagane jest zaistnienie chociaż jednego z następujących elementów,

7 M. Florczak-Wątor (w:) *Konstytucja...*, art. 41.

8 Ustawa z 6.06.1997 r. Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 46).

9 P. Sarnecki (w:) *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016, t. 2, art. 41.

10 I.J. Biśta, *Zakaz tortur, niehumanicznego lub poniżającego traktowania* (w:) *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, red. M. Jabłoński, Wrocław 2014, s. 62.

11 A. Rzepliński, *Wolność od tortur. Standard międzynarodowy i standard polski* (w:) *Zapobieganie torturom w instytucjach izolacyjnych Europy Centralnej i Wschodniej. Wybrane zagadnienia. Raport z działalności Programu Grupa Polska*, red. A. Rzepliński, K. Wilamowski, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2006.

12 D. Jagiełło, *Komentarz do Konstytucji RP art. 40*, Warszawa 2024, s. 30.

tj. intensywność cierpień, premedytacja zadawania cierpień, co ważne, cierpienie nie może być wynikiem przypadkowych okoliczności, oraz celowość zadawania cierpienia bądź wymuszenia określonego zachowania¹³. Nieludzkie traktowanie dotyczy sytuacji, w których dochodzi do „ingerencji w sferę fizycznej lub psychicznej integralności człowieka, jakiej nie da się uzasadnić w danych okolicznościach. W szczególności w grę mogą wchodzić działania zgodne z prawem, które jednak przekraczają właściwy dla nich i nieunikniony poziom dolegliwości”¹⁴. Poniżające traktowanie wiąże się z ingerencją w sferę fizycznej lub psychicznej integralności człowieka, która wywoła u niego stres, strach czy upokorzenie¹⁵, a kara niemająca charakteru niehumanitarnego lub poniżającego to taka, której celem nie będzie zadanie bólu fizycznego bądź psychicznego (niehumanitarna) oraz nie będzie nosić znamion upokorzenia (poniżająca)¹⁶. Wobec powyższego rozróżnienia tortur od niehumanitarnego i poniżającego traktowania i karania należy stwierdzić, iż w zakres tortur zawsze będzie wchodzić niehumanitarnie i poniżające traktowanie, natomiast niehumanitarnie i poniżające traktowanie nie zawsze będzie nosiło znamiona tortur¹⁷.

III. OCHRONA OSÓB POZBAWIONYCH WOLNOŚCI NA KANWIE INSTYTUCJI PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO I EUROPEJSKIEGO

Wskazane wyżej prawa osób pozbawionych wolności są również zawarte w aktach prawa międzynarodowego i europejskiego. Odnosząc się do aktów prawa międzynarodowego, należy wskazać m.in. Powszechną Deklarację Praw Człowieka¹⁸ oraz Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych¹⁹. Z kolei powołując się na akty prawa europejskiego, główną uwagę poświęcono przepisom Europejskiej Konwencji Praw Człowieka²⁰ oraz Karty praw podstawowych²¹. Pomimo tego, iż Powszechna Deklaracja Praw Człowieka nie ma charakteru umowy międzynarodowej, a co za tym idzie – nie ma charakteru wiążącego, to stanowi ona fundament

13 L. Garlicki (w.): *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, t. 1, *Komentarz do artykułów 1–18*, red. L. Garlicki, Warszawa 2010, art. 3.

14 P. Daniluk, *Zakaz tortur, okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania oraz niedobrowolnych eksperymentów naukowych w kontekście leczenia bez zgody*, „Przegląd Sejmowy” 2012/1, s. 176.

15 P. Daniluk, *Zakaz tortur...*, s. 176.

16 D. Jagiełło, *Komentarz...*, s. 38.

17 M. Królikowski, K. Szczucki (w.): *Konstytucja RP*, t. 1, *Komentarz do art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, art. 40.

18 Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 10.12.1948 r.

19 Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19.12.1966 r. (Dz.U. z 1977 r. nr 38 poz. 167).

20 Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. nr 61 poz. 284), dalej: Europejska Konwencja Praw Człowieka oraz EKPCz.

21 Karta praw podstawowych Unii Europejskiej (Dz.U. UE. C. z 2007 r. nr 303, s. 1).

uniwersalnego systemu ochrony praw człowieka²². Powszechna Deklaracja Praw Człowieka w art. 1 stanowi o zasadzie poszanowania godności ludzkiej. Zakaz tortur i okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania lub karania znajduje się w art. 5 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, prawo do skutecznego odwołania się do sądów krajowych w art. 8 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, a zakaz arbitralnego zatrzymania czy aresztowania w art. 9 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Deklaracja stała się asumptem do uchwalenia Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych²³. Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych reguluje w art. 7 zakaz tortur oraz okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania, w art. 9 prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego czy w art. 10 zasadę traktowania osób pozbawionych wolności w sposób humanitarny i z poszanowaniem godności ludzkiej. Karta praw podstawowych Unii Europejskiej jest dokumentem gwarantującym prawa i wolności oraz, co ważne, ma taką samą moc prawną jak traktaty (art. 6 ust. 1 Traktatu o Unii Europejskiej)²⁴. Karta praw podstawowych reguluje m.in. zasadę nienaruszalności godności ludzkiej (art. 1), prawo do życia (art. 2), zakaz tortur oraz niehumanitarnego i poniżającego traktowania (art. 4) czy też prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego (art. 6). Z kolei odnosząc się do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, należy zwrócić uwagę na prawo do życia (art. 2), zakaz tortur (art. 3), prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego (art. 5) czy też prawo do rzetelnego procesu sądowego (art. 6). Powyższa analiza przepisów prawa krajowego, jak i przepisów prawa międzynarodowego oraz europejskiego ma na celu wskazanie i zauważenie najważniejszych przepisów, które dotyczą osób pozbawionych wolności, bowiem to m.in. Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur będzie kontrolował przestrzeganie tych praw w stosunku do osób pozbawionych wolności, a głównym jego zadaniem, jak sama nazwa wskazuje, jest prewencja tortur.

IV. UKSZTAŁTOWANIE SIĘ KRAJOWEGO MECHANIZMU PREWENCJI TORTUR NA ŚWIECIE

Aktem prawnym, który reguluje zakaz tortur w sposób szczegółowy, jest Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania²⁵. Konwencja została przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 10.12.1984 r. Co istotne,

22 W. Brzozowski, A. Krzywoń, M. Wiącek, *Prawa człowieka...*, s. 110.

23 Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19.12.1966 r. (Dz.U. z 1977 r. nr 38 poz. 169).

24 Traktat o Unii Europejskiej (Dz.U. z 2004 r. nr 90 poz. 864/30).

25 Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10.12.1984 r. (Dz.U. z 1989 r. nr 63 poz. 378), dalej: Konwencja.

Konwencja zawiera definicję tortur. Zgodnie z treścią art. 1 Konwencji za tortury należy uznać „każde działanie, którym jakiejkolwiek osobie umyślnie zadaje się ostry ból lub cierpienie, fizyczne bądź psychiczne, w celu uzyskania od niej lub od osoby trzeciej informacji lub wyznania, w celu ukarania jej za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią albo o którego dokonanie jest ona podejrzana, a także w celu zastraszenia lub wywarcia nacisku na nią lub trzecią osobę albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji, gdy taki ból lub cierpienie powodowane są przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym lub z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą. Określenie to nie obejmuje bólu lub cierpienia wynikających jedynie ze zgodnych z prawem sankcji, nieodłącznie związanych z tymi sankcjami lub wywołanych przez nie przypadkowo”. Ponadto omawiana Konwencja wskazuje również na podjęcie przez państwa skutecznych środków m.in. ustawodawczych czy sądowych w celu zapobieżenia stosowaniu tortur, a przede wszystkim zobowiązuje państwa do kryminalizacji przestępstwa tortur w prawie karnym. Na mocy art. 17 ust. 1 Konwencji utworzono Komitet przeciwko torturom (*Committe Against Torture – CAT*). Zgodnie z treścią art. 19 ust. 1 Konwencji, państwa strony są zobowiązane do przedkładania raz na cztery lata raportów dotyczących podjętych środków, a także raportów, o które zwróci się Komitet. Głównym zadaniem Komitetu jest nadzór nad realizacją postanowień Konwencji przez państwa strony, a także analiza i weryfikacja raportów składanych przez państwa strony (art. 19 ust. 1 Konwencji) oraz badanie spraw w razie otrzymania wiarygodnej informacji o systematycznym stosowaniu tortur w danym państwie (art. 20 ust. 1 Konwencji).

Na mocy Europejskiej Konwencji o zapobieganiu torturom oraz niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu²⁶, utworzono Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Niehumanitarnemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT). Zadaniem CPT jest przeprowadzanie wizytacji miejsc pozbawienia wolności w państwach stronach Europejskiej Konwencji w sposób periodyczny bądź *ad hoc*²⁷, a po przeprowadzeniu wizytacji CPT sporządza protokół wraz z informacją dotyczącą wyników wizytacji i zaleceniami dla państwa strony. Co ciekawe, Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Niehumanitarnemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu przeprowadzał już wielokrotnie wizytacje w Polsce. Wizytacje periodyczne odbyły się w 1996, 2000, 2004, 2009, 2013, 2017 oraz w 2022 r., natomiast wizytacja *ad hoc* była dotychczas jedna i miała miejsce w roku

26 Europejska Konwencja o zapobieganiu torturom oraz niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, sporządzona w Strasburgu w dniu 26.11.1987 r. (Dz.U. z 1995 r. nr 46 poz. 238).

27 E. Dawidziuk, 2.3. Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Niehumanitarnemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu – międzynarodowa instytucja prewencyjna (w:) *Traktowanie osób pozbawionych wolności we współczesnej Polsce na tle standardów międzynarodowych*, Warszawa 2013.

2019²⁸. Wspomniana wyżej wizytacja *ad hoc* odbyła się w dniach 9–16.09.2019 r. i miała na celu kontrolę wdrożenia wieloletnich zaleceń Komitetu, których przedmiotem było traktowanie osób przebywających w policyjnych miejscach pozbawienia wolności²⁹. W raporcie z omawianej wizytacji można dostrzec, iż większość zastrzeżeń Komitetu dotyczyła używania nadmiernej siły w momencie zatrzymania lub bezpośrednio po zatrzymaniu co do osób, które w trakcie zatrzymania nie stawiały oporu³⁰.

Kolejną instytucją na arenie prawa międzynarodowego, której zadaniem jest zapobieganie torturom, jest utworzony na mocy art. 2 ust. 1 Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania³¹ Podkomitet do spraw Prewencji Tortur ONZ (dalej: Podkomitet). Protokół został przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 18.12.2002 r. Na mocy Protokołu Podkomitet ma prawo do przeprowadzania wizytacji w miejscach, gdzie przebywają osoby pozbawione wolności, a niezwykle ważna do realizacji postanowień Protokołu jest współpraca Podkomitetu z państwami stronami. Państwa strony na mocy art. 14 ust. 1 Protokołu zobowiązują się przyznać Podkomitetowi: nieograniczony dostęp do wszystkich informacji dotyczących liczby osób pozbawionych wolności w miejscach zatrzymań określonych w art. 4, jak również liczby miejsc i ich położenia, nieograniczony dostęp do wszystkich informacji dotyczących traktowania tych osób, jak również warunków ich zatrzymania, nieograniczony dostęp do wszystkich miejsc zatrzymań, ich instalacji i urządzeń, możliwość odbywania prywatnych rozmów bez świadków z osobami pozbawionymi wolności, bądź osobiście, bądź poprzez tłumacza, jeśli uznane to zostanie za niezbędne, jak również z każdą inną osobą, co do której Podkomitet do spraw prewencji uzna, że może ona dostarczyć stosownych informacji, swobodę wyboru miejsc, które zechce odwiedzić, oraz osób, z którymi zechce odbyć rozmowy.

Omawiany Protokół jest podstawą utworzenia krajowych mechanizmów prewencji w celu zapobiegania torturom, bowiem na mocy art. 17 ust. 1 Protokołu zobowiązano państwa strony do utworzenia, w okresie roku od wejścia w życie Protokołu, mechanizmów prewencji, które będą działały na poziomie krajowym. Polska ratyfikowała Protokół ustawą z dnia 8.07.2005 r. o ratyfikacji Protokołu Fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego

28 Strona internetowa Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Niehumanitarnemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu dotycząca wizytacji przeprowadzanych przez Komitet w Polsce, <https://www.coe.int/en/web/cpt/poland> (dostęp: 10.03.2025 r.).

29 Raport Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Niehumanitarnemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu z wizyty przeprowadzonej w dniach od 9 do 16 września 2019 r. w Polsce, <https://rm.coe.int/1680a024c5> (dostęp: 10.03.2025 r.).

30 *Ibidem*.

31 Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18.12.2002 r. (Dz.U. z 2007 r. nr 30 poz. 192).

lub poniżającego traktowania albo karania³², a w dniu 22.06.2006 r. Protokół wszedł w życie w Polsce.

V. UKSZTAŁTOWANIE SIĘ KRAJOWEGO MECHANIZMU PREWENCJI TORTUR W POLSCE

Pomimo tego, że państwa strony miały rok od momentu wejścia w życie Protokołu na utworzenie krajowych mechanizmów prewencji, to w Polsce Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur został utworzony w dniu 18.01.2008 r., bo właśnie wtedy te obowiązki powierzono Rzecznikowi Praw Obywatelskich³³. Co ciekawe, początkowo RPO wykonywał te obowiązki na podstawie Protokołu oraz ogólnych postanowień ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich³⁴. W dalszej kolejności, na mocy § 6 ust. 1 pkt 7 statutu Biura Rzecznika Praw Obywatelskich stanowiącego załącznik do zarządzenia Rzecznika Praw Obywatelskich Nr 26/2011 z dnia 31.08.2011 r. w sprawie nadania statutu Biuru Rzecznika Praw Obywatelskich, utworzono odrębną jednostkę, jaką jest Zespół Krajowego Mechanizmu Prewencji³⁵. Kolejnym krokiem było uregulowanie działalności KMPT w ustawie o RPO, co znajduje swój wyraz w art. 1 ust. 4³⁶ ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich, zgodnie z którym „Rzecznik wykonuje funkcje organu wizytującego do spraw zapobiegania torturom i innemu okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu (krajowy mechanizm prewencji) w rozumieniu Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz.U. z 2007 r. poz. 192)”. Jednakże w Polsce do tej pory nie wykonano zobowiązania płynącego z art. 4 Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego, okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, bowiem polski Kodeks karny nie przewiduje kryminalizacji tortur. Powyższe było przedmiotem wielu dyskusji, wystąpień i apeli pochodzących ze środowisk prawniczych, m.in. Rzecznika Praw Obywatelskich (dalej: RPO), który od lat w swoich wystąpieniach apeluje o wprowadzenie przepisu penalizującego stosowanie tortur,

32 Ustawa z dnia 8.07.2005 r. o ratyfikacji Protokołu Fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku w dniu 18.12.2002 r. (Dz.U. nr 150 poz. 1253).

33 Pismo Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości z dnia 18.01.2008 r. skierowane do Rzecznika Praw Obywatelskich, DWM I 482/48/02, w sprawie powierzenia Rzecznikowi Praw Obywatelskich pełnienia funkcji krajowego mechanizmu prewencji w rozumieniu art. 3 Protokołu, <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/1202829239.pdf> (dostęp: 10.03.2025 r.).

34 Ustawa z dnia 15.07.1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1264 z późn. zm.), dalej: ustawa o RPO.

35 S. Trociuk, *Rzecznik Praw Obywatelskich jako Krajowy Mechanizm Prewencji (w:) Państwo prawa i prawo karne. Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2012, t. 1.

36 Artykuł 1 ust. 4 ustawy o RPO wszedł w życie w dniu 18.11.2011 r. na mocy ustawy z dnia 18.08.2011 r. o zmianie ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz.U. nr 222 poz. 1320).

np. wystąpienie RPO z dnia 27.10.2015 r.³⁷ skierowane do Ministra Sprawiedliwości, wystąpienie RPO z dnia 24.10.2018 r.³⁸ skierowane do Ministra Sprawiedliwości bądź wystąpienie RPO z dnia 20.06.2024 r.³⁹ skierowane do Ministra Sprawiedliwości.

Odnosząc się do struktury organizacyjnej KMPT, należy wskazać, iż w skład KMPT wchodzi osoby posiadające wykształcenie prawnicze, socjologiczne, politologiczne, resocjalizacyjne, psychologiczne oraz kryminologiczne⁴⁰, aktualnie zespół liczy 18 osób⁴¹, a nadzór merytoryczny nad KMPT sprawuje zastępca RPO dr hab. Wojciech Brzozowski, prof. UW⁴². Wsparciem dla działalności KMPT są również pracownicy Biur Pełnomocników Terenowych RPO we Wrocławiu, Gdańsku i Katowicach⁴³, którzy biorą czynny udział w przeprowadzanych wizytacjach w miejscach pozbawienia wolności. Zarządzeniem RPO z 18.10.2016 r., nr 46/2016⁴⁴ powołano Komisję Ekspertów Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur. Zadania Komisji polegają m.in. na „wypracowywaniu uwag i rekomendacji RPO dotyczących obowiązujących lub projektowanych zmian aktów prawnych, propozycji zmian systemowych”⁴⁵, a także przygotowywaniu wystąpień do RPO. Ponadto eksperci wchodzący w skład Komisji uczestniczą również w spotkaniach z przedstawicielami m.in. służby więziennej, policji, straży granicznej, żandarmerii wojskowej, domów pomocy społecznej, szpitali psychiatrycznych, młodzieżowych ośrodków wychowawczych, zakładów poprawczych czy izb wytrzeźwień⁴⁶.

37 Wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 27.10.2015 r. skierowane do Ministra Sprawiedliwości, II.071.4.2015.ED, https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Do_MS_ws_tortur.pdf (dostęp: 10.03.2025 r.).

38 Wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 24.10.2018 r. skierowane do Ministra Sprawiedliwości, KMP.570.3.2018.JJ, <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Wyst%C4%85pie%C5%84nie%20do%20Ministra%20Sprawiedliwo%C5%9Bci%20z%2024.10.2018%20r.%20o%20podj%C4%99cie%20dzia%C5%82a%C5%84%20legislacyjnych%20w%20celu%20penalizacji%20prze%C4%99st%C4%99stwa%20tortur..pdf> (dostęp: 10.03.2025 r.).

39 Wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 20.06.2024 r. skierowane do Ministra Sprawiedliwości, KMP.570.3.2018.JJ, https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2024-06/Do_MS_tortury_odrebne_przestepstwo_20_06_2024.pdf (dostęp: 10.03.2025 r.).

40 Raport RPO z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur, Nieludzkiego, Poniżającego Traktowania lub Karania w 2022 roku, https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2023-11/Raport_roczny_KMPT_2022_dostepny.pdf (dostęp: 10.03.2025 r.), s. 9.

41 Biuletyn Informacji Publicznej RPO przedstawiający skład zespołu KMPT, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/kmp/sklad-zespołu> (dostęp: 10.03.2025 r.).

42 Raport RPO..., s. 9.

43 Raport RPO z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur, Nieludzkiego, Poniżającego Traktowania lub Karania w 2021 roku, <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2022-07/Raport%20roczny%20KMPT-dostepny%20pdf.pdf> (dostęp: 10.03.2025 r.), s. 7.

44 Zarządzenie RPO z 18.10.2016 r., nr 46/2016.

45 Biuletyn Informacji Publicznej RPO przedstawiający działalność Komisji Ekspertów Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/komisja-ekspertow-krajowego-mechanizmu-prewencji-tortur> (dostęp: 10.03.2025 r.).

46 *Ibidem*.

VI. ZADANIA KRAJOWEGO MECHANIZMU PREWENCJI TORTUR

Bez wątpienia głównym celem działalności KMPT jest „podejmowanie działań zmierzających do eliminowania ryzyka zaistnienia tortur lub niehumanitarnego albo poniżającego traktowania”⁴⁷, a przejawem tego, jak wynika z treści art. 4 ust. 1 Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, są wizytacje w jakimkolwiek miejscu pozostającym pod jurysdykcją państwa i kontrolą, gdzie przebywają lub mogą przebywać osoby pozbawione wolności na podstawie polecenia organu władzy publicznej bądź za jego namową, zgodą lub przyzwoleniem. W tym miejscu jeszcze raz należy podkreślić, że w rozumieniu Protokołu pozbawienie wolności oznacza jakąkolwiek formę zatrzymania lub uwięzienia bądź umieszczenia osoby w publicznym lub prywatnym miejscu odosobnienia, którego osobie tej nie wolno z własnej woli opuszczać, na mocy polecenia jakiejkolwiek władzy sądowej, administracyjnej lub innej (art. 4 ust. 2 Protokołu). Powyższe rozumienie jest o tyle istotne, że dotyczy zarówno izolacji przez podmioty publiczne, jak i prywatne⁴⁸, a więc nie ogranicza się tylko do aresztów śledczych czy zakładów karnych, ale też dotyczy miejsc takich jak schroniska dla nieletnich, pomieszczenia dla osób zatrzymanych, komisariaty Policji, izby wytrzeźwień, szpitale psychiatryczne, zakłady opiekuńczo-lecznicze⁴⁹, a także domy pomocy społecznej⁵⁰. Co istotne, „wizytacje nie są związane ze skargami indywidualnymi na działalność danej jednostki, lecz mają na celu kompleksową ocenę funkcjonowania tej jednostki pod kątem ochrony osób zatrzymanych przed niehumanitarnym i poniżającym traktowaniem”⁵¹.

Ponadto do zadań KMPT należą również, wynikające z art. 19 pkt b i c Protokołu, przedstawianie rekomendacji właściwym władzom, w celu poprawy traktowania oraz warunków osób pozbawionych wolności i zapobiegania torturom oraz innemu okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, przedstawianie propozycji i uwag odnośnie do obowiązujących oraz projektowanych przepisów prawnych, ale także sporządzanie rocznego raportu z działalności, który jest następnie publikowany, oraz podejmowanie działań edukacyjnych, związanych z podnoszeniem

47 Biuletyn Informacji Publicznej RPO przedstawiający artykuł „Co to jest Krajowy Mechanizm Prewencji?” <https://bip.brpo.gov.pl/content/co-jest-krajowy-mechanizm-prewencji> (dostęp: 10.03.2025 r.).

48 T. Sroka, *1.2. Pojęcie pozbawienia wolności (w.) Prewencyjne pozbawienie wolności*, Kraków 2021.

49 Biuletyn Informacji Publicznej RPO przedstawiający artykuł, op.cit. (dostęp: 10.03.2025 r.).

50 T. Gardocka, *Problematyka umieszczania osób chorych psychicznie i upośledzonych umysłowo w domach pomocy społecznej (w kontekście gwarancji procesowych)*, „Prawo w Działaniu” 2011/9, s. 5–40.

51 N. Kłaczyńska, *Wizytacje Krajowego Mechanizmu Prewencji w systemie ochrony praw osób pozbawionych wolności (w:) Wybrane problemy ochrony praw człowieka w Polsce*, red. L. Leszczenko, J. Szablicka-Żak, Wrocław 2016.

świadomości społecznej w zakresie zapobiegania torturom⁵². Biorąc pod uwagę, iż działalność KMPT jest niezwykle istotna nie tylko dla osób pozbawionych wolności, ale także dla funkcjonariuszy oraz pracowników jednostek, którzy mają na co dzień styczność z osobami pozbawionymi wolności, to ciekawym przykładem są badania przeprowadzone przez Zbigniewa Lasocika oraz Annę Męzik opublikowane w artykule pt. *Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur w oczach funkcjonariuszy Służby Więziennej*⁵³. Badania zostały przeprowadzone wśród funkcjonariuszy oraz pracowników Służby Więziennej oraz dotyczyły wiedzy oraz opinii grupy badawczej na temat KMPT. Co ciekawe, wynik badań może zaskakiwać, bowiem „Spośród 132 funkcjonariuszy Służby Więziennej w zdecydowanej większości byli ci, którzy nie zetknęli się z nazwą Krajowy Mechanizm Prewencji”⁵⁴. Jednakże należy odnotować, że na moment przeprowadzania badań pełna nazwa Mechanizmu brzmiała „Krajowy Mechanizm Prewencji”, a w funkcjonowaniu KMPT zaszło wiele zmian, m.in. do pełnej nazwy Mechanizmu dodano „tortury”, bezpośredni nadzór nad KMPT objęła na tamten moment ówczesna zastępczyni RPO dr Hanna Machińska, a pracownicy Mechanizmu dostali wsparcie w postaci Rady Ekspertów KMPT, co pozwala sądzić, iż przeprowadzenie badań na dzień dzisiejszy przynosiłoby inne rezultaty⁵⁵.

Ważnym aspektem działalności KMPT jest również to, iż zgodnie z treścią art. 18 ust. 1 Protokołu państwa strony gwarantują funkcjonalną niezależność krajowych mechanizmów prewencji, jak również niezależność ich personelu. Przykładem regulacji gwarantującej niezależność działania KMPT w polskim systemie krajowym jest art. 13 ust. 1a pkt 1 i 2 ustawy o RPO, zgodnie z którym Rzecznik ma prawo do rejestrowania dźwięku lub obrazu w miejscach, w których przebywają osoby pozbawione wolności, za zgodą osób, które będą rejestrowane, a przede wszystkim Rzecznik ma prawo do odbywania spotkań z osobami pozbawionymi wolności, bez obecności innych osób, a także z innymi osobami, co do których uzna, że mogą dostarczyć istotnych informacji. Powyższa regulacja jest o tyle istotna, że przeprowadzenie rozmowy z osobą pozbawioną wolności bez obecności pracowników czy funkcjonariuszy kontrolowanych podmiotów zapewnia komfort psychiczny osobie pozbawionej wolności, że bezpośredni przełożony nad taką osobą nie dowie się o przebiegu rozmowy z Zespołem KMPT.

Ponadto działalność KMPT ma również charakter edukacyjny oraz doradczy. Przykładem działalności edukacyjnej jest kampania społeczna pt. „Państwo bez tortur”, której celem jest podnoszenie świadomości na temat przeciwdziałania torturom

52 Biuletyn Informacji Publicznej RPO przedstawiający działania zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji”, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/zespole-krajowy-mechanizm-prewencji-tortur>.

53 Z. Lasocik, A. Męzik, *Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur w oczach funkcjonariuszy Służby Więziennej*, Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego. Tom LIV, AUWr 2019/3969.

54 Z. Lasocik, A. Męzik, *Krajowy...*, s. 124.

55 Z. Lasocik, A. Męzik, *Krajowy...*, s. 124.

oraz innym formom złego traktowania wśród funkcjonariuszy oraz pracowników instytucji, w których przebywają osoby pozbawione wolności. A kolejnym przykładem działalności edukacyjnej KMPT są konferencje i debaty oraz oświadczenia KMPT jako forma budowania postawy nietolerancji dla tortur, okrutnego i poniżającego traktowania, a dotyczą one ważnych wydarzeń mających znaczenie dla prewencji tortur, takich jak wydanie wyroku przez sąd krajowy bądź ETPC czy też zmiany prawne⁵⁶. Natomiast działania doradcze polegają na wystąpieniach generalnych, opiniowaniu aktów prawnych, publikowaniu raportów tematycznych oraz publikacji dotyczących działalności KMPT.

VII. WIZYTACJE KMPT

Biorąc pod uwagę fakt, iż wizytacje KMPT są bardzo ważnym elementem działalności KMPT, warto wskazać na to, jak wygląda wizytacja KMPT w wizytowanych jednostkach, oraz na rezultat takich wizytacji. Wyniki przeprowadzanych wizytacji są publikowane w corocznych Raportach Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur, które są publikowane na stronie Rzecznika Praw Obywatelskich⁵⁷, i to one posłużą autorowi artykułu w celu przedstawienia przebiegu, przykładów oraz wyników wizytacji w jednostkach wizytowanych przez KMPT. Należy raz jeszcze wskazać, iż wizytacje przeprowadzane przez KMPT mają charakter prewencyjny i są niezapowiedziane. Jak już zostało wskazane w poprzedniej części artykułu, wizytatorzy KMPT mogą rejestrować dźwięk lub obraz, za zgodą osoby rejestrowanej oraz mogą odbywać spotkania z osobami pozbawionymi wolności bez obecności innych osób. Spostrzeżenia KMPT czynione podczas wizytacji opierają się m.in. na własnych obserwacjach, przeprowadzonych rozmowach, analizie dokumentacji i zapisów monitoringu⁵⁸, a same wizytacje trwają zazwyczaj od kilku godzin do 5 dni, w zależności od wielkości wizytowanej jednostki. Jak można przeczytać w Raporcie, wizytacja obejmuje rozmowę z kierownikiem wizytowanej jednostki, ogląd pomieszczeń, z których korzystają osoby pozbawione wolności, indywidualne oraz grupowe rozmowy z osobami pozbawionymi wolności, rozmowę z personelem, analizę dokumentacji oraz zapisów z monitoringu, przygotowanie wstępnych rekomendacji powizytacyjnych, a na koniec wysłuchanie kierownictwa jednostki wobec rekomendacji KMPT. W sytuacji gdy kierownictwo jednostki nie zgadza się

56 Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2019 r., s. 19, https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Raport_RPO_z_dzialalnosci_KMPT_2019.pdf (dostęp: 10.03.2025 r.).

57 Biuletyn Informacji Publicznej RPO przedstawiający raporty Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/kategoria-prawna-i-organizacyjna/krajowy-mechanizm-prewencji-raporty-rpo> (dostęp: 10.03.2025 r.).

58 Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur, Nieludzkiego, Poniżającego Traktowania lub Karania w 2022 r., s. 13, https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2023-11/Raport_roczny_KMPT_2022_dostepny.pdf (dostęp: 10.03.2025 r.).

z przedstawionymi rekomendacjami, KMPT zwraca się do organu nadrzędnego w celu uzyskania stanowiska tego organu. Prowadzenie dialogu z tymi jednostkami ma na celu jak najszerze zagwarantowanie ochrony praw osób pozbawionych wolności poprzez stworzenie odpowiednich procedur. W kontekście ochrony zarówno osób pozbawionych wolności przekazujących informacje KMPT, jak i pracowników placówki należy zwrócić szczególną uwagę na art. 21 ust. 1 Protokołu, bowiem zgodnie z jego treścią stanowi on gwarancję, iż „Żadna władza lub funkcjonariusz nie nakaże, nie zastosuje, nie pozwoli ani nie dopuści do stosowania jakiejkolwiek sankcji przeciwko jakiejkolwiek osobie lub organizacji, za przekazanie krajowemu mechanizmowi prewencji jakiejkolwiek informacji, prawdziwej bądź fałszywej, i żadna taka osoba lub organizacja nie poniesie żadnego uszczerbku w jakikolwiek inny sposób”. Powyższy przepis pozwala na pozyskanie rzetelnych informacji dotyczących funkcjonowania poszczególnych jednostek, bowiem osoby udostępniające jakiekolwiek informacje mają pewność, iż wobec nich nie zostaną wyciągnięte żadne negatywne konsekwencje z tego powodu. Dzięki temu takie osoby nie będą obawiały się przekazywać informacji o faktycznej działalności danej jednostki.

Odnosząc się do praktycznego aspektu wizytacji KMPT, warto wskazać dane dotyczące przeprowadzonych wizytacji w najnowszym Raporcie RPO⁵⁹ dostępnym na stronie RPO, tj. za rok 2023. W 2023 r. KMPT przeprowadził łącznie 76 wizytacji prewencyjnych (w tym 12 zakładów karnych, 1 areszt śledczy, 4 oddziały zewnętrzne, 12 pomieszczeń dla osób zatrzymanych jednostek organizacyjnych Policji, 3 policyjne izby dziecka, 4 młodzieżowe ośrodki wychowawcze, 3 okręgowe ośrodki wychowawcze, 1 zakład poprawczy, 8 placówek całodobowej opieki, 6 domów opieki społecznej, 2 zakłady opiekuńczo-lecznicze, 4 strzeżone ośrodki dla cudzoziemców i areszt dla cudzoziemców, 9 placówek Straży Granicznej, 2 izby wytrzeźwień, 4 szpitale psychiatryczne oraz 1 miejsce detencji postpenalnej). W ogólnodostępnych Raportach KMPT publikuje informacje dotyczące poszczególnych miejsc pozbawienia wolności, wskazując w sposób zbiorczy co do rodzaju miejsc pozbawienia wolności na problemy systemowe oraz obszary wymagające poprawy. Co ważne, po każdej wizytacji publikowany jest również raport z przebiegu poszczególnych wizytacji, gdzie można w bardziej szczegółowy sposób zapoznać się z obszarami wymagającymi poprawy w poszczególnych jednostkach. W tym miejscu warto także wskazać przykładowe nieprawidłowości odnotowane w raporcie działalności KMPT za 2023 r., takie jak m.in. stosowanie przemocy fizycznej i psychicznej przez funkcjonariuszy, a w tym nieludzkiego i poniżającego traktowania, najczęściej w miejscach nieobjętych monitoringiem, a w szczególności polegające na wykręcaniu rąk, biciu osadzonych pałką w pięty, biciu

59 Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur, Nieludzkiego, Poniżającego Traktowania lub Karania w 2023 r., <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2025-02/Raport%20KMPT%202023%20-%20wersja%20dost%C4%99pna.pdf> (dostęp: 10.03.2025 r.).

po całym ciele, kopaniu czy podduszeniu przez funkcjonariuszy w Zakładach Karnych, bądź bardziej drastyczne zachowania polegające na uderzaniu pałką służbową oraz młotkiem do opukiwania krat po ciele czy groźby zgwałcenia kierowane przez funkcjonariuszy wobec osadzonych, a to tylko nieliczne przykłady zachowań zgłaszanych przez osadzonych podczas wizytacji KMPT. Oczywiście zachowań mających charakter tortur bądź niehumanitarnego i poniżającego traktowania jest więcej i często nie mają one przejawu tylko i wyłącznie w przemocy psychicznej i fizycznej, bowiem wpływ na to, czy w danej jednostce dochodzi do zachowań o charakterze tortur bądź niehumanitarnego i poniżającego traktowania, będą miały m.in. dostęp do opieki medycznej, sposób przeprowadzania kontroli osobistej, odpowiedni dostęp do pomocy prawnej, dostęp do informacji, zasady stosowania środków przymusu bezpośredniego, warunki materialne i bytowe panujące w każdej kontrolowanej jednostce. Bardzo ciekawym przykładem jednego z raportów z wizytacji KMPT przeprowadzonych w 2022 r. jest Raport KMPT z wizytacji Zakładu Karnego w Barczewie⁶⁰, która odbyła się w dniach 17–20.10.2022 r. Z raportu wynika, iż w Zakładzie Karnym w Barczewie dochodziło do stosowania tortur, w tym niehumanitarnego i poniżającego traktowania, a dokładniej: „Osadzeni są wyciągani z celi, doprowadzani do pomieszczeń niemonitorowanych, gdzie następnie są bici, obrażani, zastraszani, podduszani, a nawet podtapiani (tzw. waterboarding). W niektórych przypadkach funkcjonariusze zakładają więźniom na głowę czarny worek lub mokry ręcznik”⁶¹. Ponadto w Zakładzie Karnym miało dojść do sytuacji pobicia jednego z osadzonych, wskutek czego doszło do zatrzymania akcji serca, a funkcje życiowe przywrócili funkcjonariusze, nie wzywając karetki pogotowia ratunkowego. Przedstawione powyżej wyniki raportu to tylko niektóre z nieprawidłowości odnotowanych podczas wizytacji KMPT. Powyższe przykłady, choć brutalne, to jednak ukazują, z jakimi problemami na co dzień zmagają się osoby przebywające w miejscach pozbawienia wolności. W wielu przypadkach osoby pozbawione wolności nie mają w sobie tyle odwagi, aby samemu zgłosić o nieprawidłowościach w jednostce, w której przebywają. Z tego względu tak ważna jest działalność KMPT, bowiem to często dzięki wizytacjom KMPT dochodzi do ujawnienia wielu uchybień i nieprawidłowości, do których dochodzi w miejscach pozbawienia wolności.

VIII. ISTOTA FUNKCJONOWANIA KMPT W KONTEKŚCIE WYROKÓW EUROPEJSKIEGO TRYBUNAŁU PRAW CZŁOWIEKA

Zgodnie z art. 3 EKPCz nikt nie może być poddany torturom ani niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu. Przykładem realizacji powyższego

60 Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur z wizytacji Zakładu Karnego w Barczewie z dnia 17.01.2023 r., KMP:571.13.2022. JJ, <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2023-01/Raport%20-%20ZK%20Barczewo%202022.pdf> (dostęp: 10.03.2025 r.).

61 *Ibidem*.

przepisu z pewnością jest działalność KMPT, która ma służyć zapobieganiu torturom oraz nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu lub karaniu. Z tego też względu warto w tym miejscu wskazać wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, które zapadły w sprawach przeciwko Polsce. Pierwszym z nich jest sprawa *Bednarz przeciwko Polsce*⁶². W przedmiotowej sprawie skarżący został zatrzymany w nocy 23.06.2013 r. przez funkcjonariuszy Policji ze względu na spożywanie alkoholu w miejscu publicznym. W trakcie zatrzymania oraz na komisariacie Policji miał zostać pobity przez policjantów (w celu umieszczenia skarżącego i jego znajomych w radiowozie funkcjonariusze mieli użyć pałek policyjnych, a na komisariacie Policji skarżącego powalono na ziemię, miał również zostać kopnięty przez funkcjonariusza, bity pałką policyjną oraz uderzony drzwiami). Wobec zaistniałych wydarzeń zostało wszczęte śledztwo wobec dwóch funkcjonariuszy Policji w sprawie nadużycia uprawnień. Ostatecznie postępowanie wobec funkcjonariuszy zostało umorzone, wobec stwierdzenia, iż nie doszło do pobicia przez funkcjonariuszy. Natomiast innego zdania był ETPC, stwierdzając naruszenie art. 3 EKPCz, bowiem Trybunał wskazał, że nie jest przekonany, iż śledztwo zostało przeprowadzone w sposób dostatecznie dokładny i skuteczny. Trybunał uznał za „szczególnie niezadowalający fakt, że prokurator bezwarunkowo dał wiarę zeznaniom funkcjonariuszy Policji, nie odnosząc się do faktu, że mieli oni interes w rozstrzygnięciu sprawy i zmniejszeniu swojej odpowiedzialności”⁶³. ETPC zwrócił uwagę na to, iż zeznania policjantów były spójne i logiczne, jednakże miały one jednakowe brzmienie, a funkcjonariusze w zeznaniach przedstawiali szczegółowe dane dotyczące świadków, np. ich adresy czy numery PESEL. Co również istotne, wszyscy znajomi skarżącego, biorący udział w zdarzeniu, potwierdzili, że został on pobity, jednakże zeznania te zostały uznane za niespójne. Ze wskazanych wyżej względów Trybunał stwierdził naruszenie art. 3 EKPCz wobec uznania, iż śledztwo zostało przeprowadzone w sposób powierzchowny i było pozbawione obiektywizmu.

Drugą ciekawą sprawą w kontekście art. 3 EKPCz jest sprawa *Kuchta i Mętel przeciwko Polsce*⁶⁴. W przedmiotowej sprawie doszło do zatrzymania skarżących w dniu 7.02.2015 r. Do zatrzymania doszło w mieszkaniu jednego ze skarżących. Początkowo funkcjonariusze ujęli jednego ze skarżących, w trakcie jego zatrzymania miało dojść do użycia gazu łzawiącego, a funkcjonariusze mieli go bić i kopać. Natomiast po pewnym czasie w mieszkaniu pojawił się drugi ze skarżących, który miał zostać uderzony w twarz przez jednego z policjantów i rzucony na ziemię. Ponadto miał zostać zakuty w kajdanki, a funkcjonariusze mieli go kopać, bić pałkami służbowymi i wykręcać mu nogę. Po kilku godzinach od zatrzymania skarżący zostali przetransportowani na oddział ratunkowy szpitala, gdzie odnotowano liczne poważne obrażenia, w tym

62 Wyrok ETPC z 13.06.2019 r. w sprawie *Bednarz przeciwko Polsce*, skarga nr 76505/14, www.echr.coe.int.

63 Ibidem, § 50.

64 Wyrok ETPC z 2.09.2021 r. w sprawie *Kuchta i Mętel przeciwko Polsce*, skarga nr 76813/16, www.echr.coe.int.

u jednego ze skarżących lekarz stwierdził złamanie nogi. W wyniku zaistniałych wydarzeń zostało wszczęte śledztwo wobec dwóch funkcjonariuszy Policji w sprawie nadużycia uprawnień. Ostatecznie postępowanie wobec funkcjonariuszy zostało umorzone, wobec stwierdzenia, iż brak jest dostatecznych dowodów, aby stwierdzić, iż doszło do nadużycia władzy przez funkcjonariuszy Policji. Innego zdania był ETPC, który stwierdził, iż doszło do naruszenia art. 3 EKPCz w aspekcie proceduralnym i materialnym. Mianowicie Trybunał uznał, iż władze nie podjęły wystarczających kroków w celu ustalenia istotnych okoliczności faktycznych sprawy, a przede wszystkim tego, jak i kiedy funkcjonariusze użyli siły wobec skarżących oraz czy jej użycie było proporcjonalne. Co również ważne, jak wskazuje Trybunał, władze skupiły się na zatrzymaniu i dynamicznym charakterze zdarzenia w mieszkaniu, ale pominęły zarzuty skarżących dotyczące pobicia w komisariacie Policji. Ponadto Trybunał nie zgodził się z twierdzeniami rządu, iż w sprawie obrażenia zostały zadane skarżącym w wyniku zgodnego z prawem i proporcjonalnego użycia siły przez funkcjonariuszy Policji, bowiem ciężko zgodzić się z tym, iż złamanie nogi może być wynikiem koniecznego i proporcjonalnego użycia siły. Trybunał zauważa również, iż władze zaakceptowały zeznania funkcjonariuszy Policji, nie biorąc pod uwagę tego, że byli oni zainteresowani wynikiem postępowania. Trybunał uznał, iż w przedmiotowej sprawie śledztwo nie zostało przeprowadzone z należytą starannością, i wskutek tego uznał, iż doszło do naruszenia art. 3 EKPCz.

Powyższe sprawy ukazują, iż problem dotyczący osób pozbawionych wolności istnieje, a często może on przejawiać się nadużywaniem władzy przez funkcjonariuszy Policji. Sprawy, które toczyły się przez ETPC prezentują także praktyczne aspekty, z którymi zmagają się osoby pozbawione wolności, a w szczególności ich słabszą pozycję wobec funkcjonariuszy Policji. W kontekście powyższego z całą pewnością można dostrzec, jak wielkie znaczenie ma działalność KMPT. Bowiem to często dzięki wizytacjom KMPT i wdrażanym zmianom w miejscach pozbawienia wolności może nie dojść do podobnych sytuacji w przyszłości.

apl. adw. Agata Żebrowska

Aplikantka adwokacka, Okręgowa Rada Adwokacka w Warszawie, uczestniczka Programu Seminariów Doktorskich Uniwersytetu SWPS w Warszawie.

Trainee advocate, District Bar Association in Warsaw, participant of the Doctoral Seminar Program at the SWPS University in Warsaw, Poland

ORCID: 0000-0001-8684-8325

ABSTRACT

Keywords: *national preventive mechanisms for the prevention of torture, ombudsman, prohibition of torture*

The National Mechanism for the Prevention of Torture as an institution protecting the rights of persons deprived of their liberty

This article aims to draw attention to the activities of the institution of the National Mechanism for the Prevention of Torture (Polish acronym: KMPT), whose main goal is to eliminate the risk of torture or inhuman and degrading treatment of persons deprived of their liberty. The above goal is largely accomplished through the KMPT's visits to places of detention, which visits are preventive and unannounced. In this way, the KMPT's activities play an important role in the context of protecting the rights of persons deprived of their liberty, including in particular the prohibition of torture and inhuman or degrading treatment or punishment.

Bibliografia

1. **Biśta Izabela Joanna**, *Zakaz tortur, niehumanego lub poniżającego traktowania* (w:) *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, red. M. Jabłoński, Wrocław 2014
2. **Brzozowski Wojciech, Krzywoń Adam, Wiącek Marcin**, *Prawa człowieka*, Warszawa 2021
3. **Daniluk Paweł**, *Zakaz tortur, okrutnego, niehumanego lub poniżającego traktowania oraz niedobrowolnych eksperymentów naukowych w kontekście leczenia bez zgody*, „Przegląd Sejmowy” 2012/1
4. **Dawidziuk Ewa**, *Traktowanie osób pozbawionych wolności we współczesnej Polsce na tle standardów międzynarodowych*, Warszawa 2013
5. **Florczak-Wątor Monika** (w:) *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2023
6. **Gardocka Teresa**, *Problematyka umieszczania osób chorych psychicznie i upośledzonych umysłowo w domach pomocy społecznej (w kontekście gwarancji procesowych)*, „Prawo w Działaniu” 2011/9
7. **Garlicki Lech** (w:) *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, t. 1, *Komentarz do artykułów 1–18*, red. L. Garlicki, Warszawa 2010
8. **Jagiello Dariusz**, *Komentarz do Konstytucji RP art. 40*, Warszawa 2024

9. **Kłaczyńska Natalia**, *Wizytacje Krajowego Mechanizmu Prewencji w systemie ochrony praw osób pozbawionych wolności* (w:) *Wybrane problemy ochrony praw człowieka w Polsce*, red. L. Leszczenko, J. Szablicka-Żak, Wrocław 2016
10. **Królikowski Michał, Szczucki Krzysztof** (w:) *Konstytucja RP*, t. 1, *Komentarz do art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016
11. **Lasocik Zbigniew, Męzik Anna**, *Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur w oczach funkcjonariuszy Służby Więziennej. Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego. Tom LIV*, AUWr 2019/3969
12. **Rzepliński Andrzej**, *Wolność od tortur. Standard międzynarodowy i standard polski* (w:) *Zapobieganie torturom w instytucjach izolacyjnych Europy Centralnej i Wschodniej. Wybrane zagadnienia. Raport z działalności Programu Grupa Polska*, red. A. Rzepliński, K. Wilamowski, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2006
13. **Sarnecki Paweł** (w:) *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016, t. 2
14. **Sroka Tomasz**, *Prewencyjne pozbawienie wolności*, Kraków 2021
15. **Trociuk Stanisław**, *Rzecznik Praw Obywatelskich jako Krajowy Mechanizm Prewencji* (w:) *Państwo prawa i prawo karne. Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2012, t. 1

Pojęci kluczowe: *Kodeks karny, prawa człowieka, kara dożywotniego pozbawienia wolności, warunkowe zwolnienie*

Kornelia Grabowska-Biernat

Nowelizacja art. 77 Kodeksu karnego w zakresie wprowadzenia zakazu warunkowego zwolnienia wobec skazanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności

ABSTRAKT

Artykuł dokonuje analizy jednej z najbardziej krytykowanych zmian Kodeksu karnego, która weszła w życie w dniu 1.10.2023 r. Dotyczy ona możliwości sądu orzeczenia zakazu ubiegania się o warunkowe zwolnienie przez skazanych odbywających karę dożywotniego pozbawienia wolności. Dodane do art. 77 k.k. § 3 i 4 wskazują szczegółowe przesłanki, po spełnieniu których zakaz może być orzeczony. Takie rozwiązanie prawne jest sprzeczne z celem wykonywania kary pozbawienia wolności, ale i zakazem okrutnego i niehumanitarnego karania. W konsekwencji znowelizowany przepis prawa pozostaje w sprzeczności zarówno z polskimi normami prawa, jak i z regulacjami prawa międzynarodowego.

I. WSTĘP

Na mocy ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw¹ do art. 77 Kodeksu karnego² zostały dodane § 3 oraz § 4, które wprowadzają fakultatywne uprawnienie sądu do orzeczenia zakazu warunkowego zwolnienia wobec skazanych na karę dożywotniego pozbawienia wolności. Wprowadzone normy prawa szczegółowo wskazują, w jakich sytuacjach sądy mogą zastosować omawianą instytucję.

Nowelizacja Kodeksu karnego weszła w życie w dniu 1.10.2023 r. i do chwili obecnej budzi kontrowersje dotyczące jej ewentualnej sprzeczności z zakazem

1 Ustawa z 7.07.2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2022 r. poz. 2600).

2 Ustawa z 6.06.1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r. nr 88 poz. 553), dalej: k.k.

okrutnego i niehumanitarnego karania wyrażonym w art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka³, zasadą humanitaryzmu oraz narusza godność człowieka⁴.

Bogate orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: ETPC) potwierdza, iż wprowadzone rozwiązanie stoi w sprzeczności z możliwością weryfikacji dalszej konieczności stosowania kary pozbawienia wolności, przynajmniej po upływie 25 lat kary. Dodatkowo decyzja w tym zakresie powinna być podjęta w oparciu o przesłanki penologiczne, jak i humanitarne.

Podążając w rozważaniach dalej, można zastanowić się, czy wprowadzona w art. 77 k.k. możliwość jest dopuszczalna i adekwatna z uwagi na cele kary pozbawienia wolności oraz szeroko pojętej resocjalizacji.

Celem niniejszego artykułu jest wykazanie i omówienie wprowadzonych zmian w zakresie możliwości orzekania przez sądy zakazu warunkowego zwolnienia przy wymierzaniu kary dożywotniego pozbawienia wolności z perspektywy norm prawa krajowego, a także orzecznictwa ETPC i prawa międzynarodowego. Ponadto autorka dokona analizy nowelizacji art. 77 k.k. w zakresie § 3 i 4 w kontekście celów kary pozbawienia wolności oraz możliwości resocjalizacji w warunkach izolacji penitencjarnej.

II. GENEZA I ZAKRES NOWELIZACJI ART. 77 § 3 I 4 K.K.

W dniu 22.02.2022 r. do Sejmu RP został skierowany projekt nowelizacji Kodeksu karnego⁵, w którym powielono propozycje zmian z 2019 r., w szczególności w zakresie regulacji dotyczących kary pozbawienia wolności. W tym projekcie ustawodawca zaproponował m.in. wprowadzenie bezwzględnej kary dożywotniego pozbawienia wolności, która mogłaby być orzekana przez sądy w stosunku do najniebezpieczniejszych przestępców.

W konsekwencji wyżej wskazanych postulatów, w dniu 7.07.2022 r., uchwalono ustawę o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, która została podpisana przez Prezydenta RP w dniu 2.12.2022 r. Początkowo zakładano, że wejdzie ona w życie 14.03.2023 r., jednakże przesunięto okres *vacatio legis* i finalnie weszła ona w życie w dniu 1.10.2023 r.

W uzasadnieniu projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw wskazano potrzebę wzmocnienia ochrony społeczeństwa przed sprawcami najcięższych przestępstw. Podkreślono potrzebę zaostrzenia odpowiedzialności prawnokarnej wobec sprawców wskazanych w ustawie, a także podniesiono,

3 Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzona w Rzymie w dniu 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2.

4 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. z 1997 r. nr 78 poz. 483), art. 30.

5 Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, skierowany przez Prezesa Rady Ministrów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, druk 2024 z 22.02.2022 r., <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/2851BC6F8739C-593C12587F10042EF6E/%24File/2024.pdf>.

iż dzięki zaostreniu procedur wobec sprawców najcięższych przestępstw zostanie wzmocniona funkcja ochronna prawa karnego. W tym ustawodawca upatrywał szans na odwiedzenie potencjalnych sprawców czynów zabronionych od popełnienia zbrodni⁶.

W związku z powyższym na mocy wyżej wskazanej ustawy ustawodawca wprowadził fakultatywne uprawnienie orzeczenia przez sąd wobec osoby skazanej na karę dożywotniego pozbawienia wolności zakazu warunkowego zwolnienia. Został on wyrażony w § 3 i 4 dodanym do art. 77 k.k.⁷ Wskazują one wyraźnie, w jakich sytuacjach sąd będzie miał możliwość zastosowania obostrzonej regulacji prawnej względem skazanych na dożywocie, a mianowicie „za przestępstwo przeciwko życiu i zdrowiu, wolności, wolności seksualnej, bezpieczeństwu powszechnemu lub za przestępstwo o charakterze terrorystycznym na karę dożywotniego pozbawienia wolności albo karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż 20 lat”⁸ oraz „jeżeli charakter i okoliczności czynu oraz postępowanie i charakter sprawcy wskazują, że jego pozostawianie na wolności spowoduje trwałe niebezpieczeństwo dla życia, zdrowia, wolności lub wolności seksualnej innych osób”⁹.

W obu cytowanych wypadkach orzeczenie zakazu warunkowego zwolnienia ma charakter fakultatywny. Paragraf 3 wskazuje na uprzednią karalność za wymienione kategorie przestępstw jako warunek formalny orzeczenia kary w oparciu o znowelizowany przepis prawa (przesłanka formalna). Jak zauważają P. Bogacki i M. Olęząlek: „orzekanie o zakazie warunkowego przedterminowego zwolnienia na podstawie art. 77 § 3 k.k., poza przesłanką formalną, nie jest uzależnione od żadnych innych, co wskazuje, że decyzja sądu jest czysto arbitralna”¹⁰. Natomiast § 4 zawiera katalog zamknięty okoliczności, które sąd będzie brał pod uwagę, które przesądzają o negatywnej prognozie kryminologicznej skazanego (przesłanka materialna)¹¹. Jak wskazał Sąd Apelacyjny w Rzeszowie, dla ustalenia prognozy kryminologicznej ważne są „warunki osobiste skazanego, a tym bardziej jego zachowanie po popełnieniu przestępstwa. Istotne są właściwości osobiste sprawcy, a zatem jego cechy biologiczne, cechy charakteru, jego temperament, zdolność do samokrytyki, a także wrażliwość sumienia oraz jego osobowość”¹². W konsekwencji, jak zauważa M. Niewiadomska-Krawczyk: „podstawą decyzji sądu penitencjarnego w przedmiocie wyrażenia zgody na warunkowe przedterminowe

6 Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/druk.xsp?nr=2024>.

7 Ustawa z 7.07.2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, *op. cit.*, art. 1 pkt 6.

8 Art. 77 § 3 k.k.

9 Art. 77 § 4 k.k.

10 P. Bogacki, M. Olęząlek, *Kodeks karny. Komentarz do nowelizacji z 07.07.2022 r.*, Warszawa 2023, art. 77.

11 A. Polak-Kruszyk, *Nowa forma kary dożywotniego pozbawienia wolności. Uwagi w kontekście zmian kodeksu karnego*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2022, tom 66, s. 46.

12 Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie z 19.01.2016 r. (II AKz 22/16), Legalis.

zwolnienie jest tzw. pozytywna prognoza kryminologiczna, która to przesłanka jest taka sama niezależnie od tego, czy chodzi o terminową karę pozbawienia wolności, czy też karę dożywotniego pozbawienia wolności. Zgodnie z treścią art. 77 § 1 k.k. jest ona spełniona, gdy w ocenie sądu istnieje uzasadnione przekonanie, że pomimo niewykonania kary w całości skazany po zwolnieniu z zakładu karnego, po pierwsze, będzie stosował się do orzeczonego środka karnego lub zabezpieczającego, po drugie zaś, będzie przestrzegał porządku prawnego, w szczególności nie popełni ponownie przestępstwa”¹³.

Omówione rozwiązanie, wprowadzone znowelizowaną ustawą, jest szeroko krytykowane zarówno przez praktyków, jak i teoretyków prawa. Należy stwierdzić, iż pozostaje ono w sprzeczności z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej¹⁴ oraz przepisami prawa międzynarodowego, przede wszystkim art. 3 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności¹⁵, a także celem wykonywania kary pozbawienia wolności. Wskazane aspekty zostaną omówione w dalszych częściach artykułu.

III. NOWELIZACJA ART. 77 § 3 I 4 K.K. W KONTEKŚCIE CELÓW KARY POZBAWIENIA WOLNOŚCI I SZEROKO POJĘTEJ RESOCJALIZACJI

Rozpoczynając rozważania dotyczące nowelizacji art. 77 § 3 i 4 k.k. przez pryzmat celów kary pozbawienia wolności, należy odnieść się w pierwszej kolejności do normy prawnej opisanej w art. 53 § 1 k.k., która szczególnie podkreśla adekwatność kary względem stopnia społecznej szkodliwości czynu zabronionego. Zgodnie z jego depozycją głównym celem kary pozbawienia wolności jest sprawiedliwa odpłata za popełnione przestępstwo i dopiero w dalszej mierze zakres prewencji ogólnej, cele zapobiegawcze oraz stopień winy sprawcy¹⁶. Jak słusznie zauważa J. Lachowski: „Porównanie przepisu art. 53 § 1 k.k. (nawet przy uwzględnieniu nowelizacji z 7.07.2022 r.) z art. 67 § 1 k.k.w.¹⁷ prowadzi do wniosku, że cele leżące u podstaw wykonania kary pozbawienia wolności ulegają poważnemu zwężeniu w stosunku do celów wymiaru kary”¹⁸. Z powyższego wynika, iż cele wymierzenia kary mają charakter wielokierunkowy, natomiast cel wykonywania kary pozbawienia wolności jest ukierunkowany na oddziaływania z zakresu prewencji indywidualnej.

13 M. Niewiadomska-Krawczyk, *Warunkowe przedterminowe zwolnienie z odbywania kary dożywotniego pozbawienia wolności – rozważania w świetle nowelizacji Kodeksu karnego*, „Radca Prawny Zeszyty Naukowe” 2023/4, s. 113–126.

14 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, z 2.04.1997 r., Dz.U. 1997 r. nr 78 poz. 483.

15 Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, z 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. nr 61 poz. 284), dalej: Europejska Konwencja Praw Człowieka.

16 *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2024, art. 53, Legalis.

17 Ustawa z 6.06.1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 1997 r. nr 90 poz. 557 z późn. zm.), dalej k.k.w.

18 J. Lachowski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2021, art. 67 k.k.w.

W tym miejscu należy podkreślić, że w obecnym brzmieniu art. 53 § 1 k.k. nie zawiera wprost wyrażonego celu wymierzania kary, jakim jest wychowanie sprawcy. W konsekwencji sąd nie będzie kierował się takimi przesłankami, wymierzając karę osobie, która nie jest nieletnia lub młodociana¹⁹. Prowadzi to do wniosku, iż kara pozbawiona waloru wychowawczego zawiera jedynie aspekt eliminacyjny – dążący do wyeliminowania skazanych ze społeczeństwa. Budzi to poważne zastrzeżenia zarówno z perspektywy zapewnienia ochrony społeczeństwa przed sprawcami czynów zabronionych, jak i możliwości podejmowania skutecznych działań resocjalizacyjnych.

Odnosząc się do pierwszego zastrzeżenia, trzeba wskazać, że z treści art. 67 § 1 k.k.w.²⁰ *expressis verbis* wynika, iż wyróżnia się główny cel wykonywania kary pozbawienia wolności, jakim jest kształtowanie pożądanych postaw. Takie określenie celu daje w dalszej perspektywie możliwość zapewnienia ochrony społeczeństwa przed przestępczością²¹. Mimo powyższego nasuwa się wątpliwość, czy orzeczenie wobec skazanego kary pozbawienia wolności bez możliwości ubiegania się o warunkowe zwolnienie spełni funkcję wychowawczą kary. Istnieje ryzyko, że brak perspektywy opuszczenia zakładu karnego może spowodować utrudnienia w przeprowadzaniu procesu resocjalizacji, a w konsekwencji zwiększenie współczynnika przestępczości na terenie zakładów karnych. Jak słusznie zauważa Tomasz Tyburcy: „surowe karanie sprawców – szczególnie młodocianych – zamiast ich wychowania, może przynieść przeciwny rezultat w postaci pogłębienia ich zdemoralizowania, będącego następstwem zbyt długiej izolacji”²².

Perspektywa możliwości orzekania przez sądy surowych kar pozbawienia wolności bez prawa ubiegania się o warunkowe zwolnienie stanowi prewencję generalną, ale o charakterze negatywnym. Oznacza to, iż szeroko pojęte społeczeństwo jest w ten sposób odstraszone przed popełnianiem przestępstw, gdyż to działanie odstrasżające przejawia się zarówno w wymierzaniu surowych kar, jak i pozbawieniu perspektyw opuszczenia zakładu karnego.

Zastosowana koncepcja budzi duże zastrzeżenia ze strony judykatury oraz środowisk prawniczych. W. Wróbel wskazuje, iż „prewencja generalna negatywna nie może stanowić usprawiedliwionego celu sankcji karnej, gdyż wymierzanie kary po to, by odstraszyć innych, narusza konstytucyjną zasadę ochrony godności człowieka. Sprawca przestępstwa nie może być traktowany w sposób przedmiotowy jako środek

¹⁹ Art. 53 § 1 k.k.

²⁰ Art. 67 § 1 k.k.w.

²¹ G.B. Szczygieł, *Kary długoterminowe, a cele wykonywania kary pozbawienia wolności. Kary długoterminowe. Polityka karna. Wykonywanie. Warunkowe zwolnienia*, red. T. Gardocka, Warszawa 2006, s. 224.

²² T. Tyburcy, *Geneza i motywy wprowadzenia do kodeksu karnego możliwości wymierzenia nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności*, „Biuletyn Kryminologiczny” 2023/30, s. 24.

do odstraszenia innych potencjalnych sprawców”²³. Dodatkowo wiele wątpliwości nasuwa kwestia, czy orzeczenie nieredukowalnej kary dożywotnia może zadziałać odstrasżająco na innych potencjalnych przestępców, którym taka kara może grozić. Wydaje się, że decyzje o popełnianiu takich przestępstw są podejmowane poza rozważaniami dotyczącymi nałożenia ewentualnej kary, a w konsekwencji ograniczenia nałożone w znowelizowanym art. 77 k.k. nie będą miały żadnego wpływu na motywację sprawców najcięższych przestępstw. P. Rogoziński i T. Tyburcy trafnie podkreślają, „że wymierzenie kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności realizuje wyłącznie funkcję sprawiedliwościową prawa karnego, i to w jej najbardziej prymitywnym wydaniu (zemsta), gdyż funkcje indywidualno-prewencyjną i ochronną można zrealizować w identycznym zakresie nie wymierzając kary z takim zakazem, a funkcji ogólnoprewencyjnej taki wyrok nie realizuje, gdyż potencjalni sprawcy przestępstw zagrożonych karą dożywotniego pozbawienia wolności nie zostaną od ich popełnienia odwiedzeni poprzez wymierzenie omawianego rodzaju kary innym sprawcom”²⁴.

Przechodząc w tym miejscu do wątpliwości dotyczących możliwości podejmowania skutecznych oddziaływań resocjalizacyjnych, należy zauważyć, iż orzeczenie nieredukowalnej kary dożywotnia pozbawia skazanych wszelkich perspektyw na opuszczenie w przyszłości zakładu karnego. Nasuwa to pytanie, czy wobec takiej sytuacji skazani będą wyrażali wolę uczestniczenia w programach resocjalizacyjnych, a ponadto czy będą wykazywali chęć poprawy swojego zachowania.

M. Ejchart-Dobois podkreśla, że „człowiek zupełnie pozbawiony nadziei może stracić wszelkie hamulce”²⁵. W związku z tym istnieje obawa, że skazani, którzy nie mogą ubiegać się o warunkowe zwolnienie, nie będą przestrzegać porządku wewnętrznego jednostek penitencjarnych, w których się znajdują, a ponadto mogą popełniać kolejne przestępstwa w warunkach pozbawienia wolności, gdyż faktycznie nie będą mieli żadnej motywacji, aby poprawiać swoje zachowanie i przestrzegać porządku prawnego.

Możliwość podjęcia oddziaływań resocjalizacyjnych z uwagi na ilość osadzonych w polskich zakładach karnych jest w znacznym stopniu utrudniona. Dodatkowo problemy w tym zakresie pojawiają się względem osób odbywających najsurowsze kary. P. Stępiak wskazuje, że „kara długoterminowa jest pewnego rodzaju barierą dla

23 W. Wróbel (w:) *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do art. 53–116*, red. A. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016, t. 1, cz. 2, teza 69 do art. 53, s. 54–55.

24 T. Tyburcy, P. Rogoziński, *Konsekwencje wprowadzenia do kodeksu karnego możliwości wymierzenia kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności w aspekcie stosowania ekstradycji i wykonywania europejskiego nakazu aresztowania*, „Ius Novum” 2023 (17) nr 4, s. 95–111.

25 M. Ejchart-Dubois, *Dożywocie i co dalej. Człowiek pozbawiony nadziei może stracić wszelkie hamulce*, wywiad przeprowadziła L. Annanikowa, „Gazeta Wyborcza”, 25.04.2022 r., <https://wyborcza.pl/duzyformat/7,127290,28201091,dozywocie-i-co-dalej-wiezien-pozbawiony-nadziei-traci-wszelkie.html> (dostęp: 21.12.2022 r.).

racjonalnego stosowania programowanego oddziaływania. Długotrwały okres izolacji utrudnia dobór zadań i ustalenie sensownego terminu ich realizacji²⁶. Podjęcie skutecznych działań resocjalizacyjnych jest bardzo trudne nawet względem osadzonych, którym przysługuje możliwość ubiegania się o warunkowe zwolnienie, ponieważ okres długotrwałego osadzenia utrudnia proces readaptacji społecznej.

Możliwość opuszczenia zakładu karnego przez osoby odbywające karę dożywotniego pozbawienia wolności nawet po uzyskaniu zgody na warunkowe zwolnienie jest na tyle odległa i niepewna, że skazani często nie widzą realnych szans na wyjście na wolność. Biorąc pod uwagę wskazane wyżej okoliczności związane z wprowadzonymi zmianami art. 77 k.k. bardzo prawdopodobny wydaje się być brak woli współpracy w zakresie resocjalizacyjnym skazanych odbywających karę bezwzględного pozbawienia wolności. Skazani nie będą posiadali motywacji, aby starać się poprawić swoje zachowanie i kształtować pożądane społecznie postawy, tym samym odbywanie przez nich kary sprowadzi się jedynie do egzystencji do końca życia w zakładzie karnym, bez żadnych perspektyw na przyszłość.

IV. NOWELIZACJA ART. 77 § 3 I 4 K.K. W ŚWIELE ORZECZNICTWA EUROPEJSKIEGO TRYBUNAŁU PRAW CZŁOWIEKA

Zagadnienia dotyczące kary dożywotniego pozbawienia wolności niejednokrotnie pojawiały się na kanwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: ETPC). Obecnie, ugruntowane orzecznictwo ETPC wskazuje, że kara dożywotniego pozbawienia wolności, bez możliwości ubiegania się o warunkowe zwolnienie, jest sprzeczna z art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Wskazana norma prawna dotyczy zakazu tortur oraz innego nieludzkiego traktowania lub karania. M. A. Nowicki za- uważa, że „państwo na podstawie art. 3 Konwencji ma obowiązek stworzyć odpowiedni system instrumentów prawnych umożliwiających zapobieganie złemu traktowaniu i karanie za nie, a po dowiedzeniu się przez władze o bezpośrednim ryzyku takiego traktowania albo kiedy już do niego doszło – stosowanie właściwych przepisów w praktyce”²⁷. Do podobnych wniosków dochodzą także A. Wiśniewski oraz W. Zalewski, którzy wskazują, „iż także osoba skazana na dożywocie za najpoważniejsze przestępstwo ma prawo do poszanowania swojej godności dzięki zapewnieniu jej nawet bardzo odległej w czasie, ale realnej perspektywy przedterminowego zwolnienia”²⁸.

26 P. Stępiak, *System programowanego oddziaływania w opiniach więźniów*, „Archiwum Kryminologii” 2009/31, s. 274.

27 M. A. Nowicki, *Komentarz do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021.

28 A. Wiśniewski, W. Zalewski, *Analiza instytucji wyłączenia możliwości warunkowego przedterminowego zwolnienia na podstawie standardów wynikających z orzecznictwa ETPC*, „Gdańskie Studia Prawnicze”, 2025/1(66), s. 214–231.

Stanowisko to jako gwarancja poszanowania praw skazanych została potwierdzona w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Orzeczenia w sprawach *Vinter i inni przeciwko Wielkiej Brytanii*²⁹ oraz *Trabelsi przeciwko Belgii*³⁰ uznawane są za przełomowe w dziedzinie postrzegania przez ETPC nieredukowalnej kary dożywocia. W obu wyrokach Trybunał konsekwentnie stanął na stanowisku, że środek w postaci uprawnienia sądu do wykluczenia już w wyroku skazującym skazanego od prawa do ubiegania się o warunkowe zwolnienie stanowi środek nieproporcjonalny z uwagi na cele wymierzania i wykonywania kary pozbawienia wolności, a w konsekwencji stanowi naruszenie art. 3 Konwencji.

Jak zauważają W. Hermeliński oraz B. Nita-Światłowska: „sprawa *Vinter i inni przeciwko Wielkiej Brytanii* dotyczyła trzech skarżących, którzy będąc skazani za zabójstwo w odrębnych postępowaniach karnych w Anglii i Walii, odbywali kary dożywotniego pozbawienia wolności. W myśl prawa brytyjskiego sędzia sądu pierwszej instancji może tam wydać nakaz bezwzględnego dożywocia. Skutkiem wydania takiego orzeczenia jest wyłączenie możliwości zwolnienia skazanego w trybie innym niż decyzją Sekretarza Stanu, która ma charakter uznaniowy”³¹.

Rozpatrując wskazaną wyżej sprawę, Trybunał odniósł się do zasad dotyczących warunkowego zwolnienia zawartych w zaleceniu nr 2003(22) Komitetu Ministrów Rady Europy³². Zgodnie z rekomendacją 4a: „w celu zmniejszania negatywnych skutków kary pozbawienia wolności oraz promowania przygotowania do życia na wolności osadzonych, gwarantując bezpieczeństwo społeczeństwu, przepisy prawa powinny umożliwiać zastosowanie zwolnienia warunkowego w stosunku do wszystkich skazanych, włączywszy w to skazanych na karę dożywotniego pozbawienia wolności”³³.

Z cytowanej rekomendacji wynika, że każdy skazany na karę pozbawienia wolności, nawet na dożywocie, powinien mieć zapewnioną szansę ubiegania się o warunkowe zwolnienie. Oczywiście jest, że samo zagwarantowanie prawa do wystąpienia z wnioskiem o warunkowe zwolnienie nie przesądza o sytuacji skazanego, tj. nie stanowi gwarancji jego otrzymania. Możliwość ta zapewnia skazanym prawo do zweryfikowania poczynionych przez nich postępów w warunkach izolacji, przede wszystkim dotyczących stopnia resocjalizacji oraz prognozy kryminologicznej, a w konsekwencji pozwala na zweryfikowanie, czy dany skazany spełnia wymagania formalne niezbędne do otrzymania dobrodziejstwa w postaci warunkowego zwolnienia. Dodatkowo

29 Wyrok ETPC z 9.07.2013 r. w sprawie *Vinter i inni przeciwko Wielkiej Brytanii*, skargi nr 66069/06, 130/10 i 3896/10.

30 Wyrok ETPC z 4.09.2014 r. w sprawie *Trabelsi przeciwko Belgii*, skarga nr 140/10.

31 W. Hermeliński, B. Nita-Światłowska, *Kara dożywotniego pozbawienia wolności bez dostępu do warunkowego przedterminowego zwolnienia – refleksje w kierunku gwarancji wynikających z Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, „Palestra” 2018/10, dostęp: www.palestra.pl.

32 Zalecenie Nr R (2003)22 Komitetu Ministrów do Państw Członkowskich Rady Europy w sprawie zwolnienia warunkowego, przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 24.09.2003 r. na 853. posiedzeniu delegatów.

33 Tamże, rekomendacja 4a.

należy pamiętać, że nie każdy skazany, nawet na karę dożywocia, będzie stanowił zagrożenie dla społeczeństwa do końca życia. Wobec tego dopiero wspomniana wyżej możliwość weryfikacji sytuacji, właściwości i warunków osobistych sprawcy pozwala dokonać oceny, czy doszło do pozytywnej zmiany, która mogłaby skutkować warunkowym zwolnieniem³⁴.

Kwestie te również zostały podniesione przez Trybunał, który wskazał, powołując się na Memorandum wyjaśniające towarzyszące rekomendacji, iż: „Osoby skazane na karę dożywotniego pozbawienia wolności również nie powinny być pozbawione nadziei na warunkowe zwolnienie. Po pierwsze, nikt w sposób zasadny nie może twierdzić, że wszyscy skazani na dożywocie zawsze będą stanowić zagrożenie dla społeczeństwa. Po drugie, pozostawanie w warunkach pozbawienia wolności osób, które nie mają żadnej nadziei na zwolnienie, stwarza poważne problemy w zarządzaniu nimi, tj. tworzeniu zachęt do współpracy i radzeniu sobie z destruktywnym zachowaniem, realizacji programów rozwoju osobistego, organizacji planów wykonywania kary i zapewnienia bezpieczeństwa. Kraje, których ustawodawstwo przewiduje karę bezwzględnego dożywotniego pozbawienia wolności powinny zatem stworzyć możliwości dokonania oceny takiej kary po upływie określonej liczby lat, w regularnych odstępach czasowych – w celu stwierdzenia, czy skazany na dożywocie może odbyć pozostałą część kary w społeczeństwie, na jakich warunkach i przy zastosowaniu jakich środków nadzoru”³⁵.

Na kanwie omawianego orzeczenia ETPC odniósł się także do innych dokumentów o randze międzynarodowej, katalogując jednocześnie główne tezy dotyczące celów pozbawienia wolności. Stanowiło to punkt wyjścia do wydania orzeczenia w niniejszej sprawie, ale także stanowiło punkt zwrotny w rozstrzyganiu przez Trybunał zasadności i możliwości rezygnacji z instytucji warunkowego zwolnienia przy orzekaniu kary dożywocia. Warto wskazać, że Trybunał powołał się na najwyższej rangi dokumenty o charakterze międzynarodowym, co świadczy o złożoności omawianego problemu.

Trybunał wskazał, że zgodnie z regulacjami międzynarodowego prawa karnego każdy skazany powinien mieć możliwość zweryfikowania, czy orzeczony w stosunku do niego wyrok mógłby być złagodzony. Artykuł 77 Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego³⁶ przewiduje możliwość dożywotniego pozbawienia osoby wolności, o ile jest to uzasadnione wyjątkową wagą przestępstwa oraz indywidualną sytuacją osoby skazanej. Artykuł 110(3) stanowi, że w sytuacji, gdy osoba

34 B. Stańdo-Kawecka, *Komentarz do Rekomendacji Rec (2003)22 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich o warunkowym zwolnieniu*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2011/72–73, numer specjalny. Międzynarodowe standardy wykonywania kar, s. 305–306.

35 Wyrok ETPC *Vinter i inni przeciwko Wielkiej Brytanii...*; Memorandum wyjaśniające do rekomendacji 2003(22).

36 Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie dnia 17.07.1998 r. (Dz.U. z 2003 r. nr 78 poz. 708); wyrok ETPC *Vinter i inni przeciwko Wielkiej Brytanii...*, § 65.

odbyła już dwadzieścia pięć lat z kary dożywotniego pozbawienia wolności, Trybunał dokonał oceny wyroku w celu stwierdzenia, czy nie powinien on zostać złagodzony.

Trybunał odniósł się także do Reguł Mandeli i wskazał, że: „instytucje o charakterze izolacyjnym powinny stosować wszelkie zaradcze, edukacyjne, moralne, duchowe i inne środki oraz formy pomocy, które będą właściwe i dostępne, oraz dążyć do zastosowania ich odpowiednio do indywidualnie określonych potrzeb postępowania z więźniami”³⁷.

Tezy te zostały poparte odwołaniem się do postanowień Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, w którym stwierdzono, że podstawowym celem systemu penitencjarnego jest poprawa i resocjalizacja skazanych³⁸.

Z wyżej cytowanych norm prawa międzynarodowego, w oparciu o które ETPC wydał swe orzeczenie w niniejszej sprawie, wynika, że resocjalizacja skazanych powinna stanowić główny i podstawowy cel wykonywania kary pozbawienia wolności. Co więcej, dotyczy to nie tylko osób odbywających stosunkowo krótkie kary, lecz wszystkich skazanych, nawet odbywających karę dożywocia. Dodatkowo na kanwie omawianej sprawy Trybunał wskazał, że redukowalność nie oznacza, że kara dożywocia musi zostać faktycznie obniżona, jeżeli więzień pozostaje niebezpieczny. Natomiast ma ona być rozpatrywana „w rozumieniu dokonania oceny umożliwiającej władzom krajowym rozważenie czy w trakcie odbywania kary u osoby skazanej na dożywocie zasłży zmiany, oraz czy na drodze do jej resocjalizacji nastąpiły postępy – na tyle znaczące by uznać, że dalsza izolacja tej osoby nie może już być uzasadniona uprawnionymi względami penologicznymi”³⁹.

Sprawa *Trabelsi przeciwko Belgii*⁴⁰ dotyczy obywatela Tunezji, który został skazany przez Sąd Okręgowy w Brukseli na dziesięć lat pozbawienia wolności za próbę zniszczenia belgijskiej bazy wojskowej i podżeganie do spisku przestępczego mającego na celu ataki na osoby i mienie. Władze USA zarzuciły skarżącemu, że działając z pełną świadomością, zawarł porozumienie z Al-Kaidą i w związku z tym prokurator federalny USA wystąpił do sądu belgijskiego z wnioskiem o wykonanie nakazu aresztowania skarżącego. Po tym skarżący wystąpił do władz Belgii o azyl, gdyż zarzucane mu czyny były zagrożone karą dożywotniego pozbawienia wolności, a przepisy prawa nie przewidują możliwości jej złagodzenia. Wniosek został oddalony. Wobec tego Trabelsi złożył skargę do ETPC, w której wskazał, że ekstradycja do USA będzie niezgodna z art. 3 Konwencji, ponieważ wobec zagrożenia nieredukowalną karą dożywocia nie będzie on miał żadnych perspektyw na odzyskanie wolności.

37 Wzorcowe reguły minimalne postępowania z więźniami, przyjęte w Genewie w 1955 r. przez Pierwszy Kongres Narodów Zjednoczonych w sprawie zapobiegania przestępczości i postępowania ze sprawcami przestępstw i zaaprobowane przez Radę Gospodarczą i Społeczną w rezolucji 663C (XXIV) z 31.07.1957 r. oraz 2076 (LXII) z 13.05.1977 r., reguła nr 4.

38 Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych z 1966 r. (Dz.U. z 1977 r. nr 38 poz. 167), art. 10 ust. 3.

39 Wyrok ETPC *Vinter i inni przeciwko Wielkiej Brytanii*..., § 119.

40 Wyrok ETPC *Trabelsi przeciwko Belgii*...

Na kanwie omawianego orzeczenia Trybunał podkreślił, podobnie jak w sprawie *Vinter i inni przeciwko Wielkiej Brytanii*, iż „nałożenie kary dożywotniego pozbawienia wolności na dorosłego przestępcę nie jest samo w sobie zabronione przez żaden artykuł Konwencji, pod warunkiem, że nie jest nieproporcjonalne”⁴¹. Ponadto Trybunał wskazał, że należy dokonać oceny, czy skazany na dożywocie ma jakąkolwiek perspektywę zwolnienia i czy prawo krajowe zapewnia możliwość ponownego rozpatrzenia odbywanej kary dożywocia, w celu jej złagodzenia, umorzenia, zakończenia lub warunkowego zwolnienia skazanego. Zdaniem Trybunału brak weryfikacji przebiegu odbywania kary, w ramach procedury, która może powodować jej weryfikację, stanowi naruszenie art. 3 Konwencji.

Na podstawie wyżej omówionych orzeczeń można wysnuć wniosek, że „artykuł 3 musi być interpretowany jako wymagający redukcji kary w sensie jej kontroli, która pozwala władzom krajowym na rozważenie, czy jakiekolwiek zmiany dotyczące osadzonego są tak znaczące tj., że został dokonany postęp w kierunku jego resocjalizacji w trakcie wykonywania kary, że dalsze pozbawienie wolności nie może być dłużej uzasadnione uzasadnionymi względami penologicznymi”⁴².

Podobnie Trybunał odniósł się do kary nieredukowalnego dożywocia w wyroku w sprawie *László Magyar przeciwko Węgrom*⁴³. Skarżący został skazany za zabójstwo kwalifikowane oraz za inne przestępstwa na karę dożywotniego pozbawienia wolności bez możliwości ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie. Węgierska ustawa przewidywała jedynie możliwość ubiegania się przez skazanego o ułaskawienie. Skarżący w swej skardze do ETPC podniósł, że brak możliwości ubiegania się o warunkowe zwolnienie stanowi niehumanitarne i poniżające traktowanie.

Powyższe stanowisko zostało potwierdzone m.in. w sprawie *Törköly Tibor przeciwko Węgrom*. Skarżący został skazany na karę dożywotniego pozbawienia wolności, jednak z możliwością ubiegania się o warunkowe zwolnienie po 40 latach. Trybunał uznał, że wydany wyrok gwarantuje mu odległą, ale realną możliwość zwolnienia. Co więcej, ETPCz zauważył, że skarżący może ubiegać się o ułaskawienie Prezydenta nawet wcześniej. [...] Trybunał przypomniał, „że główną kwestią z punktu widzenia art. 3 [Konwencji] jest to, czy istnieje w ogóle nadzieja na zwolnienie skarżącego”⁴⁴.

Linie orzecznictwa szeroko omówioną na kanwie sprawy *Vinter i inni przeciwko Wielkiej Brytanii* Trybunał kontynuował w późniejszych orzeczeniach. Jako przykład można wskazać sprawę *Ocalan przeciwko Turcji* z 18.03.2014 r. W tym orzeczeniu Trybunał wskazał, że prawo krajowe powinno posiadać mechanizm kontroli, który

41 Wyrok ETPC *Trabelsi przeciwko Belgii*..., § 113.

42 Opinia Biura Analiz, Dokumentacji i Korespondencji na temat ustawy z 7.07.2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Warszawa 2022, s. 53, dostęp: <https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatekspertyzy/6468/plik/oe-412.pdf>.

43 Wyrok ETPC z 20.05.2014 r. w sprawie *László Magyar przeciwko Węgrom*, skarga nr 73593/10.

44 Decyzja ETPC z 5.04.2011 r. w kwestii dopuszczalności w sprawie *Tibor Törköly przeciwko Węgrom*, skarga nr 4413/06.

pozwoli na sprawdzenie, czy po upływie minimalnego okresu pozbawienia wolności istnieją uzasadnione powody, aby kontynuować pozbawienie wolności⁴⁵. Potrzebę zapewnienia skazanemu realnej perspektywy zwolnienia Trybunał podkreślił także w sprawie *Horion przeciwko Belgii*, na kanwie której podkreślił, iż brak zagwarantowania takiej perspektywy stanowi naruszenie art. 3 Konwencji⁴⁶.

W swym orzecznictwie Trybunał podkreślił, że „sama kara dożywotniego pozbawienia wolności nie koliduje z art. 3 Konwencji, ale prawo krajowe musi przewidywać mechanizmy zrewidowania jej dalszego wykonywania”⁴⁷. W konsekwencji, w przypadku, gdy procedury krajowe nie przewidują ani żadnych mechanizmów, ani możliwości rewizji kary dożywocia, niezgodność takiego działania z art. 3 Konwencji powstaje już w momencie orzeczenia kary, a nie na późniejszym etapie jej wykonywania. Ponadto należy podkreślić, że przewidywana przez przepisy krajowe procedura ulaskawienia nie stanowi wystarczającego mechanizmu, który pozwoliłby na zrewidowanie kary i tym samym brak naruszenia Europejskiej Konwencji Praw Człowieka⁴⁸.

W konsekwencji za trafny należy znać pogląd R. Kierzynki, który wskazał, że „od czasu wydania wyroku w sprawie Vinter strasburski standard złagodzenia kary dożywotniego więzienia jest zatem spełniony tylko wówczas, jeżeli zwolnienie następuje na podstawie okoliczności, na które skazany ma wpływ, czyli oceny jego postawy i zachowania. Ponadto Trybunał stwierdził, że więzień skazany na dożywocie musi już w chwili orzeczenia tej kary dowiedzieć się, co musi uczynić, aby być brany pod uwagę do zwolnienia i jakie warunki musi w tym celu spełnić, oraz o okresach, w których taka kontrola miałaby się odbywać albo można byłoby o nią wnioskować”⁴⁹.

Powyżej omówiono jedynie przykładowe orzeczenia ETPC dotyczące kwestii naruszenia art. 3 Konwencji w odniesieniu do kary bezwzględnego pozbawienia wolności. Jak słusznie zauważają W. Hermeliński, B. Nita-Światłowska w świetle wyżej wskazanej regulacji: „konieczne jest istnienie kontroli dalszej zasadności odbywania przez skazanego kary dożywotniego pozbawienia wolności, a nadto istnienie przepisu dającego skazanemu realną możliwość zwolnienia na precyzyjnie określonych, zależnych od jego zachowania warunkach, wiadomych już w czasie orzeczenia wobec niego kary dożywotniego pozbawienia wolności. Przy spełnieniu tego warunku osoba skazana zyskuje realną nadzieję na odzyskanie wolności, wiedząc, jakie warunki resocjalizacyjne musi spełnić i w jakim terminie”⁵⁰. Zgodnie z dyspozycją art. 3 Konwencji,

45 Wyrok ETPC z 18.03.2014 r. w sprawie Ocalan przeciwko Turcji, skargi nr 24069/03, 197/04, 6201/06 i 10464/07, § 209.

46 Wyrok ETPC z 9.05.2023 r. w sprawie Horion przeciwko Belgii, skarga nr 37928/20.

47 Wyrok ETPC *László Magyar przeciwko Węgrom*..., § 50.

48 Wyrok ETPC *László Magyar przeciwko Węgrom*..., § 53.

49 R. Kierzyńska, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. D. Drajewicz, art. 607r, Legalis.

50 W. Hermeliński, B. Nita-Światłowska, *Kara*..., s. 27.

nawet z perspektywy wykonywania kary dożywotniego pozbawienia wolności ważne jest, aby przepisy prawa krajowego przewidywały możliwość weryfikacji konieczności jej dalszego odbywania, w sytuacji, gdy cele kary zostały spełnione.

Konkludując, należy stwierdzić, że linia orzecznicza ETPC jest istotna z punktu widzenia polskich norm prawnych, gdyż zgodnie z orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego⁵¹ z 19.02.2008 r., przy dokonywaniu wykładni gwarancji wynikających z Konstytucji RP należy uwzględnić przepisy Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Zatem nowelizacja art. 77 k.k. pozbawiająca niektórych skazanych prawa do ubiegania się o warunkowe zwolnienie powinna zostać uznana za niezgodną z Europejską Konwencją Praw Człowieka i Konstytucją RP.

V. ZAKOŃCZENIE

Czas od momentu wejścia w życie nowelizacji Kodeksu karnego w zakresie stworzenia możliwości orzekania przez sądy zakazu warunkowego zwolnienia przy wymierzaniu kary pozbawienia wolności jest zdecydowanie zbyt krótkim okresem, by móc w pełni dokonać analizy funkcjonowania omawianej zmiany w porządku prawnym. Przede wszystkim z uwagi na fakt, iż uprawnienie to stanowi fakultatywną możliwość sądu, zatem to sąd dokona oceny, czy dany sprawca wyczerpuje wskazane w ustawie znamiona i względem niego powinien być zastosowany zakaz ubiegania się o warunkowe zwolnienie, czy też mimo popełnionych czynów zabronionych sprawca ma szansę na uzyskanie postępów resocjalizacyjnych, a w konsekwencji istnieje szansa zmiany jego postawy i po spełnieniu odpowiednich warunków – ubiegania się w przyszłości o dobrodziejstwo, jakim jest warunkowe zwolnienie.

Niewątpliwie przed polskim prawem penitencjarnym jest bardzo trudne zadanie polegające na przede wszystkim stworzeniu takich metod resocjalizacyjnych, które byłyby skuteczne nawet wobec skazanych, wobec których sąd orzekł karę bezwzględnego dożywocia z zakazem ubiegania się o warunkowe zwolnienie. Trudność tej sytuacji polega na tym, iż w zasadzie można stwierdzić, że tacy skazani nie posiadają żadnej motywacji do poprawy swojego zachowania, gdyż zostali pozbawieni realnych szans na poprawę swojego bytu. Dodatkowo taka sytuacja może w dalszej perspektywie powodować problemy natury wychowawczej. Skazani w omawianej sytuacji nie posiadają żadnych bodźców do zmiany, w przeciwieństwie do pozostałych, którzy ubiegając się czy to o warunkowe zwolnienie, czy np. o przerwę w wykonaniu kary pozbawienia wolności, są oceniani przez sąd przed wydaniem orzeczenia również z perspektywy poczynionych postępów resocjalizacyjnych oraz zachowania w warunkach izolacji penitencjarnej. Wobec tego skazani pozbawieni możliwości warunkowego zwolnienia mogą częściej niż pozostali zachowywać się niezgodnie z regulaminem, gdyż ich

51 Zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 19.02.2008 r. (P 48/06), OTK ZU 2008/1A, poz. 4.

sytuacja nie będzie rokowała na poprawę. Szczególnego podkreślenia wymaga, iż problem nie polega na tym, że skazani powinni mieć gwarancje udzielenia im warunkowego przedterminowego zwolnienia, lecz na tym, że powinni posiadać możliwość zainicjowania tej procedury, by zweryfikować ich postępy resocjalizacyjne oraz zasadność dalszego stosowania kary dożywocia.

Powyższe wynika z celów orzekania kary pozbawienia wolności, zgodnie z którymi kara ta ma powodować u skazanego wykształcenie się społecznie pożądanych postaw takich jak odpowiedzialność i potrzeba przestrzegania porządku prawnego. Wprowadzona nowelizacja art. 77 k.k. nie przewiduje sytuacji, w której cele kary zostają spełnione. Skazani nie mają możliwości zweryfikowania swojego zachowania, a co za tym idzie – nie mają realnej szansy na wyjście na wolność nawet po spełnieniu określonych przepisami prawa warunków oraz pozytywnym przebiegu procesu resocjalizacji.

Ponadto istnieją poważne wątpliwości w zakresie zgodności wprowadzonych regulacji z Konstytucją RP, przede wszystkim w zakresie art. 30 (poszanowania godności człowieka) oraz art. 40 (zakazu poddawania torturom oraz okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu).

Omawiane normy prawa stoją w ewidentnej sprzeczności z art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, która potwierdziła w orzecznictwie strasburskim, jak zauważyli Wojciech Hermeliński i Barbara Nita-Światłowska, że „konieczne jest istnienie kontroli dalszej zasadności odbywania przez skazanego kary dożywotniego pozbawienia wolności, a nadto istnienie przepisu dającego skazanemu realną możliwość zwolnienia na precyzyjnie określonych, zależnych od jego zachowania warunkach, wiadomych już w czasie orzeczenia wobec niego kary dożywotniego pozbawienia wolności”⁵².

Konkludując, wprowadzone zmiany należy ocenić negatywnie zarówno z perspektywy możliwości resocjalizacyjnych skazanych, ale i zasadności wprowadzonego rozwiązania zgodnego z przepisami krajowymi przede wszystkim Konstytucją RP, ale i Europejską Konwencją Praw Człowieka. W dalszej perspektywie może to rodzić konsekwencje dla Polski na arenie międzynarodowej, takie jak brak woli międzynarodowej współpracy w zakresie Europejskiego Nakazu Aresztowania, skargi na rząd Polski kierowane do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka czy też krytyka polskiego wymiaru sprawiedliwości i brak woli współpracy instytucjonalnej.

52 W. Hermeliński, B. Nita-Światłowska, *Kara...*, s. 28.

adw. dr Kornelia Grabowska-Biernat

Autorka jest adwokatem wpisanym na listę adwokatów Okręgowej Rady Adwokackiej w Olsztynie oraz adiunktem w Katedrze Postępowania Karnego i Prawa Karnego Wykonawczego Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

The author is an advocate entered on the list of advocates of the District Bar Council in Olsztyn and an assistant professor at the Department of Criminal Procedure and Penal Enforcement Law of the University of Warmia and Mazury in Olsztyn.

ORCID: 0000-0001-6890-3183

ABSTRACT

Keywords: *Penal Code, human rights, life imprisonment, conditional release*

**Amendment to Article 77 of the Penal Code regarding
the prohibition of conditional release of a person sentenced
to life imprisonment**

The article analyses one of the most heavily criticised amendments to the Penal Code, which entered into force on 1 October 2023. It concerns the court's ability to prohibit convicts serving life sentences from applying for conditional release. Paragraphs 3 and 4, which were added to Article 77 of the Penal Code, indicate detailed conditions under which the prohibition may be imposed. Such a legal solution is contrary to the purpose of imposing a prison sentence, but also to the prohibition of cruel and inhuman punishment. As a consequence, the amended legal provision remains in contradiction with both the norms of Polish law and the regulations of international law.

Bibliografia

1. **Bogacki Piotr, Olęząlek Mariusz**, *Kodeks karny. Komentarz do nowelizacji z 07.07.2022 r.*, Warszawa 2023
2. **Ejchart-Dubois Maria**, *Dożywocie i co dalej. Człowiek pozbawiony nadziei może stracić wszelkie hamulce*, wywiad przeprowadziła Ludmiła. Annanikowa „Gazeta Wyborcza”, 25.04.2022 r., <https://wyborcza.pl/duzyformat/7,127290,28201091,dozywocie-i-co-dalej-wiezien-pozbawiony-nadziei-traci-wszelkie.html>

3. **Hermeliński Wojciech, Nita-Światłowska Barbara**, *Kara dożywotniego pozbawienia wolności bez dostępu do warunkowego przedterminowego zwolnienia – refleksje w kontekście gwarancji wynikających z Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, „Palestra” 2018/10, <https://palestra.pl/pl/czasopismo/wydanie/10-2018/artykul/kara-dozywotniego-pozbawienia-wolnosci-bez-dostepu-do-warunkowego-przedterminowego-zwolnienia-refleksje-w-kontekście-gwarancji-wynikających-z-europejskiej-konwencji-praw-czlowieka>
4. **Kierzynka Rafał**, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. D. Drajewicz, art. 607r, Legalis
5. *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2024, Legalis
6. **Lachowski Jerzy**, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2021
7. **Niewiadomska-Krawczyk Magdalena**, *Warunkowe przedterminowe zwolnienie z odbywania kary dożywotniego pozbawienia wolności – rozważania w świetle nowelizacji Kodeksu karnego*, „Radca Prawny Zeszyty Naukowe”, Warszawa 2023
8. **Nowicki Marek Antoni**, *Komentarz do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021
9. **Polak-Kruszyk Aleksandra**, *Nowa forma kary dożywotniego pozbawienia wolności. Uwagi w kontekście zmian kodeksu karnego*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2022/66
10. **Stańdo-Kawecka Barbara**, *Komentarz do Rekomendacji Rec (2003)22 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich o warunkowym zwolnieniu*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2011/72–73, numer specjalny: *Międzynarodowe standardy wykonywania kar*
11. **Stępiak Piotr**, *System programowanego oddziaływania w opiniach więźniów*, „Archiwum Kryminologii” 2009/31
12. **Szczygieł Grażyna B.**, *Kary długoterminowe a cele wykonywania kary pozbawienia wolności. Kary długoterminowe. Polityka karna. Wykonywanie. Warunkowe zwolnienia*, red. T. Gardocka, Warszawa 2006
13. **Tyburcy Tomasz**, *Geneza i motywy wprowadzenia do kodeksu karnego możliwości wymierzenia nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności*, „Biuletyn Kryminologiczny” 2023/30, Warszawa 2023
14. **Tyburcy Tomasz, Rogoziński Piotr**, *Konsekwencje wprowadzenia do kodeksu karnego możliwości wymierzenia kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności w aspekcie stosowania ekstradycji i wykonywania europejskiego nakazu aresztowania*, „Ius Novum” 2023 (17) nr 4, Warszawa 2023
15. **Wiśniewski Andrzej, Zalewski Wojciech**, *Analiza instytucji wyłączenia możliwości warunkowego przedterminowego zwolnienia na podstawie standardów wynikających z orzecznictwa ETPCz*, „Gdańskie Studia Prawnicze”, 2025/1(66), Gdańsk 2025
16. **Wróbel Włodzimierz (w.)** *Kodeks karny. Część ogólna*, red. A. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016, t. 1, cz. 2

Słowa kluczowe: przedstawienie zarzutów, uzasadnione podejrzenie, postępowanie przygotowawcze, promulgacja postanowienia, faza *in rem*, faza *in personam*

Kamila Konopko

Między formalizmem a gwarancyjnością – status podejrzanego po nowelizacji art. 313 § 1 k.p.k. w świetle standardów unijnych

ABSTRAKT

Artykuł analizuje instytucję przedstawienia zarzutów z art. 313 k.p.k. w świetle nowelizacji z 7.07.2023 r., koncentrując się na rozróżnieniu pojęć „sporządzenia” i „wydania” postanowienia oraz wyjątkach od zasady niezwłocznego ogłoszenia i przesłuchania podejrzanego. Omawia przesłankę „dostatecznie uzasadnionego podejrzenia”, funkcję gwarancyjną tej czynności, standardy prawa UE oraz problemy praktyki organów ścigania.

I. WPROWADZENIE

Instytucja przedstawienia zarzutów, uregulowana w art. 313 k.p.k., stanowi jeden z najbardziej kluczowych momentów podczas przebiegu postępowania przygotowawczego w polskim modelu postępowania przygotowawczego. Stanowi ona bowiem wieloaspektową czynność procesową, która wyznacza granicę pomiędzy postępowaniem toczącym się *in rem*, tj. ogólnie, w sprawie o popełnienie czynu zabronionego, a fazą *in personam*, kiedy to ściganie zaczyna być ukierunkowane przeciwko konkretnej osobie, podejrzewanej o popełnienie czynu będącego przedmiotem postępowania¹. Zgodnie z regulacją polskiej ustawy karnoprocesowej, od chwili przedstawienia zarzutów osoba będąca dotychczas w kręgu zainteresowania organów prowadzących postępowanie przygotowawcze uzyskuje status pełnoprawnej strony postępowania – podejrzanego, obejmując pełnię wynikających z uzyskanego statusu uprawnień

1 Z. Brodzisz, *Komentarz do art. 313 k.p.k. (w:) Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2023.

procesowych². Jako najbardziej doniosłe można wskazać na prawo dostępu do informacji o zarzutach oraz prawo korzystania z pomocy obrońcy.

Czynność przedstawienia zarzutów pełni w procesie karnym podwójną rolę. W pierwszej kolejności bowiem jest bezsprzecznie środkiem do realizacji zasady prawdy materialnej poprzez formalne doprecyzowanie przedmiotu toczącego się procesu w wymiarze zarówno podmiotowym – poprzez typowanie potencjalnego sprawcy, jak i przedmiotowym – poprzez określenie w sposób wymagany normą art. 313 § 2 k.p.k. zarzucanego czynu i jego kwalifikacji prawnej³. Z drugiej zaś strony czynność ta spełnia funkcję gwarancyjną, gdyż umożliwia osobie, której przedstawiony zarzut dotyczy, uzyskanie informacji o treści formułowanych wobec niej oskarżeń oraz podjęcie odpowiednich działań obronnych, adekwatnych do zaistniałej sytuacji procesowej⁴. Ponad powyższe, w judykaturze wskazuje się na skutki materialnoprawne, które wywołuje czynność przedstawienia zarzutów, w szczególności wpływ na sam bieg, jak i przerwanie lub zawieszenie terminu przedawnienia karalności czynu⁵. Opisywana czynność procesowa otwiera również możliwość stosowania wobec podejrzanego środków przymusu procesowego oraz środków zapobiegawczych, zgodnie z art. 249 § 2 k.p.k.

W wyniku nowelizacji z dnia 7.07.2023 r. w art. 313 § 1 k.p.k. w miejsce dotychczasowego zwrotu „sporządza się” wprowadzono określenie „wydaje się” postanowienie o przedstawieniu zarzutów⁶. Zmiana ta ma istotny wymiar prawny, ponieważ pojęcia sporządzenia i wydania nie mają identycznego znaczenia. Termin „wydano”, użyty m.in. w art. 71 § 1 k.p.k., interpretowany w świetle wykładni *a rubrica*, obejmuje nie tylko sporządzenie postanowienia o przedstawieniu zarzutów, lecz również jego ogłoszenie osobie podejrzananej oraz dokonanie jej przesłuchania – czyli czynności przewidziane w art. 313 § 1 k.p.k. Należy więc przyjąć, że „wydanie” postanowienia jest czynnością o charakterze złożonym, obejmującą pełny przebieg formalnego przedstawienia zarzutów, a nie ograniczającą się jedynie do przygotowania samego dokumentu⁷. Wyjątek od tej zasady przewiduje art. 313 § 1 *in fine* oraz § 1a k.p.k., zgodnie z którymi, w razie zaistnienia szczególnych okoliczności – takich jak ukrywanie się oskarżonego, przebywanie poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej, konieczność niezwłocznego zastosowania środka zapobiegawczego przy jednoczesnym uniemożliwieniu ogłoszenia i przesłuchania z powodu stanu zdrowia, nietrzeźwości lub odurzenia – samo sporządzenie postanowienia jest równoznaczne z jego wydaniem. W praktyce wykonywanie

2 Zob. art. 71 k.p.k.

3 M. Kurowski, *Komentarz do art. 313 k.p.k.* (w:) *Kodeks postępowania karnego*, t. 1, *Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, LEX/el. 2025.

4 Uchwała SN z 26.04.2007 r. (I KZP 4/07), LEX nr 244459.

5 Postanowienie SN z dnia 24.04.2007 r. (IV KK 31/07), LEX nr 262649; wyrok SN z 21.12.2022 r. (V KK 382/22), LEX nr 3509411.

6 Ustawa z dnia 7.07.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2023 r. poz. 1860).

7 M. Kurowski, *Komentarz...*, Nb. 1.

czynności przedstawienia zarzutów napotyka liczne problemy interpretacyjne. Sporne pozostaje zwłaszcza rozróżnienie pojęcia „wydania” postanowienia oraz jego „sporządzenia” w kontekście wspomnianych wyjątków. Analiza orzecznictwa wskazuje na niejednolite podejście organów ścigania do kwestii terminowości i warunków przeprowadzenia tej czynności, a także uwypukla przypadki nadużywania wyjątków przewidzianych w art. 313 § 1 *in fine* k.p.k., w tym instrumentalnego wykorzystywania ich w celu uzyskania skazania⁸.

Powyższe okoliczności wskazują, że przedstawienie zarzutów, mimo swojej utrwalonej roli w procesie karnym, jest instytucją, której praktyczne stosowanie wymaga ponownego, pogłębionego namysłu w kontekście ostatnich zmian legislacyjnych. Nowelizacja z 7.07.2023 r. nie tylko zmieniła brzmienie art. 313 § 1 i dodała § 1a k.p.k., lecz także wywołała istotne wątpliwości co do zakresu pojęcia „wydania” postanowienia oraz jego relacji do „sporządzenia” w świetle wyjątków określonych w ustawie. Rozbieżności interpretacyjne i niejednolita praktyka organów ścigania rodzą pytania o granice dopuszczalności odstępstw od ogłoszenia i przesłuchania podejrzanego, a tym samym o zachowanie gwarancyjnego charakteru tej czynności. Celem dalszej części opracowania jest omówienie problematyki związanej z nowym brzmieniem przepisu, analiza orzecznictwa oraz wskazanie kierunków wykładni, które pozwolą na zapewnienie zgodności praktyki z funkcją procesową instytucji przedstawienia zarzutów, a także funkcjonowania instytucji w świetle standardów prawa unijnego.

II. RAMY NORMATYWNE INSTYTUCJI

Polski ustawodawca, zgodnie z brzmieniem art. 71 § 1 k.p.k., powiązał moment przedstawienia zarzutów z nabyciem statusu podejrzanego w konkretnym postępowaniu. I tak zgodnie z powyższą regulacją za podejrzanego uważa się osobę, co do której wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów albo której, bez wydania takiego postanowienia, postawiono zarzut w związku z przystąpieniem do przesłuchania w charakterze podejrzanego. W ujęciu kodeksowym moment ten ma charakter konstytutywny – przed przedstawieniem zarzutów dana osoba, nawet jeśli jest obiektem zainteresowania organów ścigania, pozostaje uczestnikiem postępowania jedynie w charakterze świadka lub tzw. osoby podejrzananej. Na marginesie wskazać należy, iż pozycja osoby podejrzananej jest istotnie słabsza niż podejrzanego – osoba ta bowiem może być poddana środkom przymusu, takim jak zatrzymanie czy przeszukanie, przy jednoczesnym braku pełnej ochrony procesowej właściwej dla podejrzanego. Taki model regulacyjny, utożsamiający uzyskanie statusu podejrzanego z formalną czynnością przedstawienia zarzutów, należy jednak skonfrontować z wymogami prawa Unii Europejskiej. Zgodnie z art. 2 Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE)

8 Wyrok NSA z 17.09.2014 r. (II FSK 587/13), LEX nr 1512670.

2016/1919 w sprawie pomocy prawnej z urzędu dla podejrzanych i oskarżonych w postępowaniu karnym⁹, w powiązaniu z regulacją Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym¹⁰, nakazują przyznanie, związanych z zaistniałą sytuacją zainteresowania organów ścigania daną osobą, związanych z nim gwarancji procesowych już od momentu, w którym dana osoba jest podejrzewana o popełnienie czynu zabronionego i zobowiązana jest do uczestnictwa w czynnościach dochodzeniowo-śledczych lub dowodowych, a nie dopiero z chwilą formalnego przedstawienia zarzutów. W świetle tego ujęcia status „podejrzanego” w prawie unijnym jest szerszy niż w polskiej procedurze – obejmuje bowiem także osoby, wobec których nie wydano jeszcze formalnego postanowienia o przedstawieniu zarzutów, lecz które faktycznie stały się obiektem działań organów ścigania wskazujących na podejrzenie ich udziału w czynie zabronionym. W konsekwencji, w świetle standardów unijnych, dostęp do pomocy prawnej czy dostęp do informacji powinny być zagwarantowane już od chwili, gdy organ procesowy zamierza przeprowadzić wobec danej osoby czynności dochodzeniowo-śledcze, mogące rzutować na jej sytuację procesową, a nie dopiero od momentu formalnego przedstawienia zarzutów. W praktyce oznacza to, że przesuwanie w czasie wydania postanowienia z art. 313 k.p.k. w celu przeprowadzenia takich czynności, będących czynnościami silnie ingerującymi w prawa jednostki, takimi jak konfrontacja, odtworzenie przebiegu czynu zabronionego czy okazanie osoby, w fazie *in rem*, bez gwarancji procesowych jednostki, może pozostawać w kolizji z prawem Unii Europejskiej.

W świetle dyrektywy 2012/13/UE oraz dyrektywy 2013/48/UE status podejrzanego powstaje zatem w momencie, w którym organy krajowe „podejmują działania ścigania” wobec określonej osoby. Standard unijny wprost odchodzi od modelu opartego wyłącznie na wydaniu decyzji procesowej i akcentuje charakter czynności podejmowanych wobec osoby. Oznacza to, że w wielu stanach faktycznych osoba, która w prawie polskim formalnie pozostaje świadkiem, w świetle prawa UE jest już podejrzany – z pełnią wynikających z tego praw. Co więcej, należy zauważyć, że zagadnienie to zostało obecnie wyraźnie zidentyfikowane w debacie doktrynalnej. Wyrazem tej świadomości jest procedowany projekt nowelizacji Kodeksu postępowania karnego, który przewiduje istotną rekonstrukcję i doprecyzowanie definicji podejrzanego¹¹. Celem tej interwencji legislacyjnej jest usunięcie dostrzegalnych dotychczas

9 Dyrektywa 2016/1919 w sprawie pomocy prawnej z urzędu dla podejrzanych i oskarżonych w postępowaniu karnym oraz dla osób, których dotyczy wnioski w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania, CELEX 32016L1919.

10 Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z dnia 22.10.2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności, CELEX 32013L0048.

11 Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustawy, druk nr 1600 [dostęp: <https://www.sejm.gov.pl/sejm10.nsf/druk.xsp?nr=1600>]

rozbieżności między regulacjami krajowymi a standardem wynikającym z dyrektyw unijnych, w szczególności w zakresie momentu powstania statusu procesowego i związanych z nim gwarancji. Zgodnie z projektowanym art. 71 § 1 k.p.k. status ten miałby powstawać wówczas, gdy istnieje uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa przez daną osobę oraz gdy wobec niej po raz pierwszy podejmowana jest czynność ukierunkowana na jej ściganie. Czynnością taką może być przykładowo zatrzymanie, przeprowadzenie okazania, przeszukanie osoby lub zajmowanych przez nią pomieszczeń albo pojazdu, pobranie materiału biologicznego w trybie art. 74 § 2 k.p.k. czy zarządzenie podsłuchu procesowego.

Warto też podkreślić, że Trybunał Sprawiedliwości UE konsekwentnie wskazuje, iż obie dyrektywy znajdują zastosowanie do osoby, wobec której istnieją informacje świadczące o popełnieniu czynu zabronionego i wobec której dokonano czynności o charakterze represyjnym, np. przeszukania zakończonego ujawnieniem substancji niedozwolonych. Dla powstania uprawnień gwarantowanych tymi dyrektywami pozostaje przy tym bez znaczenia, czy osoba została już formalnie poinformowana o posiadaniu statusu podejrzanego¹². Projektowane brzmienie art. 71 § 1 k.p.k., wraz z wynikającymi z niego uprawnieniami, ma zatem umożliwić pełne dostosowanie polskiej procedury karnej do standardu unijnego. Należy jednak zaznaczyć, że obecnie projekt ten pozostaje na etapie legislacyjnym, w związku z czym w praktyce status podejrzanego na gruncie obowiązującego Kodeksu postępowania karnego nadal pozostaje powiązany z instytucją przedstawienia zarzutów.

Na gruncie polskiej ustawy karnoprosesowej należy stwierdzić, że art. 313 k.p.k. jest konsekwencją art. 303 k.p.k., określającego moment wszczęcia postępowania przygotowawczego w fazie *in rem*. Przepisy te wyznaczają bowiem kolejne etapy postępowania – od ogólnego ustalenia, że mogło dojść do popełnienia przestępstwa, do wskazania konkretnej osoby jako podejrzanego. Różnica między nimi sprowadza się przede wszystkim do poziomu „uzasadnionego podejrzenia” wymaganego na danym etapie. W przypadku art. 303 k.p.k. wystarcza, że zachodzą przesłanki uzasadniające podejrzenie popełnienia przestępstwa jako zdarzenia, nawet gdy sprawca nie jest znany¹³. Podejrzenie to ma charakter ogólny i opiera się na wstępnych ustaleniach pozwalających wszcząć postępowanie w fazie *in rem*. Natomiast art. 313 § 1 k.p.k. wymaga wyższego progu dowodowego – uzasadnione podejrzenie musi odnosić się do konkretnej osoby, a organ procesowy powinien dysponować materiałem dowodowym pozwalającym na przedstawienie jej zarzutów. Podejrzenie ma w tym przypadku charakter spersonalizowany (*in personam*) i stanowi jakościowe przejście od badania zdarzenia do formalnego przypisania podejrzenia jego potencjalnemu sprawcy.

12 Wyrok TS z 7.09.2023 r., C-209/22.

13 K. T. Boratyńska, P. Czarnecki, R. Koper, *Komentarz do art. 313 k.p.k. (w:) Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2025.

I tak kolejno art. 313 k.p.k. stanowi punkt odniesienia dla art. 314 k.p.k., regulującego zmianę lub uzupełnienie zarzutów. Stanowi on o możliwości dostosowania treści postanowienia o przedstawieniu zarzutów do nowych ustaleń faktycznych, zakładając zachowanie tożsamości czynu. Kolejno wskazać należy, iż w świetle art. 249 § 2 k.p.k. przedstawienie zarzutów jest warunkiem *sine qua non* stosowania środków zapobiegawczych w postępowaniu przygotowawczym. Stanowczo należy jednak wykluczyć jakikolwiek automatyzm w stosowaniu tychże środków wobec podejrzanego, który to miałby wynikać jedynie z faktu nabycia określonego statusu procesowego. Wskazać bowiem trzeba, że w tej sytuacji ustawa wymaga wyższego poziomu prawdopodobieństwa popełnienia czynu – do przedstawienia zarzutów wymagane jest zaistnienie „dostatecznie uzasadnionego podejrzenia”, podczas gdy stosowanie środków zapobiegawczych wymaga już „dużego prawdopodobieństwa popełnienia przestępstwa”.

Moment przedstawienia zarzutów ma również znaczenie w kontekście negatywnych przesłanek procesowych, tj. art. 17 § 1 pkt 6 k.p.k. regulującego przedawnienie karalności. W orzecznictwie podkreśla się, że przedstawienie zarzutów może prowadzić do przerwania biegu przedawnienia w rozumieniu art. 102 k.k., jednak skuteczność takiego przerwania zależy od zachowania wymogów formalnych tej czynności¹⁴. Znaczenie art. 313 k.p.k. wykracza również poza klasycznie rozumiane postępowanie karne *sensu stricto*, gdyż na mocy art. 113 § 1 k.k.s. znajduje on zastosowanie także w postępowaniu w sprawach o przestępstwa i wykroczenia skarbowe. Zastosowanie to odbywa się z odpowiednim uwzględnieniem specyfiki procedury skarbowej, w której organy prowadzące postępowanie – w tym organy skarbowe – również mają obowiązek respektowania gwarancyjnej funkcji przedstawienia zarzutów¹⁵.

Uwzględniając powyższe, przepis art. 313 k.p.k. należy zaliczyć do regulacji o charakterze mieszanym, łączących w sobie elementy norm procesowych oraz materialnoprawnych. W wymiarze procesowym przepis ten określa moment przejścia postępowania z fazy prowadzonej *in rem* do fazy *in personam*, a tym samym moment zmiany statusu procesowego jednostki. W aspekcie gwarancyjnym zapewnia on realizację prawa do obrony poprzez umożliwienie podejrzanemu zapoznania się z treścią stawianych zarzutów i podjęcia adekwatnych działań procesowych. W płaszczyźnie materialnoprawnej wywołuje skutki w sferze biegu terminu przedawnienia karalności. Prawidłowa interpretacja i stosowanie omawianej instytucji mają zatem fundamentalne znaczenie dla utrzymania równowagi pomiędzy efektywnością postępowania karnego a poszanowaniem gwarancji procesowych jednostki, choć w przyszłości konieczność stosowania obecnego rozwiązania może zostać ograniczona w związku z planowaną nowelizacją Kodeksu postępowania karnego i projektowanymi zmianami art. 313 k.p.k.

14 Wyrok NSA z 17.09.2014 r. (II FSK 587/13), LEX nr 1512670.

15 Art. 113 § 1 k.k.s. Por. J. Błachut, *Komentarz do art. 113 k.k.s.* (w:) G. Keler, A. Soja, J. Błachut, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2024.

III. PRZESŁANKI PRZEDSTAWIENIA ZARZUTÓW

W myśl aktualnego brzmienia art. 313 § 1 k.p.k., w razie dostatecznie uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa przez określoną osobę, wskutek danych istniejących w chwili wszczęcia śledztwa lub zebranych w jego toku, organ prowadzący lub nadzorujący postępowanie przygotowawcze wydaje postanowienie o przedstawieniu zarzutów, ogłasza je i przesłuchuje tę osobę w charakterze podejrzanego. Od powyższej zasady, stanowiącej o konieczności niezwłocznego¹⁶ przystąpienia do ogłoszenia postanowienia i przesłuchania podejrzanego, ustawa wprowadza wyjątki w razie ukrywania się podejrzanego lub jego nieobecności w kraju. Nowelizacja z 7.07.2023 r. (Dz.U. poz. 1860) wprowadziła do Kodeksu postępowania karnego art. 313 § 1a, który zaczął obowiązywać po 14 dniach od ogłoszenia. Przepis ten umożliwia odstąpienie od ogłoszenia postanowienia o przedstawieniu zarzutów i przesłuchania podejrzanego w sytuacji, gdy zachodzi konieczność natychmiastowego zastosowania środka zapobiegawczego, a stan zdrowia, nietrzeźwość lub odurzenie uniemożliwiają przeprowadzenie tych czynności. Dla zastosowania tej regulacji wymagane jest jednoczesne spełnienie dwóch warunków: po pierwsze, muszą istnieć podstawy do zastosowania środka zapobiegawczego oraz potrzeba jego niezwłocznego wykonania, wynikająca z przesłanki ogólnej określonej w art. 249 § 1 oraz przesłanki szczególnej z art. 258 k.p.k., w którejkolwiek z form; po drugie, nie mogą występować przesłanki negatywne określone w art. 259 k.p.k., w tym przede wszystkim zagrożenie dla życia lub zdrowia podejrzanego w razie pozbawienia go wolności. Ocena stanu zdrowia, który uniemożliwia udział w czynnościach przedstawienia zarzutów, powinna być dokonana na podstawie opinii biegłego, przy czym biegły powinien również określić, czy pozbawienie wolności w danej sytuacji nie naruszy zakazu z art. 259 § 1 pkt 1. Pojęcie „stan nietrzeźwości” należy interpretować zgodnie z definicją legalną zawartą w art. 115 § 16 k.k., z uwzględnieniem spójności z innymi przepisami proceduralnymi, w tym z art. 249 § 3a k.p.k.¹⁷

Zgodnie z art. 313 § 1 k.p.k. warunkiem wydania postanowienia o przedstawieniu zarzutów jest istnienie „dostatecznie uzasadnionego podejrzenia” popełnienia przestępstwa przez określoną osobę. Przesłanka ta, choć pozornie oczywista, budzi w doktrynie i orzecznictwie istotne rozbieżności interpretacyjne. W literaturze

16 Przez „pojęcie «niezwłocznego ogłoszenia» postanowienia podejrzanemu należy rozumieć dokonanie tej czynności w możliwie najkrótszym czasie, bez niepotrzebnych przerw. Już w chwili sporządzenia postanowienia o przedstawieniu zarzutów organ powinien podjąć działania zmierzające do wezwania podejrzanego na przesłuchanie w realnym, wykonalnym terminie. Jeżeli nie zachodzą okoliczności określone w art. 313 § 1 in fine k.p.k., organ prowadzący postępowanie ma obowiązek w krótkich odstępach czasu – bez bezzasadnej zwłoki – zrealizować wszystkie czynności przewidziane w tym przepisie, tj. sporządzić, ogłosić postanowienie oraz przesłuchać podejrzanego. Nie oznacza to jednak obowiązku działania «natychmiast». Ciężar niezwłocznego ogłoszenia postanowienia spoczywa na organie procesowym, a ewentualne opóźnienia mogą wynikać wyłącznie z przeszkód praktycznych, takich jak ukrywanie się podejrzanego czy jego pobyt poza granicami kraju” (Z. Brodzisz, *Komentarz...*, nb. 9).

17 M. Kurowski, *Komentarz...*

podkreśla się, że pojęcie „dostatecznego podejrzenia” ma charakter stopniowalny i dynamiczny. Jak wskazuje M. Kurowski, wymóg ten oznacza istnienie takiego stanu wiedzy organu procesowego, w którym zgromadzony materiał dowodowy pozwala na powiązanie określonej osoby z czynem zabronionym w sposób wykraczający poza sferę przypuszczeń, lecz niekoniecznie gwarantujący pełne przekonanie o jej winie¹⁸. Wskazuje się, że pojęcie to ma wymiar obiektywny – powinno być oceniane z perspektywy racjonalnego organu procesowego, dysponującego określonym zestawem dowodów, a nie subiektywnych przekonań podmiotu prowadzącego daną sprawę. Orzecznictwo Sądu Najwyższego konsekwentnie wskazuje, że stopień podejrzenia wymagany do prawidłowego wykonania czynności przedstawienia zarzutów musi być wyższy niż ten, który uzasadnia wszczęcie postępowania przygotowawczego. W licznych judykatach tego sądu podkreślono, że o ile wszczęcie postępowania *in rem* wymaga jedynie „uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa”, o tyle przekształcenie go w fazę *in personam* wymaga „dostatecznego podejrzenia”, które musi opierać się na konkretnych, zweryfikowanych dowodach wskazujących na udział określonej osoby w czynie zabronionym¹⁹.

Z powyższym ściśle związany jest zakaz przesłuchania w charakterze świadka osoby, wobec której spełnione są przesłanki z art. 313 k.p.k. W orzecznictwie wskazuje się bowiem, że kontynuowanie przesłuchania w charakterze świadka po osiągnięciu progu istnienia „uzasadnionego dostatecznego podejrzenia” stanowi rażące naruszenie prawa do obrony²⁰. Prawo to obejmuje nie tylko możliwość korzystania z pomocy obrońcy, ale również prawo do nieobciążania samego siebie oraz do bycia poinformowanym, w sposób szczegółowy i bezzwłoczny, o treści stawianych zarzutów. Uchybienie tym wymogom skutkuje tym, że osoba *de facto* znajdująca się już w pozycji procesowej podejrzanego pozostaje formalnie traktowana jako świadek, co pozwala organowi procesowemu na stosowanie wobec niej obowiązków i sankcji właściwych tej roli (np. odpowiedzialności za odmowę składania zeznań czy za fałszywe zeznania), mimo że w rzeczywistości powinna korzystać z prawa do milczenia i ochrony przed samooskarżeniem. W literaturze wskazuje się, że w takich sytuacjach może powstać pozaustawowy kontratyp działania w warunkach obrony koniecznej praw procesowych jednostki, rozumiany jako odpięcie bezpośredniego, bezprawnego zamachu organu procesowego na konstytucyjnie chronione prawa podejrzanego²¹. Wyraża się on m.in. w odmowie złożenia zeznań lub udzielenia odpowiedzi na pytania, nawet wbrew formalnemu obowiązkowi wynikającemu z roli świadka. Taka odmowa lub depozycja

18 M. Kurowski, *Komentarz...*

19 Uchwała SN z 23.02.2006 r. (SNO 3/06), LEX nr 470201.

20 Uchwała SN z 26.04.2007 r. (I KZP 4/07), LEX nr 244459.

21 D. Lapawa, *Pozaustawowy kontratyp działania w ramach uprawnień wynikających z prawa do obrony w kontekście nowelizacji art. 233 § 1 Kodeksu karnego*, „Przegląd Prawa Karnego” 2025/2, s. 91–123, <https://journals.us.edu.pl/index.php/ppk/article/view/11892> (dostęp: 8.08.2025 r.).

„świadka” niezgodne z prawdą, choć formalnie mogłyby wypełniać znamiona przestępstwa z art. 233 § 1 lub 2 k.k., w świetle tego kontratygu nie są przestępstwem, gdyż służą ochronie fundamentalnych gwarancji procesowych²². Z punktu widzenia funkcji gwarancyjnej art. 313 k.p.k. szczególne znaczenie ma uchwała Sądu Najwyższego z 26.04.2007 r., I KZP 4/07, w której podkreślono, że kontynuowanie przesłuchania w charakterze świadka po osiągnięciu progu „dostatecznie uzasadnionego podejrzenia” stanowi naruszenie prawa do obrony, a pozyskane w ten sposób zeznania mogą być uznane za niedopuszczalny dowód w postępowaniu karnym²³. Takie stanowisko znajduje potwierdzenie również w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, który w sprawie *Salduz przeciwko Turcji*²⁴ wskazał, że prawo do obrony przysługuje już od momentu, w którym dana osoba zostaje „podejrzana” w sensie faktycznym, a nie dopiero od chwili formalnego postawienia zarzutów. Zauważyć jednak należy, iż takie rozumienie podejrzanego jest niezgodne z literalną definicją ustawową zawartą w art. 71 § 1 k.p.k., co w praktyce osłabia wartość tej definicji jako gwarancji procesowej i otwiera pole do jej obchodzenia poprzez opóźnianie momentu formalnego przedstawienia zarzutów. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera projekt nowelizacji Kodeksu postępowania karnego. Planowane rozwiązania legislacyjne mają stworzyć spójność systemową oraz zapewnić realną efektywność gwarancji procesowych związanych z uzyskaniem statusu podejrzanego.

Przekroczenie momentu, w którym zgromadzony materiał dowodowy spełnia przesłanki „dostatecznie uzasadnionego podejrzenia” w rozumieniu art. 313 § 1 k.p.k., przy jednoczesnym zaniechaniu formalnego przedstawienia zarzutów, należy oceniać jako naruszenie prawa do obrony gwarantowanego konwencyjnie, konstytucyjnie i kodeksowo. Naruszenie to ma charakter nie tylko formalny, lecz także materialny – rzutuje bowiem na dopuszczalność wykorzystania uzyskanego materiału dowodowego, wiarygodność postępowania oraz zgodność procedury z wymogami rzetelnego procesu. W tym ujęciu art. 313 k.p.k. pełni rolę normatywnej granicy, której przestrzeganie jest warunkiem zachowania równowagi między efektywnością działań organów ścigania a ochroną podstawowych praw jednostki. Jego właściwa interpretacja i stosowanie mają kluczowe znaczenie dla zapobiegania praktykom instrumentalnego korzystania ze statusu świadka w celu pozyskiwania dowodów obciążających.

22 D. Lapawa, *Pozastawowy...*

23 Uchwała SN z 26.04.2007 r. (I KZP 4/07), LEX nr 244459.

24 Wyrok ETPCz z 27.11.2008 r., skarga nr 36391/02, *Salduz p. Turcji*, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-153292>.

IV. „SPORZĄDZENIE” A „WYDANIE” POSTANOWIENIA O PRZEDSTAWIENIU ZARZUTÓW

Na gruncie art. 313 § 1 k.p.k. w doktrynie i judykaturze ukształtowała się koncepcja tzw. „promulgacji” postanowienia o przedstawieniu zarzutów, obejmująca trzy zasadnicze elementy: sporządzenie postanowienia, jego ogłoszenie podejrzanemu oraz przesłuchanie tej osoby w charakterze podejrzanego²⁵. Dopiero łączne wystąpienie tych czynności pozwala uznać, że doszło do skutecznego przedstawienia zarzutów i przekształcenia postępowania w fazę *in personam*. Brak któregośkolwiek z tych elementów – z zastrzeżeniem wyjątków przewidzianych w ustawie – powoduje, że skutki procesowe i materialnoprawne związane z przedstawieniem zarzutów nie powstają. I tak w orzecznictwie przyjęto, że samo „sporządzenie” postanowienia o przedstawieniu zarzutów – rozumiane jako jego fizyczne przygotowanie i podpisanie przez uprawniony organ – nie jest równoznaczne z jego „wydaniem” w rozumieniu procesowym²⁶. „Wydanie” postanowienia następuje bowiem dopiero z chwilą jego ogłoszenia osobie, której dotyczy, co jest warunkiem uzewnętrznienia treści aktu procesowego i nadania mu skuteczności wobec tej osoby. Sąd Najwyższy wskazał, że do momentu ogłoszenia postanowienie nie wywołuje skutków w zakresie zmiany statusu procesowego, a osoba, której ono dotyczy, formalnie nie jest jeszcze podejrzanym. Podobnie wypowiadał się Sąd Najwyższy w innych orzeczeniach, akcentując, że czynność sporządzenia aktu procesowego bez jego doręczenia lub ogłoszenia pozostaje czynnością wewnętrzną organu, niepodlegającą kontroli w drodze środków zaskarżenia²⁷.

Ustawodawca przewidział wyjątki od zasady jednoczesnego sporządzenia, ogłoszenia i przesłuchania w sytuacjach, gdy podejrzany ukrywa się lub przebywa poza granicami kraju. Katalog ten został uzupełniony w wyniku dodania do art. 313 § 1a k.p.k. W takich przypadkach dopuszczalne jest sporządzenie postanowienia bez jego niezwłocznego ogłoszenia i przesłuchania w charakterze podejrzanego, przy czym już sama czynność sporządzenia nadaje danej osobie status podejrzanego w rozumieniu art. 71 § 1 k.p.k., umożliwiając podejmowanie wobec niej określonych działań procesowych, takich jak wydanie listu gończego czy europejskiego nakazu aresztowania. Zarówno w literaturze, jak i w orzecznictwie podkreśla się, że katalog tych wyjątków ma charakter zamknięty i nie może być interpretowany rozszerzająco²⁸. Odstępstwo od obowiązku niezwłocznego ogłoszenia zarzutów jest dopuszczalne wyłącznie w przypadkach enumeratywnie wskazanych w art. 313 § 1 *in fine*²⁹. Jakiegokolwiek próby

25 Postanowienie SN z 5.09.2001 r. (III KKN 44/01), LEX nr 51860.

26 Postanowienie SN z 24.04.2007 r. (IV KK 31/07), LEX nr 262649.

27 Por. R. A. Stefański, *Glosa do postanowienia SN z dnia 22 czerwca 2001 r., III KKN 44/01*, „Prokuratura i Prawo” 2002/5, s. 84–89.

28 Postanowienie SN z 5.09.2001 r. (III KKN 44/01), LEX nr 51860; postanowienie SN z 24.04.2007 r. (IV KK 31/07), LEX nr 262649.

29 Aktualnie również w sytuacjach wskazanych w art. 313 § 1a k.p.k.

rozszerzenia tego katalogu na inne okoliczności faktyczne stanowiłyby naruszenie gwarancji procesowych podejrzanego. Niemożność dokonania ogłoszenia i przesłuchania musi mieć charakter obiektywny, a nie wynikać z przyczyn leżących po stronie organu prowadzącego postępowanie.

W praktyce sądowej odnotowano przypadki nadużywania wyjątków przewidzianych w art. 313 § 1 *in fine*, w których organy procesowe – mimo realnej możliwości kontaktu z podejrzanym – formalnie powoływały się na jego „ukrywanie się” lub „nieobecność w kraju” w celu odwleczenia momentu ogłoszenia zarzutów i przesłuchania. Tego rodzaju działania, choć pozornie mieszczące się w granicach przepisu, w istocie prowadzą do obejścia jego funkcji gwarancyjnej i mogą wywoływać istotne skutki materialnoprawne, zwłaszcza w zakresie biegu przedawnienia. Przykładem takiej praktyki jest sprawa kasacyjna, w której organ prowadzący postępowanie przez kilka miesięcy utrzymywał osobę w statusie świadka, pomimo że znał jej miejsce pobytu i mógł skutecznie wezwać ją do stawienia³⁰. W innym przypadku Sąd Najwyższy jednoznacznie stwierdził, że powoływanie się na wyjątek ustawowy jest niedopuszczalne, jeśli utrudnienia w kontakcie z podejrzanym wynikają z opieszałości lub zaniedbań organizacyjnych organów ścigania³¹. Rozstrzygnięcia te znajdują potwierdzenie w obszernej sprawie karnoskarbowej³², w której sądy obu instancji analizowały sytuację, gdy organy ścigania próbowały zastosować art. 313 § 1 *in fine*, powołując się na „nieobecność w kraju” oskarżonego, podczas gdy jego wyjazdy miały charakter krótkotrwały, okresowy i nie uniemożliwiały kontaktu. W ustaleniach sądu podkreślono, że realną przeszkodą w przeprowadzeniu czynności był stan zdrowia podejrzanego, a nie przesłanki ustawowe. Jako że „stan zdrowia” nie został wymieniony w zamkniętym katalogu wyjątków z art. 313 § 1 *in fine* – w sytuacji zaistniałej przed nowelizacją z 2017 r., dodającą § 1a – wykorzystanie tej przesłanki do odroczenia ogłoszenia zarzutów uznano za naruszenie prawa, które doprowadziło do uznania nieskuteczności czynności, a w konsekwencji do przedawnienia karalności czynu i umorzenia postępowania na podstawie art. 17 § 1 pkt 6 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s.

Reasumując – skuteczne przedstawienie zarzutów wymaga łącznego spełnienia trzech elementów promulgacji: sporządzenia postanowienia, jego ogłoszenia podejrzanemu oraz przesłuchania w charakterze podejrzanego. Brak któregośkolwiek z tych elementów – poza wyjątkami enumeratywnie określonymi w ustawie – uniemożliwia przekształcenie postępowania w fazę *in personam*. Wyjątki te, z uwagi na swój zamknięty katalog, podlegają wykładni ścisłej i mogą być stosowane wyłącznie w razie obiektywnej niemożności ogłoszenia postanowienia i przesłuchania podejrzanego.

30 Postanowienie SN z 16.01.2009 r. (IV KK 256/08), LEX nr 486201.

31 Postanowienie SN z 5.09.2001 r. (III KKN 44/01).

32 Postanowienie SN z 4.07.2019 r. (III KK 273/18), LEX nr 2695214.

V. ZAKOŃCZENIE I WNIOSKI

Analiza art. 313 k.p.k. oraz jego relacji z innymi regulacjami proceduralnymi i materialnoprawnymi prowadzi do wniosku, że instytucja przedstawienia zarzutów zajmuje modelowo centralne miejsce w systemie gwarancji procesowych jednostki, pełniąc jednocześnie istotną funkcję porządkującą przebieg postępowania przygotowawczego. Jej rola jest wielopłaszczyznowa – z jednej strony wyznacza granicę pomiędzy fazą *in rem* a *in personam*, precyzując przedmiot postępowania w wymiarze podmiotowym i przedmiotowym, z drugiej zaś – stanowi instrument realizacji prawa do obrony, zapewniając podejrzanemu możliwość zapoznania się z treścią stawianych mu zarzutów oraz niezwłocznego skorzystania z pomocy obrońcy. W płaszczyźnie materialnoprawnej czynność ta może wywoływać skutki o fundamentalnym znaczeniu, w szczególności w zakresie biegu przedawnienia karalności czynu. Nowelizacja z dnia 7.07.2023 r., zastępująca dotychczasowy zwrot „sporządza się” pojęciem „wydaje się”, wprowadziła istotną zmianę pojęciową, która w praktyce oddziałuje na sposób rozumienia i wykonywania obowiązków organów ścigania. „Wydanie” postanowienia o przedstawieniu zarzutów, ujmowane jako czynność złożona obejmująca sporządzenie, ogłoszenie i przesłuchanie, stanowi standard, od którego odejście jest możliwe wyłącznie w przypadkach enumeratywnie wskazanych w art. 313 § 1 *in fine* i § 1a k.p.k. Zamknięty charakter katalogu wyjątków przesądza o konieczności ich ścisłej wykładni, wykluczającej rozszerzanie ich zakresu na sytuacje w nim nieprzewidziane.

W tym kontekście art. 313 k.p.k. należy postrzegać nie tylko jako przepis proceduralny, lecz jako normę o charakterze mieszanym, wyznaczającą normatywną granicę działań organów ścigania wobec jednostki. Jego właściwa interpretacja powinna uwzględniać zarówno cel efektywnego ścigania przestępstw, jak i konieczność ścisłego przestrzegania gwarancji procesowych podejrzanego. Wymaga to konsekwentnego stosowania standardu „dostatecznie uzasadnionego podejrzenia” jako progu dowodowego niezbędnego do formalnego przejścia do fazy *in personam*, z jednoczesnym zakazem przesłuchiwanie w charakterze świadka osoby, która ten próg faktycznie osiągnęła.

Projektowana nowelizacja ustawy karnoprocesowej, zakładająca odejście od konstrukcji statusu podejrzanego opartej wyłącznie na formalnym akcie procesowym na rzecz modelu odzwierciedlającego materialne przesłanki podjęcia czynności ścigania wobec jednostki, stanowi istotną próbę systemowego dostosowania polskiej procedury karnej do standardów ochronnych wynikających z unijnych dyrektyw obrończych. Interwencja legislacyjna zmierza do przewyciężenia dotychczasowej dychotomii między statusem podejrzanego „w sensie formalnym” a podejrzanego „w sensie materialnym”, co w praktyce ma prowadzić do ujednolicenia standardu gwarancyjnego oraz zapobieżenia sytuacjom, w których organ procesowy korzysta z konstrukcji świadka w sposób sprzeczny z rzeczywistą funkcją podejmowanych czynności dowodowych.

Do czasu wejścia w życie projektowanych rozwiązań art. 313 k.p.k. pozostaje jednak kluczową normą chroniącą jednostkę przed arbitralnością organów ścigania. Konieczne jest zatem jego wykładanie w sposób, który w pełni realizuje funkcję gwarancyjną tej instytucji oraz zapewnia zachowanie konstytucyjnie i konwencyjnie wymaganej proporcjonalności między efektywnością postępowania przygotowawczego a ochroną praw procesowych podejrzanego. W konsekwencji zapewnienie zgodności krajowego modelu przedstawienia zarzutów ze standardem unijnym wymaga, z jednej strony, ścisłej i restryktywnej interpretacji wyjątków od zasady niezwłocznego ogłoszenia postanowienia o przedstawieniu zarzutów, a z drugiej – respektowania materialnoprawnych przesłanek powstania statusu podejrzanego, wynikających bezpośrednio z prawa Unii Europejskiej. Dopiero integracja obu tych elementów umożliwia utrzymanie właściwej równowagi między formalizmem procesowym a realną, efektywną ochroną jednostki, a tym samym zapewnia zgodność polskiej procedury karnej z zasadą rzetelnego procesu w jej europejskim ujęciu.

apl. adw. Kamila Konopko

Absolwentka Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego. Pracę magisterską pt. Sprzeciwianie się prokuratora – uprawnienie strony postępowania czy ingerencja w dyskrecyjną władzę sędziego?, pisaną pod kierunkiem prof. dr. hab. Jerzego Skorupki, obroniła w 2024 r., uzyskując tytuł magistra. Od października 2024 r. doktorantka w Szkole Doktorskiej na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii w Katedrze Postępowania Karnego. Od grudnia 2024 r. aplikantka adwokacka w Izbie Adwokackiej we Wrocławiu. Działalność naukową łączy z pracą w kancelarii adwokackiej na terenie Wrocławia.

Graduate of the Faculty of Law, Administration and Economics at the University of Wrocław. In 2024 she defended her Master's thesis entitled Opposing the prosecutor – a right of the parties to the proceedings or interference with the discretionary power of the judge? written under the supervision of Prof. dr hab. Jerzy Skorupka and obtained a Master's degree. Since October 2024, she has been a doctoral student at the Doctoral School at the Faculty of Law, Administration and Economics in the Department of Criminal Procedure. Since December 2024, she has been a trainee advocate at the District Bar Council in Wrocław. She combines her academic activities with work at a law firm in Wrocław.

ORCID: 0009-0009-2330-0368

ABSTRACT

Keywords: *presentation of charges, justified suspicion, pre-trial proceedings, promulgation of an interim decision, in rem phase, in personam phase*

Limits of application of Article 313 of the Code of Criminal Procedure – grounds for the presentation of charges. The problem of drafting and issuing an interim decision

The article analyses the institution of presenting charges under Article 313 of the Code of Criminal Procedure in Poland in the light of the amending act of 7 July 2023, focusing on the distinction between the concepts of ‘drawing up’ and ‘issuing’ an interim decision and exceptions to the rule of immediate announcement and interrogation of the suspect. It discusses the prerequisite of ‘sufficiently justified suspicion’, the guarantee function of this activity, EU law standards and problems occurring in the practice of law enforcement authorities.

Bibliografia

1. **Błachut Jacek** (w:) Grzegorz Keler, Agnieszka Soja, Jacek Błachut, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2024
2. **Boratyńska Katarzyna, Czarnecki Paweł, Koper Radosław** (w:) *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2025
3. **Brodzisz Zdzisław** (w:) *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2023
4. **Kurowski Michał** (w:) *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, LEX/el. 2025
5. **Lapawa Dominika**, *Pozastawowy kontratyp działania w ramach uprawnień wynikających z prawa do obrony w kontekście nowelizacji art. 233 § 1 Kodeksu karnego*, „Przegląd Prawa Karnego” 2025/2, s. 91–123
6. **Stefański Ryszard Andrzej**, *Glosa do postanowienia SN z dnia 22 czerwca 2001 r.*, III KKN 44/01, „Prokuratura i Prawo” 2002/5, s. 84–89

Pojęcia kluczowe: *stosunek pracy, interakcje, zmiany w zatrudnieniu, wykonywanie pracy*

Michał Matuszak

Nieinterakcyjny stosunek pracy w dobie postępujących procesów dehumanizacji pracy – uwagi krytyczne

ABSTRAKT

Sposób wykonywania pracy zmieniał się w ostatnich latach szybciej niż kiedykolwiek wcześniej w historii. Zmiany zachodzą zarówno w obszarze wykorzystywanych narzędzi do pracy, miejsca pracy, możliwości kooperacji z podmiotami czy osobami z odległych miejsc na całym świecie w czasie rzeczywistym, wykorzystywania sztucznej inteligencji, ale także dotyczą one zapotrzebowania na rynku pracy na określoną pracę. Wskutek zmian technologicznych i zmian w sposobie świadczenia pracy aspektem dominującym staje się aspekt pragmatyczny, a aspekty humanizacji oraz wymiaru etycznego pracy stają się coraz bardziej wtórne i drugorzędne. Zmiany w sposobie wykonywania pracy ograniczają liczbę codziennych interakcji pracownika, co chociaż wytwarza większą przestrzeń czasową do realizacji powierzonych zadań, to może zmniejszać jakość naszego życia. W opracowaniach naukowych podkreśla się znaczenie tworzenia możliwości nawiązywania kontaktów międzyludzkich w miejscu pracy oraz wskazuje się, że relacje ze współpracownikami i przełożonymi to istotne źródła budowania kapitału relacji jednostki.

I. WSTĘP

Sposób wykonywania pracy zmieniał się w ostatnich latach szybciej niż kiedykolwiek wcześniej w historii. Zmiany zachodzą zarówno w obszarze wykorzystywanych narzędzi do pracy, miejsca pracy, możliwości kooperacji z podmiotami czy osobami z odległych miejsc na całym świecie w czasie rzeczywistym, wykorzystywania sztucznej inteligencji, ale także dotyczą one zapotrzebowania na rynku pracy na określoną pracę. Te wszystkie zmiany, które obserwujemy wokół nas – zmiany technologiczne, społeczne, gospodarcze czy polityczne – wpływają w dużej mierze na stosunek pracy, którego kształt jest wypadkową procesów, które toczą się wokół niego. Ostatnie lata pokazały, jak wrażliwy jest stosunek pracy na zmiany zachodzące w społeczeństwie i gospodarce.

Celem artykułu jest przedstawienie uwag krytycznych co do zmian w sposobie wykonywania pracy, a które to – przede wszystkim wskutek rozwoju technologicznego – zmniejszają w sposób istotny liczbę interakcji pomiędzy pracownikiem a innymi osobami (współpracownikami, klientami, interesariuszami), co wpływa w sposób niekorzystny na spełnianie celów stosunku pracy innych niż zarobkowe. Autor niniejszego artykułu głęboko wierzy, że stosunek pracy nie jest tylko prostym stosunkiem zobowiązaniowym, który ma prowadzić jedynie do uzyskania środków do wykorzystania na potrzeby własne, ale spełnia także szereg innych, kluczowych z perspektywy pracownika potrzeb.

II. STOSUNEK PRACY W ERZE POSTĘPUJACYCH ZMIAN TECHNOLOGICZNYCH

Praca jest istotną częścią życia każdego człowieka, która pełni szereg funkcji, przez co można ją określać jako wielowymiarową, a może ona zapewniać: zdobywanie środków finansowych niezbędnych do codziennego funkcjonowania oraz na potrzeby własne i najbliższych; możliwości rozwoju oraz zaspokajanie potrzeby samorealizacji; poczucie przynależności, nadanie sensu codziennym czynnościom i nadanie rytmu dnia, poprzez zorganizowanie czasu i podziału życia na poszczególne aktywności, możliwości kształtowania prawidłowych postaw społecznych. W doktrynie prawa pracy podkreśla się, że nie sposób pomijać wpływu, jaki na kształtowanie się stosunków pracy wywierają samorzutnie powstające więzi społeczne, bodźce ekonomiczne oraz techniczno-organizacyjne środowisko pracy¹.

W ostatnich latach nasiliły się procesy globalizacji zatrudnienia², digitalizacji zatrudnienia³, a także zwiększone zostało wykorzystanie pracy zdalnej⁴, sztucznej inteligencji⁵ czy automatyzacji procesu pracy⁶, co prowadzić może do pogłębiania się i tak już obecnego prekariatu⁷ czy zwiększania się i tak licznych nierówności na rynku pracy⁸.

1 W. Szubert, *Zarys prawa pracy*, Warszawa 1976, s. 10–11.

2 T. Gajderowicz, *Zróżnicowanie warunków zatrudnienia w warunkach globalizacji*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2016/271, s. 190–191.

3 A. Świątkowski, *Digitalizacja prawa pracy*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2019/3, s. 11–13.

4 L. Mitrus, *Praca zdalna de lege lata i de lege ferenda – zmiana miejsca wykonywania pracy czy nowa koncepcja stosunku pracy? Część 2*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2020/11, s. 4–6.

5 K. Stefański, *The Issue of the Subjectivity of Artificial Intelligence Acting for an Employer*, „Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej” 2022/2, s. 97–101.

6 B. Zinczuk, *Automatyzacja i robotyzacja jako wyzwanie dla rynku pracy*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie” 2021/2, s. 107–111.

7 A. Patulski, B. Godlewska-Bujok, *Prekariat – następny etap rozwoju czy raczej przejaw przemocy instytucjonalnej*, „Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej” 2017/2, s. 165–171.

8 P. Zwiech, *Nierówności społeczno-ekonomiczne w świetle teorii segmentacji rynku pracy*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2013/2, s. 142–149.

W procesie pracy ludzie oddziałują nie tylko na przyrodę, lecz i wzajemnie na siebie. Żeby pracować (wytworzyć produkty czy świadczyć usługi), wchodzi oni w określone związki i stosunki wzajemne. Stosunki te zdają się nie być stałe w czasie, ponieważ podlegają one pewnym zmianom wskutek zmian i rozwoju materialnych środków produkcji, sił wytwórczych, ale także zmian zachodzących w samych pracownikach⁹. Ewolucja pracy i sposobu jej wykonywania spowodowała odejście od mechanicznego, instrumentalnego i oderwanego od człowieka pojmowania pracy na rzecz humanistycznego i personalistycznego ujmowania pracy jako aktywności pozwalającej człowiekowi na doskonalenie się¹⁰. Rozwój technologiczny i zmiana sposobu wykonywania pracy w czasie są naturalne i towarzyszą człowiekowi od początku wykonywania pracy, chociaż inny jest charakter tych zmian. Dotychczas w dużej mierze zmierzały one do zwiększania interakcji pomiędzy pracownikami, przykładowo: przejście z koczowniczego trybu życia na osadniczy, powstanie miast i ośrodków handlowych oraz przemysłowych, rozwój technologiczny czy rozwój narzędzi do zdalnego komunikowania – a wszystkie te bezpośrednio i pośrednio zwiększały liczbę interakcji pomiędzy osobami wykonującymi pracę. W przypadku narzędzi do pracy zdalnej, automatyzacji procesu pracy czy wykorzystania sztucznej inteligencji wydaje się, że jest odwrotnie – poprzez ich wykorzystanie w celach pragmatycznych i zwiększających wydajność, przy jednoczesnym ograniczeniu liczby interakcji.

W doktrynie prawa pracy powstały liczne opracowania wskazujące na możliwość wykorzystywania nowoczesnych technologii do wdrażania w życie koncepcji *work-life balance*, które może być rozumiane jako: równowaga między życiem zawodowym a prywatnym, przejawiająca się jako zdolność jednostki do wywiązywania się z obowiązków zawodowych i rodzinnych, a także innych obowiązków i aktywności pozazawodowych¹¹, jednakże jest to jedynie wnioskowanie częściowe, ponieważ najczęściej autorzy nie koncentrują się na obszarze pracy niwelowanym, a którym jest: płaszczyzna interakcji społecznych w procesie wykonywania pracy. W pewnym uproszczeniu rzeczywiście poprzez ograniczenie tych interakcji (dojazdu do pracy, spotkań ze współpracownikami, niezobowiązujących rozmów w miejscu pracy, np. przy kawie w kuchni, organicznych dyskusji, licznych drobnych międzyludzkich interakcji) wytwarza się przestrzeń czasowa do zajmowania się obowiązkami zawodowymi *sensu stricto*, jednakże długofalowy koszt takiego rozwiązania zdaje się być wysoki i potencjalnie zmniejszający jakość naszego życia. Należy jednocześnie wskazać, że w przypadku stałej pracy zdalnej zarówno wolność pracy, jak i niemalże całkowite oderwanie pracownika od reszty załogi nie mieszczą się w granicach proporcjonalności

9 Z. Salwa, *Prawo pracy PRL w zarysie*, Warszawa 1978, s. 7–10.

10 I. Świtała, *Praca człowieka w wymiarze autotelicznym i instrumentalnym – wybrane aspekty aksjologii pracy*, „Edukacja Ustawiczna Dorosłych” 2015/1, s. 63.

11 P. Delecta, *Work-life balance*, „International Journal of Current Research” 2011/4, s. 186–189.

i subsydiarności, co powinno prowadzić do, co najmniej, podjęcia dyskusji o konieczności nowelizacji art. 22 KP oraz art. 29 KP przy uwzględnieniu odmiennego charakteru pracy na odległość¹². W opracowaniach naukowych podkreśla się znaczenie tworzenia możliwości nawiązywania kontaktów międzyludzkich w miejscu pracy oraz wskazuje się, że relacje ze współpracownikami i przełożonymi to istotne źródła budowania kapitału relacji jednostki¹³.

III. INTERAKCYJNOŚĆ STOSUNKU PRACY JAKO CECHA WYSOCE POŻĄDANA

Z pewnym niedosytem należy spojrzeć na kształt debaty dotyczącej zmian w zatrudnieniu w ostatnich latach, która wydaje się być mocno reaktywna, w takim sensie, że często dostrzega ona zmiany i skupia się na ich każdorazowym przystosowaniu, jednakże bez głębszej refleksji na temat długofalowych wartości i celów, które prawo pracy powinno w danym obszarze realizować. Analogicznie zdaje się być w przypadku tak szybkiego rozwoju nowoczesnych narzędzi i sztucznej inteligencji, gdzie większość dyskusji – w tym głównie dyskusji politycznych, społecznych i częściowo naukowych – dotyczy tego, w jaki sposób możliwie szybko się przystosować czy zwiększyć własne możliwości akomodacyjne. Niniejsze opracowanie dotyka istotnej dla całego społeczeństwa i wszystkich osób pracujących na rynku pracy kwestii – zmiany interakcyjności stosunku pracy jako cechy dotychczas występującej powszechnie i cechy – w ocenie autora – wysoce pożądanej, która pośrednio pozwala realizować funkcje prawa pracy w odniesieniu do pracowników.

W okresie od października do listopada 2024 r. przeprowadzono w ramach badań własnych¹⁴ badania jakościowe z siedemnastoma pracownikami, którzy deklarowali zmniejszenie liczby interakcji w codziennej pracy w porównaniu do pracy świadczonej kilka lat wcześniej, a przyczyny spadku interakcji upatrywali w rozwoju narzędzi cyfrowych. W ramach tych pogłębionych rozmów wskazywali oni, że liczba interakcji w pracy zmniejszyła się z następujących powodów:

- i. brak fizycznej obecności w pracy w tych samych dniach (dawniej pracowało się głównie lub całkowicie z biura), a obecnie w biurze jest się w ramach potrzeby własnej lub zespołu, co powoduje, że niektóre osoby nie mają

12 L. Mitrus, *Praca zdalna de lege lata i de lege ferenda – zmiana miejsca wykonywania pracy czy nowa koncepcja stosunku pracy?* Część 2, „Praca i zabezpieczenie społeczne” 2017/11, s. 4–7.

13 K. Himstedt, *Realizacja funkcji pracy a praca zdalna w dobie pandemii COVID-19* (w:) *Współczesne problemy gospodarcze – gospodarki w czasach kryzysu część II*, Płock 2021, s. 20.

14 Badania własne przeprowadzone dwuetapowo. W pierwszym etapie przeprowadzanych badań kierowane były pytania w formie ankiety do wybranych pracowników dotyczące sposobu pracy, wyzwań w obecnym miejscu pracy oraz wpływu zmian technologicznych na ich codzienną pracę, a w drugim etapie – po wyselekcjonowaniu tych pracowników, którzy zauważyli w swojej codziennej pracy zmiany w sposobie świadczenia pracy wskutek rozwoju technologicznego – przeprowadzono z nimi wywiady pogłębione oparte na wspólnym scenariuszu rozmowy w celu ustalenia m.in. przyczyn ograniczenia liczby interakcji między pracownikami (dane wykorzystane do niniejszego opracowania).

- sposobności spotkać się ze sobą przez bardzo długi czas lub praktycznie w ogóle poza światem wirtualnym;
- ii. brak pracy z drugim człowiekiem z powodu ograniczenia zdecydowanej większości do pracy w systemach, programach czy na danych, bez konieczności pracy zespołowej czy nawiązywania szczególnej współpracy;
 - iii. odseparowanie w pracy zdalnej i zastąpienie spotkań z udziałem osobistym spotkaniami online na odpowiednich komunikatorach;
 - iv. „odhumanizowanie pracy” oraz zmniejszenie znaczenia umiejętności miękkich i interpersonalnych przy jednoczesnym mocniejszym nacisku na efektywność wyników pracy, weryfikowaną przez systemy komputerowe;
 - v. brak spontaniczności w pracy oraz zwiększona monotonia w sposobie wykonywania pracy (nawet przy różnych zadaniach sposób wykonywania pracy jest bardzo zbliżony);
 - vi. zwiększone trudności komunikacyjne w pracy zarówno ze współpracownikami, jak i z przełożonymi oraz zwiększone poczucie niejasności przekazywanych ocen czy zastrzeżeń co do jakości pracy;
 - vii. trudności lokalowe w przypadku pracy zdalnej z powodu niewielkich metraży standardowych mieszkań w Polsce;
 - viii. osłabienie relacji międzyludzkich z osobami z pracy z powodu braku płaszczyzn do ich budowania (rzadsze spotkania powodują bardziej formalne i luźniejsze relacje, a to powoduje brak woli spędzania wspólnie czasu, np. podczas lunchu, na kawie, podczas przerw w pracy czy też po pracy).

Zdecydowana większość rozmówców (ponad 88%) wskazywała, że chociaż wykonywanie pracy przy użyciu nowoczesnych technologii jest efektywniejsze i generalnie „wygodniejsze”, to jednak odczuwali oni negatywne następstwa takiego wykonywania, określane jako: odseparowanie, wyizolowanie czy jako zwiększona samotność. Trzeba jednak wskazać, że powyższe zjawiska są widoczne w tych grupach, w których istnieje możliwość pracy zdalnej lub wykorzystania nowoczesnych technologii do codziennej pracy, a mniej widoczne w tych grupach, których praca opiera się na aspektach fizycznych. Praca jest jednym z najistotniejszych obszarów, które pogłębiają odczuwanie samotności wśród ludzi, a z którym to zjawiskiem mierzy się nie tylko pojedynczy człowiek, ale także społeczeństwo i państwo, które poprzez odpowiednią politykę prawa może zapobiegać powstawaniu oraz łagodzić następstwa już powstałych negatywnych zjawisk¹⁵.

Na marginesie rozważań należy wskazać, że jednocześnie w tym samym okresie przeprowadzono analizę językową oraz analizę warstwy normatywnej procedowanych ustaw dotyczących zatrudnienia, a także ich uzasadnień do wprowadzenia i z tej analizy wynika brak zainteresowania ustawodawcy głębszą refleksją na temat

15 M. Ryłski, *Polskie prawo pracy jako instrument realizacji praw człowieka*, „Prawo i Więź” 2023/2, s. 188.

długofalowych wartości i celów, które prawo pracy powinno w danym obszarze realizować, a w przedmiocie tematu niniejszego opracowania – brak zainteresowania interakcyjnością stosunku pracy i jego społecznymi konsekwencjami dla pracowników oraz innych osób, co stanowić będzie osobne opracowanie naukowe ze względu na obszerność poczynionych tam wskazań.

Wskutek zmian technologicznych i zmian w sposobie świadczenia pracy aspektem dominującym staje się aspekt pragmatyczny, a aspekty humanizacji oraz wymiaru etycznego pracy stają się coraz bardziej wtórne i drugorzędne¹⁶. Stosunek pracy jest szczególnym stosunkiem prawnym pomiędzy dwoma podmiotami, a pozbawienie go wartości związanych z dotychczasowym rozumieniem pracy i społecznej ważności doprowadzić musiałoby do zrównania jego znaczenia z innymi stosunkami zobowiązaniowymi i sprowadzenia pracy do prostego zobowiązania: oferowanie czasu i posiadanych umiejętności za otrzymane wynagrodzenie, co autor ocenia krytycznie, przypisując pracy jako takiej istotne walory scalające wewnętrznie jednostki, grupy, społeczeństwo, jak i całe państwo.

IV. POSTĘPUJĄCE PROCESY DEHUMANIZACJI STOSUNKU PRACY

Zmniejszenie liczby interakcji międzyludzkich w pracy oraz ograniczenie społecznych aspektów codziennego wykonywania pracy prowadzi do dehumanizacji pracy i sprowadzenia człowieka do pełnienia wyłącznie roli technicznej, przy jednoczesnym pozbawieniu go wielu dobroczynnych aspektów pracy. Praca, jaką obecnie znamy, jest wartością samą w sobie, która pełni również liczne funkcje poza akomodacyjną i rozdzielczą dla człowieka. Wykonywanie przez ludzi pracy nie odbywa się w próżni społecznej, politycznej, kulturowej, ale jest powiązane z obowiązującym i uświadamianym systemem aksjonormatywnym oraz aktualnymi warunkami pracy¹⁷.

Humanizacja pracy nie ma definicji legalnej, natomiast w pracach naukowych pojawiają się liczne definicje, które uwypuklają różne aspekty tego zjawiska, w tym humanizacja pracy może być rozumiana jako: (i) nadawanie znaczenia sprawom ludzkim, we wszelkich obszarach życia człowieka, w tym pracy¹⁸; (ii) ogólny system wszelkich zasad oraz działań praktycznych mających na celu takie kształtowanie systemu pracy, aby ludzka praca była wydajniejsza, ale także dostosowana do psychofizycznych możliwości oraz potrzeb określonego człowieka¹⁹, (iii) połączenie teorii i praktyki, stwierdzająca, że żadna osoba nie może być traktowana jako automat i że w procesie produkcji należy zapewnić jej możliwość okazania cech ludzkich, zapewnić

16 J. Kopka, *Czy praca w przyszłości może ulec dehumanizacji?*, „Władza Sądzenia” 2017/13, s. 167–168.

17 J. Kopka, *Czy praca...*, s. 167–168.

18 A. Walczyńska, I. Łucjan, *Postęp techniczny a humanizacja pracy*, „Postępy Nauki i Techniki” 2012/12, s. 190.

19 A. Kawecka-Endler, *Humanizacja a nowe formy pracy*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej” 2014/63, s. 116.

minimum współoddziaływania między ludźmi na płaszczyźnie osobistej, że proces pracy powinien być powiązany z możliwościami okazywania zdolności indywidualnych oraz z możliwością jednostkowego rozwoju²⁰. Wykonywanie pracy zdalnej i przy użyciu narzędzi technologicznych zmniejszających istotnie liczbę interakcji pomiędzy pracownikami związane jest z nowymi zagrożeniami dla pracowników, wynikającymi z czynników psychospołecznych – brakiem kontaktu z innymi osobami, możliwym poczuciem osamotnienia, ingerencją w życie prywatne, co powinno być uwzględnione w ocenie ryzyka zawodowego na danym stanowisku pracy²¹.

Powyższe prowadzi do postawienia pytania: do kogo przynależy praca i czyja jest praca jako taka. W ostatnich latach w doktrynie prawa pracy podejmowano już ten ważny temat, co należy ocenić bardzo pozytywnie²². Zainteresowanie prawem pracy nie powinno mieć charakteru jedynie technicznego lub jedynie komentującego zstana rzeczywistość prawną lub społeczną, ale również powinno dotyczyć wartości pracy i jego podłoża aksjologicznego, aby możliwe było zachowanie pracy dla człowieka. Od wielu lat zauważalne są postępujące procesy konsumpcyjne, które wymuszają zmianę hierarchii dóbr poprzez nadanie prymu korzyściom gospodarczym (w szczególności dla dużych podmiotów), przy jednoczesnym pominięciu wartości wynikających ze spójnej aksjologii prawa pracy²³. Wydaje się, że nadanie pracy unikatowego znaczenia i uznanie jej za przypisaną człowiekowi w szerokim znaczeniu mogłoby stanowić cenne narzędzie w przeciwdziałaniu dehumanizacji pracy wskutek rozwoju nowoczesnych technologii. To właśnie rzeczywista i funkcjonująca aksjologia prawa pracy mogłaby wpływać na kreowanie zmian w obszarze prawa, zarządzania, komunikacji czy finansów, tak aby miały one na uwadze nie tylko kwestie gospodarcze, ale również ludzkie. Co oczywiste, zapewnienie interakcji w procesie pracy i społecznego charakteru pracy jest i powinno być elementem większej całości – szczególnej dbałości o dobrostan pracownika. Należy jednocześnie wskazać, że korzyścią wynikającą z pracy staje się fakt, że spełnia pragnienie posiadania własnego miejsca w społeczeństwie, własnego powołania, a w miarę radzenia sobie z obowiązkami danego stanowiska pracy wzrasta wiara pracownika w swoje możliwości oraz wzrasta zdolność pokonywania innych wyzwań²⁴.

Poprzez oderwanie (obecnie jedynie jeszcze szczątkowe) pracy od wartości i znaczenia dla człowieka sama praca podlegać będzie oderwaniu od człowieka, stając się jedynie zasobem, który może być wykorzystywany jakkolwiek – przez człowieka

20 J. Szczepański, *O indywidualności*, Warszawa 1988, s. 181.

21 J. Fik, P. Fik, *Ocena ryzyka zawodowego na stanowisku pracy zdalnej w świetle zmian kodeksu pracy*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2023/8, s. 25.

22 A. Musiała, *Prawo pracy: czyje? Res publica! O stosunku pracy teoretycznoprawnie*, Poznań 2020, s. 264.

23 A. Musiała, *Państwo, władza... a praca – czyli o bezwarunkowych determinantach aksjologicznych prawa pracy (odpowiedź na doktrynalną sugestię wykładni prawa pracy „bez” aksjologii)*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2022/1, s. 26.

24 K. Dreła, *Rynek pracy i biedni pracujący labor market and working poor*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2015/401, s. 105.

w sposób tradycyjny, przez człowieka za pośrednictwem zdalnego systemu bez interakcji z drugim człowiekiem lub przez komputery lub sztuczną inteligencję z nadzorem człowieka lub bez niego, ewentualnie w sposób mieszany. Należy pamiętać, że prawo pracy nie pełni tylko funkcji organizacyjnej, ale również funkcje istotne społecznie, w tym funkcję wychowawczą, która polega na wpływaniu bezpośrednio na postępowanie osób uczestniczących w stosunkach pracy, jak i kształtując w pożądanym kierunku ich postawy. W doktrynie prawa pracy wskazuje się, że takie oddziaływanie na wartości moralne oraz spełnianą przez nie rolę społeczną ma istotne znaczenie²⁵. Przy zmniejszonym poziomie interakcji w miejscu pracy możliwości realizacji tej funkcji zdają się być mocno ograniczone.

V. PODSUMOWANIE

Powyższe rozważania dotyczące ewolucji stosunku pracy oraz sposobu wykonywania pracy prowadzą do następujących wniosków oraz rekomendacji w tym zakresie:

- i. wszelkie nowelizacje Kodeksu pracy powinny zapewniać nie tylko ewentualne zwiększanie efektywności pracy, ale również powinny zapewniać realizację wszystkich funkcji prawa pracy oraz umożliwiać korzystny wpływ pracy na człowieka w wielu sferach;
- ii. interakcyjność pracy jest cechą wysoko pożądaną (najpełniej w perspektywie średnio- oraz długofalowej), a która to cecha pośrednio pozwala realizować funkcje prawa pracy w odniesieniu do pracowników oraz pozwala kształtować prawidłowe postawy w miejscu pracy;
- iii. dehumanizacja pracy jest zjawiskiem niepożądanym i dającym się skutecznie ograniczać poprzez wprowadzenie regulacji ustawowych oraz wewnętrznych nakierowanych na człowieka i podporządkowania nowoczesnych technologii pracownikowi w celu umożliwienia mu pełniejszego wykorzystania swoich talentów, nie zaś robotyzację jego pracy;
- iv. przeciwdziałanie tym niepożądanym zjawiskom jest zadaniem nie tylko ustawodawcy, ale również jest w interesie pracodawców, którzy za pośrednictwem działów HR oraz współpracujących prawników i doradców powinni dążyć do takiego uregulowania procesu wykonywania pracy, aby ten nie tylko był efektywny, ale również korzystny dla dobrostanu pracowników.

Zatrudnienie w dobie zmian technologicznych w trzecim dziesięcioleciu XXI wieku ulega ciągłym i niezwykle szybkim przemianom. Wobec tych zmian aspekty humanizacji, wartości oraz wymiar etyczny zdają się ustępować pragmatyzmowi i monetaryzacji samego zatrudnienia, co należy oceniać krytycznie. Autor nie kwestionuje znaczenia gospodarczego wykonywania pracy, ponieważ to jest immanentnie

25 W. Szubert, *Zarys prawa pracy*, Warszawa 1976, s. 54.

powiązane z pracą, jednakże dążenie do akomodacji powinno odbywać się przy poszanowaniu człowieka w procesie pracy. Praca spełnia liczne funkcje dla pracownika i jest istotną częścią życia niemalże każdego człowieka. Opisanie zmiany w sposobie wykonywania pracy wynikają ze zmian technologicznych oraz postępu cywilizacyjnego, a które to łącznie prowadzą do zmniejszenia liczby interakcji w pracy wśród pracowników oraz zwiększenia procesów dehumanizujących pracę.

Rozwój technologiczny i zmiana sposobu wykonywania pracy są naturalne, jednakże obecnie towarzyszy im zmiana paradygmatu pracy poprzez zastępowanie wartości społecznych i wychowawczych pracy priorytetem zwiększania efektywności. Jakkolwiek zwiększona wydajność i osiąganie lepszych wyników finansowych są pożądane, to nie powinno to odbywać się kosztem ograniczenia funkcji pełnionych przez prawo pracy: funkcji społecznej czy funkcji wychowawczej, ograniczenia korzyści niemajątkowych dla pracownika związanych z interakcjami w czasie wykonywania pracy czy kosztem swoistego spychania aspektów humanizacji i wymiaru etycznego na drugi plan. Praca jest przypisana człowiekowi i taki jej charakter powinien zostać zachowany, co wymaga wzmożenia debaty dotyczącej aksjologii prawa pracy i jej znaczenia dla człowieka i następczego dostosowania aspektów prawnych, zarządczych, ekonomicznych oraz komunikacyjnych wdrażania nowych technologii w zatrudnieniu w taki sposób, aby nie doprowadzić do dehumanizacji pracy.

adw. dr Michał Matuszak

Adwokat, doktor nauk prawnych, adiunkt na Wydziale Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego oraz prowadzący zajęcia dla aplikantów adwokackich Izby warszawskiej. Posiada wieloletnie doświadczenie zawodowe zdobywane w renomowanych warszawskich kancelariach. Specjalista z zakresu prawa pracy oraz prawa sportowego. Od wielu lat reprezentuje klientów w sporach sądowych oraz doradza osobom fizycznym oraz prawnym. Jest autorem licznych artykułów naukowych z zakresu prawa pracy, prawa sportowego oraz prelegentem na kilkudziesięciu międzynarodowych oraz ogólnopolskich konferencjach naukowych. Biegle posługuje się językiem angielskim.

Advocate, a Doctor of Laws, an assistant professor at the Faculty of Management of the University of Warsaw, and a lecturer for trainee advocates at the District Bar Council in Warsaw. He has extensive professional experience gained at renowned law firms in Warsaw. He specialises in labour law and sports law. For many years, he has represented clients in court and advised individuals and legal entities. He is the author of numerous academic articles on labour law and sports law, and has presented at dozens of international and national academic conferences. He is fluent in English.

ORCID: 0000-0003-2794-3634.

ABSTRACT

Keywords: *employment relationship, interactions, changes in employment, performance of work*

Non-interactive employment relationship in the era of progressive dehumanization of work – critical remarks

The way work is performed has changed faster in recent years than ever before in history. Changes affect the tools used for work, the workplace, the possibility of cooperation with entities or people from remote places around the world in real time or the use of artificial intelligence, but changes also concern the demand for specific work on the labour market. Due to technological changes and changes in the way work is performed, the pragmatic aspect is becoming the dominant aspect, and the aspects of humanisation and the ethical dimension of work are increasingly losing importance and becoming secondary. Changes in the way work is performed limit the number of employee's daily interactions, which, although it creates more time to complete assigned tasks, may reduce the quality of our lives. Scientific studies emphasise the importance of creating opportunities to establish interpersonal contacts in the workplace and indicate that relationships with co-workers and superiors are important sources of building an individual's relationship capital.

Bibliografia

1. **Delecta Pithalice**, *Work-life balance*, „International Journal of Current Research” 2011/4
2. **Drela Karolina**, *Rynek pracy i biedni pracujący labor market and working poor*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2015/401
3. **Fik Joanna, Fik Piotr**, *Ocena ryzyka zawodowego na stanowisku pracy zdalnej w świetle zmian kodeksu pracy*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2023/8
4. **Gajderowicz Tomasz**, *Zróżnicowanie warunków zatrudnienia w warunkach globalizacji*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2016/271
5. **Himstedt Katarzyna**, *Realizacja funkcji pracy a praca zdalna w dobie pandemii COVID-19. Współczesne problemy gospodarcze – gospodarki w czasach kryzysu część II*, Płock 2021
6. **Kawecka-Endler Aleksandra**, *Humanizacja a nowe formy pracy*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej” 2014/63
7. **Kopka Jolanta**, *Czy praca w przyszłości może ulec dehumanizacji?*, „Władza Sądzenia” 2017/13

8. **Mitrus Leszek**, *Praca zdalna de lege lata i de lege ferenda – zmiana miejsca wykonywania pracy czy nowa koncepcja stosunku pracy?* Część 2, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2020/11
9. **Musiąła Anna**, *Prawo pracy: czyje? Res publica! O stosunku pracy teoretycznoprawnie*, Poznań 2020
10. **Musiąła Anna**, *Państwo, władza... a praca – czyli o bezwarunkowych determinantach aksjologicznych prawa pracy (odpowiedź na doktrynalną sugestię wykładni prawa pracy „bez” aksjologii*”, „Roczniki Administracji i Prawa” 2022/1
11. **Patulski Andrzej, Godlewska-Bujok Barbara**, *Prekariat – następny etap rozwoju czy raczej przejaw przemocy instytucjonalnej*, „Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej” 2017/2
12. **Rylski Mikołaj**, *Polskie prawo pracy jako instrument realizacji praw człowieka*, „Prawo i Wiąż” 2023/2
13. **Salwa Zbigniew**, *Prawo pracy PRL w zarysie*, Warszawa 1978
14. **Stefański Krzysztof**, *The Issue of the Subjectivity of Artificial Intelligence Acting for an Employer*, „Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej” 2022/2
15. **Szczepański Jan**, *O indywidualności*, Warszawa 1988
16. **Szubert Wacław**, *Zarys prawa pracy*, Warszawa 1976
17. **Świątkowski Andrzej**, *Digitalizacja prawa pracy*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2019/3
18. **Świąta Ireneusz**, *Praca człowieka w wymiarze autotelicznym i instrumentalnym – wybrane aspekty aksjologii pracy*, „Edukacja Ustawiczna Dorosłych” 2015/1
19. **Walczyna Anna, Łucjan Izabela**, *Postęp techniczny a humanizacja pracy*, „Postępy Nauki i Techniki” 2012/12
20. **Zinczuk Bartłomiej**, *Automatyzacja i robotyzacja jako wyzwanie dla rynku pracy*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie” 2021/2
21. **Zwiech Patrycja**, *Nierówności społeczno-ekonomiczne w świetle teorii segmentacji rynku pracy*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2013/2

Pojęcia kluczowe: *notariusz, polemika, akty notarialne*

Patrik Jończyk

Polemika do artykułu SSO Katarzyny Wręczyckiej nt. błędów w sformułowaniu aktów notarialnych w praktyce sądowej („Radca Prawny” 2025/219)

ABSTRAKT

Niniejszy artykuł jest polemiką z twierdzeniami SSO Katarzyny Wręczyckiej nt. błędów w sformułowaniu aktów notarialnych w praktyce sądowej, zawartymi w tekście który ukazał się w „Radcy Prawnym” w numerze 2025/219.

I. UWAGI OGÓLNE

Autorka na wstępie stwierdza, że notariusz jest osobą zaufania publicznego (z powołaniem się na nieprecyzyjnie przywołany art. 2 PrNot¹). Nie należy się z tym zgodzić, albowiem notariusz [...] działa jako osoba zaufania publicznego, korzystając z ochrony przysługującej funkcjonariuszom publicznym (art. 2 § 1 PrNot).

W dalszej kolejności autorka stwierdza, że „udział notariusza ma zapewnić powagę i pewność wywołania skutków prawnych zamierzonych przez osobę składającą oświadczenie woli stwierdzone w formie aktu notarialnego, zagwarantować stabilność obrotu prawnego, eliminować ryzyko sporu sądowego”. Nie sposób się zgodzić z takim spojrzeniem na sprawę, bo polski porządek prawny nie jest zerojedynkowy. Na przykładzie: czy notariusz powinien odmówić przyjęcia oświadczenia o odrzuceniu spadku złożonego po terminie, czy też nie? Z jednej strony ta czynność nie wywarłaby skutków prawnych – zgoda, ale z drugiej, czy byłaby nieważna (sprzeczna z prawem czy z zasadami współżycia społecznego)? Oczywiście zakładam jednoczesne pouczenie klienta o tym fakcie. Zatem notariusz nie zawsze jest w stanie zapewnić pewność wywołania skutków prawnych, chociażby dlatego, że przepisy PrNot obligują go do sporządzania aktów notarialnych, jeżeli wymaga tego przepis prawa lub taka jest wola stron (art. 91 PrNot).

¹ Ustawa z dnia 14.02.1991 r. Prawo o notariacie (Dz.U. z 2024 r. poz 1001 ze zm.), dalej PrNot.

Natomiast całkowicie nie sposób poprzeć opinii autorki, że rolą notariusza jest eliminowanie ryzyka sporu sądowego. Aby wyeliminować ryzyko sporu sądowego, należałoby zapewne przestać umierać, sprzedawać, darować, zamieniać itd. Prawdopodobnie każdy akt notarialny jest jednocześnie potencjalnym ryzykiem sporu sądowego. Testament sporządzony na wnuka może być powodem do roszczeń zachowkowych dzieci, darowizna dziecku może być ryzykiem procesu o odwołanie darowizny, sprzedaż gruntu rolnego może być ryzykiem dla nabywcy kupna gruntu z zakopanymi tonami śmieci, zarejestrowanie aktu poświadczenia dziedziczenia może być ryzykiem pominięcia nieujawnionego spadkobiercy itp. Notariusz ma w zmniejszeniu ryzyka sporu swoją rolę, temu nie można zaprzeczyć, ale na pewno nie ma możliwości wyeliminowania całego ryzyka, chociażby z uwagi na niedoskonałości polskiego systemu prawnego takie jak: brak centralnego rejestru pełnomocnictw, brak centralnego rejestru umów majątkowych małżeńskich, brak możliwości zablokowania księgi wieczystej na czas transakcji notarialnej, brak realnej sankcji za nieaktualne zdjęcie w dowodzie osobistym itd.

II. UWAGI CO DO POSZCZEGÓLNYCH BŁĘDÓW

W niniejszej części zostaną przedstawione uwagi co do poszczególnych błędów lub określanych jako takie przez autorkę w aktach notarialnych.

Autorka wskazuje jako błąd notariusza sporządzenie przez małżonków aktu wyłączającego wspólność majątkową z datą wsteczną po zawarciu przez jednego z małżonków aktu kupna nieruchomości, gdyż prawo dopuszcza rozdzielną majątkową z datą wsteczną wyłącznie w wyroku sądu. Zgoda, również uważam, że nie jest dopuszczalna notarialna rozdzielną majątkowa z datą wsteczną, lecz jedynie sądowa, ale nie zgodzę się z tym, że tak stanowi prawo, lecz jedynie z tym, że taki kierunek wykładni obrała nauka prawa i orzecznictwo. Warto wskazać, że KC² w podobnym tonie stwierdza, iż to sąd jest właściwy do rozwiązywania umowy dożywocia, natomiast szereg przedstawicieli nauki prawa oraz zarówno orzeczników, jak i praktyków, dopuszcza notarialne rozwiązywanie umowy dożywocia (por. art. 913 § 2 KC).

Dalej autorka wskazuje, że błąd notariusza można także zilustrować sytuacją zawarcia umowy bezwarunkowej sprzedaży nieruchomości, gdy osobie trzeciej służyło prawo pierwokupu [...] co wywołuje bezwzględną nieważność umowy. Osobiście jestem zdania, że taka umowa jest ważna i skuteczna, na co jednoznacznie wskazuje KC (Jeżeli zobowiązany z tytułu prawa pierwokupu sprzedał rzecz osobie trzeciej bezwarunkowo albo jeżeli nie zawiadomił uprawnionego o sprzedaży lub podał mu do wiadomości istotne postanowienia umowy sprzedaży niezgodnie z rzeczywistością, ponosi on odpowiedzialność za wynikłą stąd szkodę – art. 599 § 1 KC). Oczywiście

2 Ustawa z dnia 23.04.1964 r. - Kodeks cywilny (Dz.U. z 2025 r. poz. 1071 ze zm.), dalej: KC.

moja teza nie dotyczyłaby sytuacji, gdyby prawo pierwokupu przysługiwało z mocy ustawy Skarbowi Państwa lub jednostce samorządu terytorialnego, współwłaścicielowi albo dzierżawcy (art. 599 § 2 KC).

To najpewniej przeoczenie gdy autorka stwierdza, że "jeżeli decyzja administracyjna o podziale działek zawiera warunek ustanowienia służebności drogi koniecznej [...]". Rozumiem, że chodziło o służebność gruntową (art. 285 KC), a nie drogę konieczną (art. 145 KC).

Następnie autorka wskazuje, że nieważna jest umowa darowizny na rzecz małżonków z oznaczeniem przyjęcia rzeczy do ich majątku wspólnego, mimo że pozostają oni w ustroju rozdzielności [...]. Uważam, że taka umowa w żadnym stopniu nie jest nieważna, choć wymagałaby aneksu. W omawianej sytuacji zarówno ustrój majątkowy małżeński, jak i przynależność składników do majątków osobistych są określone z mocy prawa, niezależnie od oświadczeń woli małżonków o przynależności tego składnika do ich majątku wspólnego. Należy również zapytać – skąd, jeśli nie z oświadczenia klienta, notariusz ma brać wiedzę o istniejącym ustroju majątkowym małżeńskim? Jeśli w akcie jest oświadczenie małżonków, że są w ustroju wspólności majątkowej małżeńskiej, ciężko mówić o odpowiedzialności notariusza za błąd.

W dalszej kolejności: [...] oświadczenie o przeniesieniu udziału we własności działki nie zawierało określenia, z prawem własności jakiego lokalu jest on związany. Nie sposób się wypowiedzieć co do całej sytuacji, natomiast uważam za prawie niemożliwe, aby z treści całego aktu notarialnego oraz załączonych do aktu dokumentów (jak np. zaświadczenie o samodzielności lokalu; rzut kondygnacji, na której mieści się lokal; rzut kondygnacji, na której mieści się pomieszczenie przynależne) nie można było tej informacji uzyskać. Uważam również za nadmiarowe uznawanie takich okoliczności za potencjalnie prowadzące do nieważności, gdyż najprawdopodobniej wniosek wieczystoksięgowy został złożony poprawnie, a sama regulacja tej sytuacji, w której doszło do ewidentnego przeoczenia, wymagałaby jedynie aneksu lub sprostowania.

Dalej autorka wskazuje jako nieskuteczny zapis windykacyjny z oznaczeniem przedmiotu jako wierzytelności z wszelkich rachunków w grupie kapitałowej danego banku. Nie zabiorę w tej kwestii zdania, natomiast wypada zauważyć, że prof. Górecki, autor noweli o zapisie windykacyjnym, przyjmował, że przedmiotem zapisu windykacyjnego mogą być np. przyszłe lokaty w banku.

Następnie autorka zwraca uwagę, iż notariusz, redagując sformułowania odnoszące się do zapisu poszczególnych składników majątku spadkowego na rzecz konkretnych osób, powinien pouczyć testatora o znaczeniu art. 961 k.c. i zbadać, czy wskazane składniki wyczerpują prawie cały spadek. Nie zgodzę się z tym. Dlaczego bowiem notariusz ma pouczyć jedynie o art. 961 KC, a nie dodatkowo o wydziedziczeniu, prawie właściwym dla dziedziczenia, NORT, zachowku, odrzuceniu spadku, przyjęciu spadku, poleceniu, zapisie windykacyjnym, wykonawcy testamentu, kuratorze spadku itd.? To oczywiście pytanie retoryczne, ale moim zdaniem doszło do wykrzywienia

pojmowania ustawowej roli notariusza, albowiem notariusz nie jest uprawniony przez przepisy prawa do udzielania porad prawnych, choć w takim kierunku poszła praktyka. Klient, z pomocą profesjonalnego pełnomocnika, powinien omówić całe zagadnienie spadkowe, w tym kwestię art. 961 KC, po czym udać się do notariusza, aby przyoblec to w formę prawną. I wyłącznie wtedy, podczas dokonywania czynności notarialnej, notariusz ma obowiązek udzielać pouczeń określonych w art. 80 § 2 i 3 PrNot („Przy dokonywaniu czynności notarialnych notariusz jest obowiązany [...]”).

W dalszej kolejności autorka wskazuje, że przykładem niedopełnienia obowiązków informacyjnych jest nieuwzględnienie ustaleń stron w protokole przetargu poprzedzającego zawarcie umowy, gdzie ustanowienie użytkowania wieczystego na gruncie ze sprzedażą istniejących budynków miało cel wzniesienia określonych budowli i miało być obwarowane karą umowną, czego notariusz w akcie nie sformułował. Zarzucić temu należy przede wszystkim sformułowanie autorki „niedopełnienia obowiązków informacyjnych”, które to obowiązki przynajmniej w takim przypadku nie zostały nałożone na notariusza. Jednakże rozumiem, o co autorce chodzi, choć zaznaczam, że klauzula na końcu każdego aktu notarialnego, tj. że „akt ten został odczytany, przyjęty i podpisany”, wskazuje, że z jakiś powodów takie, a nie inne były ustalenia stron, w końcu strony odsłuchały całej treści aktu, może nawet miały projekt w ręku lub mogły go przeczytać przed podpisaniem, zwłaszcza gdy przynajmniej jedna ze stron nieraz uczestniczyła w podpisaniu aktów notarialnych (wskazuje na to przetarg). Natomiast rozumiem również, że mogło dojść do sytuacji, że mimo wszystko akt nie odzwierciedlał woli stron.

Następną sytuacją, o której wspomina autorka, jest przypadek tzw. umowy przedwstępnej sprzedaży nieruchomości przez współspadkobierców, w której zawarto obowiązek solidarnej zapłaty podwójnego zadatku przez wszystkich na wypadek nie-realizacji umowy z przyczyny któregośkolwiek z nich. Nie korelowało to z wielkością analogicznego obowiązku kupującej spółki [...]. Osobiście nie byłbym aż tak skłonny do uznania umowy za nieważną z uwagi na naruszenie zasad współżycia społecznego. Po pierwsze, jak inaczej spółka miała zabezpieczyć swój interes w umowie przedwstępnej, jeśli nie poprzez zadatek wobec każdego współwłaściciela? To spółka w takiej sytuacji była stroną słabszą, bo zakładałam, że nieruchomość była na tyle intratna, że prędko znalazłaby innych nabywców (wskazuje na to brak zarzutu autorki odnośnie do wysokości ceny określonej w umowie przedwstępnej). Natomiast rozumiem, że spółka nie chciała „wtopić” i dała sobie pole do ewentualnego nieprzystąpienia do umowy, np. gdyby badania gruntu okazały się niekorzystne czy gdyby nie udało się uzyskać pożądanych dokumentów (pozwolenia na budowę, pozwolenia na przyłączenie mediów itd.). Gdyby umowę sformułowano w ten sposób, że można by wyłudzić zadatek od spadkobierców, podpisując pozorną umowę przedwstępną (tj. rzeczywistym zamiarem spółki nie byłby zakup nieruchomości, ale wyłudzenie zadatku), dopiero

wtedy moim zdaniem miałyby to znamiona czynności sprzecznej z zasadami współżycia społecznego.

Dalej autorka wspomina o sytuacji, w której notariusz sporządzający akt notarialny obejmujący umowę przewłaszczenia na zabezpieczenie nie określił wartości przewłaszczonej nieruchomości. Jaki przepis prawa nakłada na notariusza obowiązek określania wartości nieruchomości? Żaden, dlatego zgodnie z praktyką notarialną wartość jakiegokolwiek przedmiotu objętego transakcją określają strony, a nie notariusz. Pośrednio na prawidłowość takiej praktyki wskazują też przepisy prawa: np. art. 6 ust. 2 i 3 PCC³, art. 8 SID⁴, czy 2 pkt 2 rozporządzenia w sprawie maksymalnych stawek taksy notarialnej. Jeśli klient nie ma wiedzy lub ma wątpliwości w zakresie wartości nieruchomości, powinien zgłosić się do rzeczoznawcy majątkowego.

Dalej autorka wskazuje, że częste jest nieokreślenie zakresu odpowiedzialności poszczególnych dłużników jako solidarnej z poprzestaniem na wskazaniu, że są małżonkami i nabywają rzecz do majątku wspólnego. Uważam, że nie jest błędem, lecz ewentualnie nieprecyzyznością nieokreślanie solidarności małżonków w sytuacji nabycia do majątku wspólnego, ponieważ – jak stwierdza art. 370 KC – jeżeli kilka osób zaciągnęło zobowiązanie dotyczące ich wspólnego mienia, są one zobowiązane solidarnie, chyba że umówiono się inaczej. Solidarność zatem istnieje niezależnie, czy jest opisana w akcie czy nie. Chyba że autorce chodziło o sytuację braku poddania się małżonków egzekucji co do solidarnego obowiązku, wtedy należy traktować to jako błąd.

Natomiast w kwestii braku precyzji określenia wierzytelności objętej oświadczeniem dłużnika co do odsetek oraz warunków i terminów ich naliczania muszą bronić moich byłych koleżanek i kolegów, ponieważ w pewnej mierze to zróżnicowana praktyka sądów nadających klauzule powoduje ten chaos.

Finalnie autorka wskazuje, że przeoczenie lub nieuwzględnienie stanu rzeczy wynikającego z treści wpisów do księgi wieczystej bądź ze złożonych wniosków (rozumiem, że chodziło o dokumentów-PJ) uchybia staranności zawodowej i może skutkować odpowiedzialnością odszkodowawczą. Z tym należy się po części zgodzić, choć ponownie uważam, że nie jest to zerojedynekowe. Niektóre księgi wieczyste zawierają dziesiątki ujawnionych, lecz nierozpatrzonych wpisów w księdze wieczystej (np. wyodrębnień lokali) i w tym momencie należy spojrzeć na czas wpisu do księgi wieczystej, który potrafi dochodzić do kilku lat. Zapewne łatwiej w takim zamieszaniu o błąd. Inną sytuacją jest stan, w którym przykładowo notariusz sprawdził księgę wieczystą o godzinie 9, akt zakończył o 9.30, wpisu dokonał o 9.35, a o 9.20 wpisał się komornik. Czy notariusz odpowiada wtedy, czy też nie? Notariusz przecież nie jest w stanie zablokować możliwości wpisów innych podmiotów do księgi wieczystej. Przecież nawet dokonując wpisu tuż po podpisaniu oryginału, istnieje ryzyko, że ktoś

3 Ustawa z dnia 9.09.2000 r. o podatku od czynności cywilnoprawnych (Dz.U. z 2024 r. poz. 295 ze zm.); dalej: PCC.

4 Ustawa z dnia 28.07.1983 r. o podatku od spadków i darowizn (Dz.U. z 2024 r. poz. 1837 ze zm.); dalej: SID.

ubiegnie notariusza. Także w sytuacji dokumentów – jaki przepis prawa stanowi, że wypis z rejestru gruntów jest nieważny po upływie określonego czasu? Żaden. Czy notariusz ma bezpośredni dostęp, tak jak sąd, do bazy danych katastru nieruchomości, żeby sprawdzić aktualny stan nieruchomości? Nie. Zatem jeśli klient złoży wypis z rejestru gruntów według stanu na dzień pierwszego lutego, drugiego lutego nastąpi modernizacja i zmieni się oznaczenie gruntu, a trzeciego lutego będzie akt, to czyja będzie wina, że w akcie będzie błąd?

III. PODSUMOWANIE

Notariusz jak każdy ma prawo do błędów i jak każdy za swoje błędy powinien ponieść konsekwencje. Celem tego artykułu było wykazanie, że nie wszystko, co może się wydawać błędem notariusza, będzie takim w rzeczywistości.

r. pr. dr n. pr. Patryk K. Jończyk

Radca prawny w Oleśnie (OIRP w Opolu), były notariusz.

Doctor of Laws, attorney-at-law in Oleśno (District Bar Association in Opole), a former notary.

ABSTRACT

Keywords: *notary, polemic, notarial deeds*

Polemic with article by Regional Court Judge Katarzyna Wręczycka on errors in drafting notarial deeds in court practice (Radca Prawny 219/2025)

This article is a polemic with the statements of Regional Court Judge Katarzyna Wręczycka concerning errors in drafting notarial deeds in court practice, which was published in Radca Prawny, No. 219/2025.

Pojęcia kluczowe: *postępowanie administracyjne, profesjonalny pełnomocnik, przywrócenie terminu, brak winy, przesłanka przywrócenia terminu*

Karolina Barbara Wojciechowska

Brak winy w uchybieniu terminu przez profesjonalnego pełnomocnika jako przesłanka przywrócenia terminu w postępowaniu administracyjnym

ABSTRAKT

Przy wykonywaniu zawodu fachowego pełnomocnika wysoce prawdopodobne staje się nie to, czy uchybimy terminowi czynności procesowej, ale kiedy do tego uchybienia dojdzie. Instytucja przywrócenia terminu w postępowaniu administracyjnym ma chronić przed negatywnymi skutkami tego uchybienia. Szczególnie istotna w praktyce wydaje się przesłanka uprawdopodobnienia, że uchybienie nastąpiło bez winy profesjonalnego pełnomocnika. W artykule poddaje analizie charakterystyczne grupy okoliczności rozważanych jako ta przesłanka. Badanie prowadzi do wniosku, że sytuacje braku winy w uchybieniu terminu przez profesjonalnego pełnomocnika są rzadkie i wyjątkowe.

I. WPROWADZENIE

Instytucja przywrócenia terminu w postępowaniu administracyjnym, uregulowana w art. 58–60 ustawy z 14.06.1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego¹, chroni stronę lub uczestników postępowania przed negatywnymi skutkami uchybienia terminowi czynności procesowej². Ma ona na celu usunięcie ujemnych następstw

1 T.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 572 ze zm., dalej: KPA.

2 Nie stosuje się jej do terminów materialnoprawnych; B. Adamiak (w:) B. Adamiak, J. Borkowski, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, komentarz do art. 58 KPA wyd. 19, Legalis 2024, Nb 1; R. Stankiewicz (w:) *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, red. M. Wierzbowski, R. Hauser, komentarz do art. 58 KPA, Legalis 2023, Nb 2; A. Gołęba (w:) *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, red. H. Knysiak-Sudyka, komentarz do art. 58 KPA wyd. 3, Lex 2023, Nb 1; J. Wegner (w:) Z. Kmiecik, J. Wegner, M. Wojtuń, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, komentarz do art. 58 KPA, wyd. 1, Lex 2023, Nb 1; wyrok NSA z 27.02.1998 r. (I SA/Ld 1155/96), LEX nr 32755.

procesowych, wynikłych z uchybienia terminu³. Uchybienie samo w sobie polega na niedopełnieniu określonej czynności procesowej w terminie ustalonym przez prawo lub wyznaczonym przez organ administracji publicznej, wywołującym negatywne skutki procesowe dla zainteresowanej osoby⁴. Podmiotem uprawnionym do złożenia wniosku o przywrócenie terminu jest zgodnie z art. 58 § 1 KPA zainteresowany, rozumiany w literaturze⁵ jako strona postępowania, osoby mające w sprawie interesy faktyczne oraz osoby uczestniczące w niektórych czynnościach postępowania, np. świadek, biegły, osoby trzecie.

Przywrócenie terminu jest możliwe w razie łącznego spełnienia czterech przesłanek z art. 58 KPA: wniesienia przez zainteresowanego wniosku o przywrócenie terminu⁶, uprawdopodobnienia przez niego braku winy w uchybieniu terminu, zachowania 7-dniowego – nieprzywracanego⁷ – terminu do wniesienia wniosku o przywrócenie terminu, biegnącego od dnia ustania przyczyny uchybienia oraz dopełnienia czynności, dla której określony był termin. Warunek jednoczesności obu czynności – złożenia próśby o przywrócenie terminu i dokonania czynności – ma na celu uniknięcie sytuacji, w której organ uwzględni prośbę, a strona nie dokona czynności, dla której przywrócono jej termin. Niedopełnienie obowiązku jednoczesnego dokonania czynności wraz z prośbą o przywrócenie terminu skutkuje wezwaniem wnoszącego wniosek o przywrócenie terminu do dokonania czynności procesowej, pod rygorem pozostawienia wniosku o przywrócenie terminu bez rozpoznania (art. 64 § 2 KPA)⁸. Właściwy w sprawie organ administracji publicznej postanawia o przywróceniu terminu, wydając w tej kwestii postanowienie, zaskarżalne zażaleniem w przypadku odmowy przywrócenia terminu. Natomiast wniosek o przywrócenie terminu do wniesienia odwołania lub zażalenia rozpoznaje ostatecznie postanowieniem organ właściwy do

3 B. Adamiak (w.): B. Adamiak, J. Borkowski, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, komentarz do art. 58 KPA, wyd. 19, Legalis 2024, Nb 1; R. Stankiewicz (w.): *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, red. M. Wierzbowski, R. Hauser, komentarz do art. 58 KPA, Legalis 2023, Nb 2; A. Gołęba (w.): *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, red. H. Knysiak-Sudyka, komentarz do art. 58 KPA, wyd. 3, Lex 2023, Nb 1; Z. Janowicz, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, komentarz do art. 58 KPA, Lex 1996, Nb 1; wyrok NSA z 24.11.1994 r. (SA/Ka 1230/94), Legalis; wyrok WSA w Warszawie z 22.01.2008 r. (VI SA/WA 1845/07), LEX nr 463923; wyrok NSA z 12.10.2021 r. (I OSK 489/21), Legalis.

4 R. Orzechowski (w.): *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, red. J. Borkowski, Warszawa 1989, s. 144.

5 B. Adamiak (w.): B. Adamiak, J. Borkowski, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, komentarz do art. 58 KPA, wyd. 19, Legalis 2024, Nb 3; R. Stankiewicz (w.): *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, red. M. Wierzbowski, R. Hauser, komentarz do art. 58 KPA, Legalis 2023, Nb 4; A. Wróbel (w.): M. Jaśkowska, M. Wilbrandt-Gotowicz, A. Wróbel, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, komentarz do art. 58 KPA, wyd. 19, Lex 2024, Nb 2.

6 Instytucja przywrócenia terminu jest oparta na zasadzie skargowości, co oznacza, że wnoszący podanie musi w sposób niebudzący wątpliwości domagać się przywrócenia uchybionego terminu; wyrok NSA z 17.02.2012 r. (II OSK 2287/10), LEX nr 1121217; podobnie wyrok NSA z 3.03.2008 r. (I OSK 268/07), LEX nr 401669; wyrok NSA z 18.01.2011 r. (I OSK 397/10), LEX nr 952026; wyrok NSA z 8.06.2011 r. (I OSK 897/11), LEX nr 1082820.

7 Przepis art. 58 § 3 KPA; wyrok NSA w Warszawie z 29.01.1998 r. (II SA 1537/97), LEX nr 43196.

8 Wyrok WSA w Gdańsku z 11.12.2008 r. (II SA/Gd 640/08), LEX nr 477256; podobnie wyrok WSA w Łodzi z 28.01.2009 r. (III SA/Łd 627/08), LEX nr 478281; wyrok WSA w Łodzi z 23.09.2010 r. (II SA/Łd 694/10), LEX nr 755888; wyrok WSA w Białymstoku z 17.10.2012 r. (I SA/Bk 127/12), LEX nr 1247335.

rozpatrzenia odwołania lub zażalenia (art. 59 KPA). Na to postanowienie służy skarga do WSA jako na postanowienie kończące postępowanie (art. 3 § 2 pkt 2 PPSA⁹).

Szczególnie istotna w praktyce adwokackiej wydaje się przesłanka uprawdopodobnienia przez zainteresowanego, że uchybienie nastąpiło bez jego winy, w sytuacji, w której jest on reprezentowany przez profesjonalnego pełnomocnika. Rozpoznanie wniosku o przywrócenie terminu przesądza o kształcie dalszego postępowania – kończy je albo pozwala kontynuować. Stosując metodę dogmatyczną, warto poddać analizie wypowiedzi przedstawicieli doktryny oraz bogate orzecznictwo sądów administracyjnych odnoszące się do tej przesłanki. Przy wykonywaniu zawodu fachowego pełnomocnika wysoce prawdopodobne bowiem staje się nie to, czy uchybimy w ogóle terminowi, ale kiedy to uchybienie nastąpi. Celem artykułu jest zbadanie, czy instytucja przywrócenia terminu w ogóle ma zastosowanie do strony reprezentowanej przez zawodowego pełnomocnika, a jeśli tak, to jak często i w jakich okolicznościach następuje przywrócenie terminu. Centrum moich rozważań będzie analiza przypadków uprawdopodobnienia braku winy w uchybieniu terminu, bazująca na orzecznictwie sądów administracyjnych. Proponuję w nim także działania przeciwdziałające negatywnym konsekwencjom uchybienia terminu.

II. PROFESJONALNY PEŁNOMOCNIK W POSTĘPOWANIU ADMINISTRACYJNYM

W postępowaniu administracyjnym pełnomocnikiem strony może być osoba fizyczna posiadająca zdolność do czynności prawnych (art. 33 § 1 KPA). Jedyny podział, jaki ustawodawca wprowadza w zakresie pełnomocników w KPA, zawierają regulacje art. 33 § 3 KPA i art. 76a § 2 KPA. Na ich podstawie można wyróżnić pełnomocników, którzy sami mogą uwierzytelnić odpis udzielonego im pełnomocnictwa oraz odpisy innych dokumentów wykazujących ich umocowanie, oraz pełnomocników, którzy tego uprawnienia nie posiadają (art. 33 § 3 KPA). Do pierwszej grupy zalicza się adwokatów, radców prawnych, rzeczników patentowych i doradców podatkowych, zaś do drugiej grupy należą pozostali pełnomocnicy. Pełnomocnicy pierwszej grupy oraz notariusz mogą dodatkowo poświadczать zgodność z oryginałem dokumentu składanego w postępowaniu administracyjnym (art. 76a § 2 KPA). Jak wynika z uzasadnienia projektu ustawy wprowadzającej tę regulację¹⁰, mianem profesjonalnych pełnomocników stron, reprezentujących zawody zaufania publicznego, projektodawca określił te cztery grupy zawodowe.

9 Ustawa z 30.08.2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 935 ze zm.), dalej: PPSA.

10 Art. 1 pkt 1 i 2 ustawy z 23.10.2009 r. o zmianie ustaw w zakresie uwierzytelniania dokumentów (Dz.U. poz. 1676 ze zm.) wraz z uzasadnieniem projektu tej ustawy (Sejm VI kadencji, druk sejm. nr 2064).

Pojęciem profesjonalnych pełnomocników w postępowaniu administracyjnym będą zatem nazywać adwokatów, radców prawnych, rzeczników patentowych¹¹ i doradców podatkowych, odwołując się do powyższej wykładni dogmatycznej. Synonimem procesjonalnego pełnomocnika jest pełnomocnik zawodowy. Do tej grupy w piśmiennictwie¹² zalicza się właśnie adwokatów, radców prawnych, rzeczników patentowych oraz doradców podatkowych.

Jednocześnie warto zaznaczyć, że niektórzy przedstawiciele doktryny¹³ do pełnomocników profesjonalnych, czyli pełnomocników zajmujących się zawodowo świadczeniem usług prawnych – zaliczają tylko adwokatów i radców prawnych. Z kolei inni¹⁴ włączają do tej grupy także rzeczników patentowych i doradców podatkowych¹⁵.

Od zawodowego pełnomocnika w postępowaniu administracyjnym sądy administracyjne wymagają dalej idących aktów staranności niż od innych osób¹⁶. Pełnomocnik profesjonalny podlega większym wymaganiom w związku z zawodowym charakterem działalności, posiadaną przez siebie wiedzą z zakresu prawa oraz znajomością procedur administracyjnych¹⁷. Szczególne wymagania w zakresie omawianego zagadnienia – braku winy w uchybieniu terminu – dotyczą profesjonalnych pełnomocników prowadzących kancelarie¹⁸.

11 Warto wskazać, że do wniosku o przywrócenie terminu do złożenia wniosku o ponowne rozpatrzenie sprawy w postępowaniu przed Urzędem Patentowym ma zastosowanie art. 58 KPA, a nie art. 243 ust. 1 ustawy z 30.06.2000 r. – Prawo własności przemysłowej (t.j. Dz.U. z 2003 r. poz. 1117); wyrok WSA w Warszawie z 10.01.2012 r. (VI SA/Wa 1849/11), Legalis; wyrok WSA w Warszawie z 20.03.2008 r. (VI SA/Wa 2091/07), LEX nr 470041.

12 J. Wegner (w:) Z. Kmiecik, J. Wegner, M. Wojtuń, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, komentarz do art. 33 KPA, wyd. 1, Lex 2023, Nb 4.

13 M. Romańska (w:) *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, red. H. Knysiak-Sudyka, komentarz do art. 33 KPA, wyd. 3, Lex 2023, Nb 2, 4.

14 A. Skóra (w:) *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz do art. 1–60*, red. M. Karpiuk, komentarz do art. 33 KPA, Lex 2020, t. 1, Nb I 3, II 1; A. Krawczyk (w:) *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, red. W. Chrościelewski, Z. Kmiecik, komentarz do art. 33 KPA, Lex 2019, Nb 1.

15 Dla porównania w postępowaniu sądowoadministracyjnym w literaturze wyodrębnia się trzy kategorie pełnomocników. Są to: profesjonalni pełnomocnicy – adwokaci lub radcowie prawni; pełnomocnicy *quasi*-profesjonalni – doradcy podatkowi lub rzecznicy patentowi oraz pełnomocnicy nieprofesjonalni – inny skarżący lub uczestnik postępowania, rodzice, małżonek, rodzeństwo lub zstępni oraz osoby pozostające ze stroną w stosunku przysposobienia; J. Wyporska-Frankiewicz, W. Kulig-Wyporska, *Profesjonalny pełnomocnik w ogólnym postępowaniu administracyjnym i sądowoadministracyjnym*, „Palestra” 2015/7–8, s. 258; J. P. Tarno, *Pełnomocnictwo w postępowaniu sądowoadministracyjnym* (w:) *Ius et lex. Księga jubileuszowa profesora Andrzeja Kabata*, Olsztyn 2004, s. 400–401. Wyodrębnienie w tym postępowaniu pełnomocników *quasi*-profesjonalnych można uzasadnić regulacją art. 175 § 3 PPSA, przewidującą możliwość sporządzenia przez doradcę podatkowego skargi kasacyjnej tylko w sprawach obowiązków podatkowych i celnych oraz w sprawach egzekucji administracyjnej związanej z tymi obowiązkami, zaś przez rzecznika patentowego tylko w sprawach własności przemysłowej.

16 Wyrok NSA z 21.11.2023 r. (II GSK 34/21), LEX nr 3653706; wyrok NSA z 21.11.2023 r. (II GSK 1081/20), LEX nr 3653533.

17 Wyrok NSA z 11.01.2024 r. (I GSK 1114/23), LEX nr 3670752; wyrok WSA w Łodzi z 9.04.2024 r. (II SA/Łd 97/24), LEX nr 3718309.

18 Wyrok NSA z 27.03.2008 r. (I OSK 506/07), LEX nr 505390.

III. ZANIEDBANIA PEŁNOMOCNIKA ZANIEDBANIAMI MOCODAWCY.

UPRAWDOPODOBNIE

Podkreślenia wymaga to, że sądy administracyjne¹⁹ na równi z winą strony traktują zaniedbania profesjonalnego pełnomocnika, w wyniku których dochodzi do uchybienia terminu. Ugruntowane w orzecznictwie sądów administracyjnych²⁰ jest stanowisko, zgodnie z którym strona ponosi odpowiedzialność za działania lub zaniechania wyznaczonego przez siebie pełnomocnika. Z kolei zawodowy pełnomocnik – jako profesjonalista – jest zobowiązany do zachowania szczególnej dbałości o interesy osoby reprezentowanej²¹. Ma on obowiązek działania w imieniu i na rzecz mocodawcy z równą starannością i zaangażowaniem w sprawę, jak gdyby działał na własną rzecz²².

Błędy i zaniedbania pełnomocnika, zwłaszcza profesjonalnego, skutkują negatywnymi konsekwencjami procesowymi dla samej strony. Ryzyko negatywnych działań podejmowanych przez pełnomocnika obciąża mocodawcę. Dotyczy to w szczególności niezachowania przez pełnomocnika terminu do dokonania określonej czynności procesowej. Wszelkie okoliczności niemające postaci nagłych i nieprzewidzianych zdarzeń, uniemożliwiających pełnomocnikowi działanie, postrzegane są jako zwykłe niedbalstwo. Wyłączną winę za nie ponosi pełnomocnik, a skutkami takiego zachowania obarczona zostaje strona²³.

Inaczej to ujmując – niestaranne działanie pełnomocnika obciąża stronę postępowania i jest traktowane jako zaniedbanie samej strony. Strona ponosi zatem winę nie tylko za własne działania lub zaniechania, ale również za działania i zaniechania osób trzecich, które upoważniła do występowania w jej imieniu. Chodzi wówczas o **winę strony w wyborze pełnomocnika**, którego niedbałe działanie doprowadziło

19 Wyrok WSA w Krakowie z 29.04.2011 r. (II SA/Kr 312/11), Legalis; wyrok WSA w Poznaniu z 25.06.2014 r. (II SA/Po 336/14), Legalis.

20 Wyrok WSA w Poznaniu z 14.07.2016 r. (III SA/Po 258/16), Legalis; podobnie wyrok WSA we Wrocławiu z 16.05.2007 r. (IV SA/Wr 816/06), LEX nr 918911; wyrok NSA z 13.10.2011 r. (I OSK 1743/10), LEX nr 1149237; wyrok WSA we Wrocławiu z 4.01.2023 r. (II SA/Wr 563/22), LEX nr 3479739; wyrok WSA w Gdańsku z 8.05.2024 r. (II SA/Gd 1134/23), LEX nr 3723951.

21 Wyrok WSA w Poznaniu z 17.10.2012 r. (II SA/Po 648/12), Legalis; wyrok WSA w Poznaniu z 24.08.2023 r. (I SA/Po 321/23), LEX nr 3603410.

22 Wyrok WSA w Lublinie z 18.07.2024 r. (III SA/Lu 274/24), LEX nr 3765530.

23 Wyrok NSA z 29.05.2018 r. (I GSK 396/18), Legalis; podobnie wyrok NSA z 19.12.1997 r. (I SA/Gd 1144/97), LEX nr 31868; postanowienie NSA w Krakowie z 4.06.2003 r. (II SA/Kr 3122/02), LEX nr 700753; postanowienie WSA we Wrocławiu z 19.03.2010 r. (II SA/Wr 221/09), LEX nr 1706015; wyrok WSA w Olsztynie z 6.05.2010 r. (I SA/Ol 14/10), LEX nr 660946; wyrok WSA w Gliwicach z 24.08.2011 r. (III SA/Gl 2580/10), LEX nr 1600301; postanowienie NSA z 14.09.2011 r. (I OZ 667/11), LEX nr 1068641; wyrok WSA w Opolu z 8.10.2015 r. (II SA/Op 272/15), LEX nr 1932736; wyrok WSA w Opolu z 25.04.2016 r. (II SA/Op 462/15), LEX nr 2056661; postanowienie WSA w Łodzi z 2.08.2017 r. (III SA/Ld 799/16), LEX nr 2331358; postanowienie WSA w Bydgoszczy z 2.10.2017 r. (II SA/Bd 1248/15), LEX nr 2366292; postanowienie WSA w Gorzowie Wielkopolskim z 18.01.2018 r. (II SA/Go 1198/17), LEX nr 2426616; wyrok WSA w Łodzi z 4.02.2020 r. (II SA/Ld 795/19), Legalis; odmiennie postanowienie WSA we Wrocławiu z 9.04.2009 r. (II SA/Wr 75/09), LEX nr 653393; postanowienie WSA w Opolu z 26.09.2016 r. (II SA/Op 393/16), LEX nr 2121682; R. Stankiewicz (w.): *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, red. M. Wierzbowski, R. Hauser, komentarz do art. 58 KPA, Legalis 2023, Nb 12.

do uchybienia terminu do dokonania czynności procesowej²⁴. Strona ponosi odpowiedzialność za wybór pełnomocnika i w związku z tym działania lub brak działania po stronie pełnomocnika obciążają mocodawcę negatywnymi skutkami²⁵. Przy ustalaniu winy w niezachowaniu terminu przez stronę reprezentowaną przez pełnomocnika, co rozwinę poniżej, należy mieć na uwadze działania i zaniedbania pełnomocnika oraz osób, którymi się on posługuje. Obciążają one pełnomocnika i jednocześnie nie uwalniają one strony od winy w niezachowaniu terminu²⁶.

Konsekwencją przeniesienia skutków działania pełnomocnika na mocodawcę – korzystnych i niekorzystnych dla strony – staje się obowiązek usprawiedliwienia zaniedbanych działań pełnomocnika przyczynami leżącymi po jego stronie. Uprawdopodobnienie braku winy w dochowaniu terminu czynności powinno odnosić się zatem do przeszkód po stronie pełnomocnika, z powodu których opóźnił się z czynnością²⁷. Zatem jeśli strona w postępowaniu jest zastępowana przez pełnomocnika, to w zakresie braku winy w uchybieniu terminu do czynności procesowej należy oceniać okoliczności dotyczące pełnomocnika, zastępcy procesowego²⁸.

Ciężar uprawdopodobnienia okoliczności uzasadniającej brak winy w uchybieniu terminowi spoczywa na zainteresowanym, występującym z prośbą o jego przywrócenie. Organ jedynie ocenia przedstawione okoliczności w świetle przesłanek z art. 58 § 1 KPA. Nie prowadził on postępowania wyjaśniającego przyczyny uchybienia terminowi przez stronę²⁹. Profesjonalny pełnomocnik powinien wskazać okoliczności, których przy dołożeniu należytej staranności nie można było przewyciężyć dla dokonania czynności w ustawowym terminie³⁰.

Uprawdopodobnienie istnienia danej okoliczności jest środkiem zastępczym dowodu i nie daje pewności, lecz tylko wiarygodność (prawdopodobieństwo) twierdzenia o jakimś fakcie. Nie oznacza udowodnienia braku winy, ale wskazanie z dużym stopniem prawdopodobieństwa, że dana czynność w określonym terminie nie mogła

24 Wyrok WSA w Warszawie z 26.05.2020 r. (I SA/Wa 2484/19), Legalis.

25 Wyrok WSA w Gliwicach z 4.10.2017 r. (II SA/Gl 604/17), Legalis; wyrok NSA z 29.05.2018 r. (I GSK 396/18), Legalis.

26 Wyrok WSA w Łodzi z 9.12.2013 r. (II SA/Łd 1043/13), Legalis; wyrok WSA w Rzeszowie z 21.05.2019 r. (II SA/Rz 85/19), Legalis; wyrok WSA w Gdańsku z 10.03.2021 r. (II SA/Gd 3/21), LEX nr 3158257; M. Wieczorek (w:) red. M. Karpiuk, P. Krzykowski, A. Skóra, *Kodeks postępowania administracyjnego*, t. 1, *Komentarz do art. 1–60*, komentarz do art. 58 KPA, Lex 2020, Nb 2.

27 Wyrok WSA w Białymstoku z 15.11.2016 r. (II SA/Bk 596/16, Legalis); podobnie wyrok NSA w Katowicach z 22.09.1998 r. (I SA/Ka 2545/97), LEX nr 62184; wyrok NSA w Warszawie z 18.07.2001 r. (I SA 431/00), LEX nr 54736; wyrok WSA w Warszawie z 5.09.2013 r. (IV SA/Wa 2519/12), LEX nr 1377792; wyrok WSA w Poznaniu z 23.10.2013 r. (IV SA/Po 740/13), LEX nr 1414567; wyrok WSA w Opolu z 8.10.2015 r. (II SA/Op 272/15), LEX nr 1932736; wyrok WSA w Lublinie z 8.12.2022 r. (II SA/Lu 560/22), LEX nr 3515527; P. Przybysz, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, komentarz do art. 58, Lex 2024, Nb 9.

28 Wyrok WSA w Poznaniu z 25.06.2014 r. (II SA/Po 336/14), Legalis; podobnie wyrok WSA w Łodzi z 9.09.2008 r. (II SA/Łd 297/08), LEX nr 519017; wyrok NSA z 11.02.2010 r. (I OSK 1238/09), Legalis; A. Gołęba (w:) *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, red. H. Knysia-Sudyka, komentarz do art. 58 KPA, wyd. 3, Lex 2023, Nb 8; A. Matan (w:) G. Łaszczycza, C. Martysz, A. Matan, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, komentarz do art. 58 KPA, wyd. 3, Lex 2010, Nb 2.

29 Wyrok NSA z 29.05.2018 r. (I GSK 396/18), Legalis.

30 Wyrok NSA z 5.07.2018 r. (II OSK 2004/16), Legalis; podobnie wyrok WSA we Wrocławiu z 28.06.2011 r. (II SA/Wr 297/11), LEX nr 994070.

zostać dokonana z przyczyn nieleżących po stronie zainteresowanego³¹. Jednocześnie w art. 58 § 1 KPA nie chodzi o każde prawdopodobieństwo wystąpienia danej okoliczności związanej z twierdzeniem o braku winy strony, ale o prawdopodobieństwo odpowiednio wysokie, pozwalające uznać – w świetle zasad logiki i doświadczenia życiowego – że twierdzenia wnioskodawcy co do tej okoliczności są bardziej wiarygodne niż wersja przeciwna³².

IV. ZACHOWANIE PODWYŻSZONEJ STARANNOŚCI PRZEZ PEŁNOMOCNIKA

Przepis art. 58 § 1 KPA nie uzależnia uprawnienia do przywrócenia terminu od stopnia zawinienia. Oznacza to, że każdy, nawet najlżejszy stopień zawinienia w uchybieniu terminu, wyłącza możliwość zastosowania tej instytucji. Uniknięcie negatywnych skutków dokonania czynności postępowania po upływie terminu wymaga uprawdopodobnienia nie tylko braku winy umyślnej, ale także lżejszej jej postaci – niedbalstwa (winy nieumyślnej)³³.

W orzecznictwie sądów administracyjnych³⁴ kryterium braku winy wiąże się z obowiązkiem dochowania **szczegółnej staranności** przy dokonywaniu czynności procesowej przez stronę. Przy ocenie winy w uchybieniu terminu przyjmuje się **obiektywny miernik staranności**, jakiej można wymagać od strony należycie dbającej o swoje interesy i profesjonalnego pełnomocnika, dbającego o interesy osób, w imieniu których działa. Brak winy w niedopełnieniu obowiązku zachodzi, gdy strona nie mogła go dopełnić z powodu **przeszkody nie do przewyżczenia**, niemożliwej do usunięcia nawet przy użyciu największego w danych warunkach wysiłku.

Przy ustalaniu winy w niezachowaniu terminu przez stronę, korzystając z pomocy prawnej profesjonalnego pełnomocnika, od takiego pełnomocnika, z racji

31 Wyrok WSA w Rzeszowie z 25.06.2014 r. (II SA/Rz 459/14), Legalis; szerzej R. Stankiewicz (w:) *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, red. M. Wierzbowski, R. Hauser, komentarz do art. 58 KPA, Legalis 2023, Nb 8.

32 Wyrok NSA z 13.09.2023 r. (II OSK 3006/20), LEX nr 3766534.

33 Wyrok WSA we Wrocławiu z 28.06.2011 r. (II SA/Wr 298/11), LEX nr 994071.

34 Wyrok NSA z 20.05.1998 r. (I SA/Ka 1718/96), Legalis; wyrok NSA z 29.05.2018 r. (I GSK 396/18), Legalis; pod. wyrok NSA w Warszawie z 18.07.2001 r. (I SA 431/00), LEX nr 54736; wyrok NSA z 19.09.2006 r. (II OSK 1087/05), LEX nr 501183; wyrok WSA w Poznaniu z 10.06.2008 r. (II SA/Po 125/07), LEX nr 509851; wyrok WSA w Warszawie z 10.05.2010 r. (VII SA/Wa 13/10), LEX nr 676023; wyrok NSA w Warszawie z 7.09.2010 r. (I OSK 1459/09), LEX nr 745032; wyrok WSA w Łodzi z 16.11.2010 r. (II SA/Ld 726/10), LEX nr 755900; wyrok WSA w Białymstoku z 16.12.2010 r. (II SA/Bk 655/10), LEX nr 752391; wyrok WSA w Warszawie z 17.02.2011 r. (II SA/Wa 1697/10), LEX nr 1086833; wyrok WSA w Warszawie z 21.10.2011 r. (I SA/Wa 1364/11), LEX nr 1150709; wyrok WSA we Wrocławiu z 12.01.2012 r. (II SA/Wr 680/11), LEX nr 1107681; wyrok WSA w Kielcach z 10.10.2012 r. (II SA/Ke 504/12), LEX nr 1234270; wyrok WSA w Łodzi z 9.11.2012 r. (II SA/Ld 716/12), LEX nr 1241655; wyrok WSA w Rzeszowie z 25.06.2014 r. (II SA/Rz 459/14), Legalis; wyrok WSA w Bydgoszczy z 11.02.2014 r. (II SA/Bd 1315/13), Legalis; wyrok NSA z 13.10.2015 r. (I OSK 301/14), LEX nr 1985891; wyrok WSA w Warszawie z 3.04.2017 r. (IV SA/Wa 45/17), Legalis; wyrok WSA w Poznaniu z 24.01.2018 r. (III SA/Po 729/17), Legalis; wyrok WSA w Bydgoszczy z 24.04.2018 r. (II SA/Bd 1310/17), Legalis; wyrok NSA z 4.03.2019 r. (II OSK 798/18), Legalis; wyrok WSA w Warszawie z 14.02.2020 r. (VII SA/Wa 2149/19), Legalis; wyrok WSA w Warszawie z 30.06.2020 r. (VII SA/Wa 547/20), Legalis; wyrok NSA z 24.03.2021 r. (II OSK 2315/20), Legalis; wyrok WSA w Gliwicach z 29.09.2021 r. (II SA/Gl 848/21), Legalis; wyrok NSA z 21.12.2021 r. (II OSK 4/19), Legalis; wyrok NSA z 26.07.2022 r. (II GSK 424/19), Legalis.

wykonywanego zawodu i posiadanej wiedzy, wymaga się zachowania **podwyższonej staranności**. O braku winy w uchybieniu terminu można mówić jedynie wtedy, gdy strona lub jej pełnomocnik nie mogli usunąć zaistniałej przeszkody nawet przy użyciu największego w danych warunkach wysiłku. Przywrócenie terminu nie jest dopuszczalne, gdy strona lub jej pełnomocnik dopuścili się choćby lekkiego niedbalstwa. Brak winy jest oceniany w sposób uwzględniający obiektywny miernik staranności, jakiej można wymagać od strony dbającej należycie o własne interesy i przy braniu pod uwagę także uchybień spowodowanych nawet lekkim niedbalstwem³⁵.

W odniesieniu do pełnomocnika strony o zaistnieniu przesłanki należytej staranności w dochowaniu terminu można mówić zatem wówczas, gdy pełnomocnik strony uprawdopodobni okoliczności wskazujące na brak po jego stronie jakiegokolwiek winy. Konieczne jest zatem podniesienie okoliczności wskazujących, że pełnomocnik nie miał możliwości dokonania czynności w wyznaczonym terminie³⁶.

V. PRZYKŁADY OKOLICZNOŚCI UZASADNIAJĄCYCH I NIEUZASADNIAJĄCYCH PRZYWRÓCENIE TERMINU

W zakresie profesjonalnego pełnomocnika można wyodrębnić grupy charakterystycznych okoliczności, które są rozważane jako spełniające przesłankę braku winy w uchybieniu terminu bądź jej niespełniające. Zaliczają się do nich kwestie związane z: organizacją pracy w kancelarii (w tym wysyłką przesyłek, ich adresowaniem, zamianą pism, przeprowadzką kancelarii, wyjazdem, urlopem), w tym odbiorem korespondencji, zagubieniem korespondencji przez organ, chorobą, komunikacją z mocodawcą, wiekiem pełnomocnika, nadmiarem obowiązków zawodowych i domowych, problemami komunikacyjnymi, klęskami żywiołowymi. W tej kolejności zagadnienia te poddam analizie.

VI. ORGANIZACJA PRACY KANCELARII

Właściwa organizacja wewnętrznej pracy kancelarii jest traktowana jako dochowanie staranności, będącej warunkiem braku winy w uchybieniu terminu przez

35 Wyrok NSA z 31.01.2012 r. (II OSK 2175/10), Legalis; podobnie postanowienie NSA z 25.09.1998 r. (SA/Ld 575/98), Lex Nr 36221; wyrok NSA z 13.08.1999 r. (III SA 7432/98), Legalis; wyrok NSA z 8.12.1999 r. (I SA/Lu 1246/98), Legalis; wyrok WSA w Białymstoku z 6.10.2005 r. (II SA/Bk 369/05), LEX nr 173671; wyrok WSA we Wrocławiu z 12.01.2012 r. (II SA/Wr 680/11), LEX nr 1107681; wyrok NSA z 26.02.2016 r. (OSK 2521/14), Legalis; wyrok WSA w Gdańsku z 29.06.2017 r. (III SA/Gd 388/17), Legalis; wyrok NSA z 29.01.2019 r. (II GSK 1932/18), Legalis; wyrok WSA w Warszawie z 11.02.2019 r. (IV SA/Wa 2613/18), LEX nr 3074354; wyrok WSA w Krakowie z 28.03.2019 r. (III SA/Kr 138/19), Legalis; wyrok WSA w Warszawie z 23.07.2021 r. (VII SA/Wa 968/21), LEX nr 3248737; wyrok WSA w Łodzi z 9.04.2024 r. (II SA/Ld 97/24), LEX nr 3718309; J. Wegner (w:) Z. Kmiecik, J. Wegner, M. Wojtuń, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, komentarz do art. 58 KPA, Lex 2023, Nb 2, 8; J. Wegner (w:) *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, red. W. Chróścielewski, Z. Kmiecik, komentarz do art. 58 KPA, Lex 2019, Nb 2.

36 Wyrok WSA w Krakowie z 7.10.2011 r. (II SA/Kr 799/11), Legalis; podobnie wyrok WSA w Gliwicach z 14.09.2016 r. (I SA/Gl 941/15), Legalis.

pełnomocnika. Działania i zaniechania szeroko rozumianych pracowników kancelarii są traktowane jak działania i zaniechania samego pełnomocnika. W związku z tym ustanowiony pełnomocnik odpowiada za błędy i zaniechania swoich pracowników. Jeżeli pracownik odpowiedzialny za wysłanie pisma dopuści się zaniedbania, to jest to traktowane jako wina pełnomocnika profesjonalnego, który jako jego przełożony zlecił mu wykonanie takiego zadania. Podobnie powierzenie wysłania przesyłki konkretnemu pracownikowi, sekretarce, powoduje, iż niewywiązanie się przez nią z tego obowiązku bez wyraźnych przeszkód obiektywnych obciąża osobę zlecającą czynność. Również nieprawidłowe zachowanie sprzątaczkę obciąża bezpośrednio profesjonalnego pełnomocnika strony jako osobę zobowiązaną do nadzoru nad zatrudnionymi przez siebie osobami³⁷. Zatem pełnomocnik strony, zlecając wysłanie pisma procesowego za pośrednictwem osoby trzeciej, ponosi za nią pełną odpowiedzialność³⁸.

O zaistnieniu okoliczności obiektywnej, niezależnej, niemożliwej do przezwyciężenia, uniemożliwiającej nadanie środka prawnego w terminie nie świadczy nieobecność osób zapewniających obsługę kancelaryjną prowadzonej kancelarii prawnej. Na podmiotach profesjonalnych ciąży obowiązek zapewnienia właściwego i sprawnego obiegu pism, w tym ich wysyłki. Brak wiedzy o godzinach urzędowania placówek pocztowych dowodzi niedochowania należytej staranności w prowadzeniu swoich spraw³⁹. Nie uprawdopodobniają braku winy w uchybieniu terminu do wniesienia odwołania także nagła choroba matki pracownika kancelarii oraz załączona na tę okoliczność dokumentacja lekarska. Na adwokacie ciąży obowiązek takiego zorganizowania swojej kancelarii i pracy zatrudnionych w niej osób, aby w sposób właściwy zadbać o interesy mocodawcy. Takie uchybienie jest uznawane za zawinione – brak szczególnej staranności, jakiej należy wymagać od pełnomocnika. Niezależnie od tego, czy błąd popełnił pełnomocnik, pracownik jego kancelarii czy praktykant, winę za błąd ponosi profesjonalny pełnomocnik⁴⁰.

Wyjątkiem w powyższym zakresie jest sytuacja, w której adwokat uczynił zadość wymaganiom staranności, troskliwości i ostrożności w prowadzeniu postępowania, nie uchybił swoim obowiązkom, nie dopuścił się łagodnego niedbalstwa, a pracownik jego biura naruszył swoje obowiązki w taki sposób, że adwokat – przy największej ostrożności – nie mógł zapobiec temu naruszeniu obowiązków lub czynowi. Za naruszenie

37 Wyrok NSA z 10.02.2023 r. (II GSK 1173/19), Legalis; podobnie wyrok NSA z 7.02.1996 r. (SA/Rz 771/95), CBOSA; wyrok WSA w Poznaniu z 17.10.2012 r. (II SA/Po 648/12), Legalis; wyrok WSA w Białymstoku z 20.09.2018 r. (II SA/Bk 239/18), LEX nr 2560868; wyrok NSA z 30.07.1999 r. (III SA 7201/98), LEX nr 39757; historyczna ewolucja orzecznictwa w tym zakresie zob. B. Adamiak (w.): B. Adamiak, J. Borkowski, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, komentarz do art. 58 KPA, wyd. 19, Legalis 2024, Nb 6; J. Wegner (w.): *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, red. W. Chróścielewski, Z. Kmiecik, komentarz do art. 58 KPA, Lex 2019, Nb 8.

38 Wyrok NSA w Warszawie z 11.02.1998 r. (III SA 1516/96), LEX nr 32732.

39 Wyrok WSA w Gdańsku z 21.08.2019 r. (I SA/Gd 1054/19), LEX nr 2724988; podobnie wyrok WSA w Warszawie z 31.05.2006 r. (I SA/Wa 2351/05), Legalis.

40 Wyrok WSA w Opolu z 23.01.2018 r. (II SA/Op 561/17), Legalis.

takie uznaje się niewysyłanie lub nieterminowe wysyłanie pism, a następnie sfałszowanie dowodów nadania i wpisów w księdze nadawczej przez pracownika⁴¹.

W wyroku z 21.05.2019 r.⁴² WSA w Rzeszowie odniósł się do zamiany pism procesowych przy wysyłce. Sąd uznał w nim, że błąd dotyczący zawartości koperty w sytuacji, gdy pracownik kancelarii zamienił pisma procesowe, mylnie umieszczając pismo skierowane do sądu powszechnego w kopercie zaadresowanej do organu i odwrotnie – odwołanie od decyzji w kopercie zaadresowanej do sądu powszechnego – nie prowadzi to uznania, że pełnomocnik nie uprawdopodobnił braku winy w uchybieniu terminu.

Jeśli chodzi o błąd w zaadresowaniu przesyłki, to o jego kwalifikacji przesądza jego waga. I tak pomyłkowe skierowanie przez pracownika kancelarii odwołania od decyzji do sądu zamiast do właściwego organu nie jest uznane za brak winy w uchybieniu terminu. Jak stwierdził NSA w wyroku z 16.11.2011 r.⁴³: „Radca prawny lub adwokat zastępujący stronę w postępowaniu, kierując się zarówno dbałością o interesy osoby zastępowanej, jak też dbając o wizerunek prowadzonej przez siebie kancelarii, zobowiązany jest do kontroli wykonywanych przez pracowników kancelarii czynności technicznych (m.in. kopertowanie pism procesowych), tym bardziej, jeśli ewentualna pomyłka mogłaby uniemożliwić kontynuowanie postępowania i ochronę praw strony”. Podobnie został oceniony błąd w zaadresowaniu koperty (błędna nazwa adresata – Miejski Zarząd Dróg i Komunikacji zamiast Miejski Zarząd Usług Komunalnych Dróg). W wyroku z 20.02.2019 r.⁴⁴ NSA uznał, że takie błędne zaadresowanie koperty z zawartym w niej środkiem zaskarżenia nie stanowi o braku winy w uchybieniu terminu z art. 58 § 1 KPA. Błąd taki jest wyrazem braku należytej staranności.

Jedynie błąd w kodzie pocztowym odbiorcy pisma rokuje przywrócenie terminu. W wyroku z 27.09.2021 r.⁴⁵ WSA w Krakowie przyjął, że „W sytuacji, w której odwołanie zostało prawidłowo sporządzone przez pełnomocnika skarżącej, a tylko z powodu oczywistej omyłki pracownika kancelarii w zaadresowaniu przesyłki, nie zostało ono doręczone organowi, który wydał decyzję, można przyjąć, że brak winy strony w uchybieniu terminu został uprawdopodobniony. Pomyłkę pracownika kancelarii polegającą na wpisaniu na kopercie błędnego kodu pocztowego przy jednoczesnym prawidłowym określeniu adresata, nazwy ulicy i numeru budynku, należy potraktować jako oczywistą omyłkę pisarską. Taka omyłka nie powinna wywoływać negatywnych

41 Wyrok WSA we Wrocławiu z 26.06.2008 r. (II SA/Wr 470/07), LEX nr 509872; A. Wróbel (w:) M. Jaśkowska, M. Wilbrandt-Gotowicz, A. Wróbel, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, komentarz do art. 58 KPA, Lex 2024, Nb 6.

42 Wyrok WSA w Rzeszowie z 21.05.2019 r. (II SA/Rz 85/19), Legalis.

43 Wyrok NSA z 16.11.2011 r. (II GSK 1115/10), Legalis.

44 Wyrok NSA z 20.02.2019 r. (II GSK 1833/18), Legalis.

45 Wyrok WSA w Krakowie z 27.09.2021 r. (III SA/Kr 443/21), Legalis; podobnie wyrok WSA w Bydgoszczy z 8.05.2018 r. (II SA/Bd 1311/17), LEX nr 2505694 – w zakresie błędu literowego w adresie.

skutków dla skarżącej i działającego z należytą starannością pełnomocnika, który prawidłowo sporządził odwołanie”.

Podobnie oceniana jest oczywista, drobna omyłka w zaadresowaniu koperty, której nie przypisuje się znamienia „zawinięcia” nawet w przypadku profesjonalnego pełnomocnika. Błąd w tym przypadku dotyczył odwołania, w którym wskazano adresata: „Wojewódzki Inspektor Nadzoru Budowlanego w K. za pośrednictwem Powiatowego Inspektora Nadzoru Budowlanego dla powiatu (...) - ziemskiego w K., (...)”, zaś na kopercie umieszczono dane adresata: „Wojewódzki Inspektor Nadzoru Budowlanego w K., (...)”. Przesyłka została zwrócona nadawcy z adnotacją: „Nie mieści się przy (...)”⁴⁶.

W kontekście organizacji pracy kancelarii należy także poruszyć kwestię przeprowadzki kancelarii, wyjazdu pełnomocnika, w tym związanego z innymi postępowaniami, a także urlopu pełnomocnika.

Przesłanki uzasadniającej przywrócenie terminu nie stanowi okoliczność, że w czasie doręczania decyzji organu miała miejsce przeprowadzka siedziby firmy, w której adwokat strony wykonuje swój zawód⁴⁷.

Za okoliczność nadzwyczajną, czy niespodziewaną, nie jest uznawana konieczność wyjazdu w związku z terminami procesowymi w sprawach toczących się w innych postępowaniach⁴⁸. Również wyjazd z miejsca zamieszkania nie uprawdopodobnia braku winy w uchybieniu terminu do dokonania czynności procesowej⁴⁹. Okolicznością uzasadniającą brak winy strony nie jest w szczególności wyjazd zagraniczny pełnomocnika i związany z tym brak możliwości osobistego odbioru korespondencji⁵⁰.

Przebywanie na urlopie przez profesjonalnego pełnomocnika nie stanowi okoliczności uprawdopodobniającej brak winy w uchybieniu terminu. Wyjazd na urlop nie stanowi nadzwyczajnej okoliczności, której profesjonalny pełnomocnik nie był w stanie przezwyciężyć. Fakt przebywania na urlopie nie zwalnia pełnomocnika strony z obowiązku dołożenia szczególnej staranności przy dokonywaniu czynności procesowych⁵¹.

46 Wyrok WSA w Krakowie z 3.03.2009 r. (II SA/Kr 6/09), LEX nr 529889.

47 Wyrok WSA w Krakowie z 7.10.2011 r. (II SA/Kr 799/11), Legalis; A. Goleba (w:) *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, red. H. Knysiak-Sudyka, komentarz do art. 58 KPA, Lex 2023, Nb 10.

48 Wyrok WSA w Gorzowie Wielkopolskim z 6.05.2021 r. (I SA/Go 94/21), LEX nr 3185254.

49 Wyrok WSA w Bydgoszczy z 11.02.2014 r. (II SA/Bd 1315/13), Legalis; wyrok WSA w Bydgoszczy z 24.04.2018 r. (II SA/Bd 1310/17), Legalis.

50 Wyrok NSA z 18.04.2023 r. (II OSK 1258/20), Legalis.

51 Wyrok NSA z 26.02.2016 r. (I OSK 2521/14), Legalis; wyrok NSA z 28.08.2019 r. (II OSK 1625/19), LEX nr 2716135; wyrok WSA w Poznaniu z 18.02.2021 r. (IV SA/Po 1877/20), LEX nr 3168557; J. Wegner (w:) *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, red. W. Chróścielewski, Z. Kmiecik, komentarz do art. 58 KPA, Lex 2019, Nb 8.

V.II. PROBLEMY Z KORESPONDENCJĄ

Prawidłowy odbiór korespondencji, w szczególności elektronicznej, jest niezwykle istotną czynnością techniczną w pracy profesjonalnego pełnomocnika.

Należy podkreślić, że odbieranie korespondencji jest obowiązkiem profesjonalnego pełnomocnika. Okoliczność nieotwierania przez pełnomocnika kierowanej do niego korespondencji świadczy o jego rażącym niedbalstwie i nie stanowi okoliczności mieszczącej się w przesłance braku winy w uchybieniu terminowi⁵². Również pomyłka członka rodziny odbierającego korespondencję w zakresie daty jej odbioru nie uzasadnia braku winy w uchybieniu terminu przez pełnomocnika⁵³.

Od 1.1.2025 r. wykonujący zawód adwokat, radca prawny, doradca podatkowy, rzecznik patentowy są zobowiązani do posiadania adresu do doręczeń elektronicznych wpisanego do bazy adresów elektronicznych, powiązanego z publiczną usługą rejestrowanego doręczenia elektronicznego albo kwalifikowaną usługą rejestrowanego doręczenia elektronicznego⁵⁴. Docelowo wszystkie podmioty publiczne, przedsiębiorcy i osoby wykonujące zawody zaufania publicznego będą miały obowiązek posiadania adresu do doręczeń elektronicznych i prowadzenia korespondencji za pośrednictwem e-Doręczeń⁵⁵.

Dotychczas sądy administracyjne wypowiadały się w zakresie doręczeń przez Platformę Usług Administracji Publicznej (ePUAP), która została połączona z systemem e-Doręczeń, a także uchylonego trybu doręczeń z art. 152a § 3 Ordynacji podatkowej⁵⁶ za pomocą środków komunikacji elektronicznej na adres elektroniczny wskazany w pełnomocnictwie. Z wypowiedzi tych wynika, że w przypadku wystąpienia problemów technicznych w odbiorze korespondencji elektronicznej pełnomocnik musi je uprawdopodobnić. Jak wskazał bowiem WSA w Kielcach w wyroku z 27.06.2019 r.⁵⁷, samo powołanie się przez doradcę podatkowego na problemy techniczne w odbiorze korespondencji elektronicznej od fiskusa to za mało, by przywrócić mu termin do wniesienia odwołania. Przesłanki przywrócenia terminu nie spełnia ograniczenie się przez profesjonalnego pełnomocnika przy ustalaniu początkowej daty biegu terminu do wniesienia odwołania wyłącznie do zawiadomienia o przesłanym w danym dniu dokumencie w formacie xml., w sytuacji niekwestionowanego otrzymania przez pełnomocnika wcześniejszych zawiadomień, o możliwości

52 Wyrok WSA w Krakowie z 20.05.2014 r. (III SA/Kr 1209/13), LEX nr 1531805.

53 Wyrok NSA z 17.03.2022 r. (I GSK 2371/18), Legalis.

54 Przepis art. 9 ust. 1 ustawy z 18.11.2020 r. o doręczeniach elektronicznych (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1045 ze zm.).

55 <https://www.gov.pl/web/e-doreczenia/czym-sa-e-doreczenia>, dostęp: 7.02.2025 r.

56 Ustawa z 29.08.1997 r. Ordynacja podatkowa (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 111 ze zm.).

57 Wyrok WSA w Kielcach z 27.06.2019 r. (I SA/Ke 197/19), Legalis.

odbioru decyzji w formie dokumentu elektronicznego. Z kolei w wyroku z 3.03.2022 r.⁵⁸ NSA wyjaśnił, że jeżeli okolicznością mającą uprawdopodobnić brak winy w uchybieniu terminu przez pełnomocnika jest nieprawidłowe działanie elektronicznej Platformy Usług Administracji Publicznej, to na nim, a nie organie, ciąży obowiązek uwiarygodnienia, że dochował należytej staranności w sprawie, lecz dopełnienie czynności w terminie stało się niemożliwe z powodu trudnej do przezwyciężenia przeszkody, niezależnej od osoby zainteresowanego i istniejącej przez cały czas, aż do wniesienia wniosku. Zatem jeżeli pełnomocnik nie mógł nadać odwołania w ostatnich minutach terminu do jego wniesienia, to powinien udokumentować awarię, która mu to uniemożliwiła. Przykładowo należało zrobić zdjęcie niedziałającej strony, jeżeli nie było możliwości wykonania „zrzutu z ekranu”⁵⁹.

Zagubienie korespondencji przez organ jest podstawą do przywrócenia terminu. Jeżeli korespondencję (odwołanie) zagubił organ I instancji, wówczas organ odwoławczy poinformuje pełnomocnika o tym fakcie i zaleci mu złożenie wniosku o przywrócenie terminu do wniesienia odwołania, a następnie przywróci termin. Dniem ustania przyczyny uchybienia terminu z art. 58 § 2 KPA będzie dzień doręczenia pełnomocnikowi pisma informującego go o stanie wyjaśnienia sprawy⁶⁰.

Nieprawidłowe doręczenie pisma przez organ jest okolicznością faktyczną uzasadniającą brak winy w uchybieniu terminu przez stronę lub jej pełnomocnika⁶¹. Błąd organu polegający na przesłaniu decyzji osobie nieumocowanej już do reprezentacji (ale do dnia wygaśnięcia umocowania będącej pełnomocnikiem strony), która nie przekazała jej mocodawcy w terminie, także uprawnia do domagania się przez stronę przywrócenia terminu do wniesienia odwołania⁶².

V.III. CHOROBA

W kontekście choroby profesjonalnego pełnomocnika w orzecznictwie często poddaje się ocenie to, czy może on planować dokonanie czynności w ostatnim dniu terminu, w którym finalnie jej nie dokonuje z powodu choroby. Zagadnienie to wyjaśnił WSA w Białymstoku w wyroku z 29.05.2018 r.⁶³, przyjmując, że nie można podzielić wykładni art. 58 KPA sprowadzającej się do tezy, że skoro w początkowym biegu terminu do zaskarżenia decyzji organu I instancji pełnomocnik był zdrowy, to

58 Wyrok NSA z 3.03.2022 r. (II GSK 1813/18), Legalis.

59 Wyrok NSA z 3.03.2022 r. (II GSK 1813/18), Legalis.

60 Wyrok WSA w Poznaniu z 24.02.2021 r. (IV SA/Po 1810/20), Legalis; wyrok WSA w Poznaniu z 29.04.2021 r. (IV SA/Po 1812/20), Legalis.

61 Wyrok WSA w Poznaniu z 24.01.2018 r. (III SA/Po 729/17), Legalis; wyrok WSA w Krakowie z 28.03.2019 r. (III SA/Kr 138/19), Legalis; wyrok WSA w Gliwicach z 29.09.2021 r. (II SA/Gl 848/21), Legalis.

62 Wyrok WSA w Białymstoku z 18.07.2024 r. (II SA/Bk 284/24), LEX nr 3743422.

63 Wyrok WSA w Białymstoku z 29.05.2018 r. (II SA/Bk 183/18), Legalis; podobnie wyrok NSA w Białymstoku z 9.09.1998 r. (SA/Bk 1081/97), LEX nr 34772; wyrok WSA w Warszawie z 6.12.2007 r. (VI SA/Wa 1006/07), LEX nr 445197.

mógł wcześniej zabezpieczyć interesy stron przez złożenie środka zaskarżenia, przewidując ewentualną chorobę w terminie późniejszym. Stanowi to naruszenie art. 129 § 2 KPA, który gwarantuje stronie termin 14 dni na wniesienie odwołania. Ustanowienie terminu 14-dniowego do wniesienia odwołania uprawnia stronę do podjęcia czynności w każdym dniu tego terminu, także w ostatnim. Okoliczność, że strona planowała dokonanie czynności nawet w ostatnim dniu terminu, nie może stanowić podstawy do przyjęcia winy w uchybieniu terminu.

Podobnie wypowiadają się w tym względzie przedstawiciele literatury⁶⁴, wskazując, że stanowisko, zgodnie z którym przeszkoda uniemożliwiająca zainteresowanemu zachowanie terminu, musi istnieć przez cały czas biegu tego terminu, sięga zbyt daleko. Nie może zatem stanowić podstawy do odmowy przywrócenia terminu okoliczność, że przeszkoda uniemożliwiająca terminowe dopełnienie czynności wystąpiła dopiero w ostatnim dniu terminu. Fakt, że strona mogła wcześniej dokonać czynności, lecz zwlekała z tym do ostatniego ustawowego terminu, w którym zaistniała przeszkoda do dokonania tej czynności, nie może stanowić podstawy odmowy uwzględnienia wniosku o przywrócenie terminu, ponieważ strona nie może przewidywać, że w ostatnim dniu terminu zaistnieje nieprzewidziana sytuacja uniemożliwiająca jej dokonanie czynności z zakresu postępowania administracyjnego.

Zatem zwleknięcie z dokonaniem czynności do ostatniego dnia terminu nie jest oceniane jako działanie zawinione przez pełnomocnika strony. Jeżeli zdarzenie uniemożliwiające jej dokonanie nastąpiło dopiero w ostatnim dniu, wówczas niedokonanie czynności jest niezawinione⁶⁵. Mimo że planowanie czynności na ostatni dzień terminu jest dopuszczalne, uważam, że nie jest ono rozważne.

Jednocześnie pokreślenia wymaga, że sam fakt choroby poświadczony zaświadczeniem lekarskim nie jest wystarczający w judykaturze⁶⁶ dla uprawdopodobnienia braku winy w uchybieniu terminu. W przypadku choroby pełnomocnik musi wskazać, że **rodzaj choroby** uniemożliwiał dokonanie czynności oraz że nie istniała możliwość skorzystania z **pomocy innych osób** w jej dokonaniu. Sądy, oceniając, czy

64 R. Stankiewicz (w:) *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, red. M. Wierzbowski, R. Hauser, komentarz do art. 58 KPA, Legalis 2023, Nb 13; J. Wegner (w:) *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, red. W. Chróścielewski, Z. Kmiecik, komentarz do art. 58 KPA, Lex 2019, Nb 9; J. Wegner (w:) Z. Kmiecik, J. Wegner, M. Wojtuń, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, komentarz do art. 58 KPA, Lex 2023, Nb 9.

65 Wyrok WSA w Warszawie z 4.09.2007 r. (VII SA/Wa 1119/07), LEX nr 420669; podobnie wyrok WSA w Warszawie z 2.09.2004 r. (V SA/Wa 1733/04), LEX nr 160635.

66 Wyrok NSA z 31.01.2012 r. (II OSK 2175/10), Legalis; podobnie wyrok NSA z 10.03.1998 r. (I SA/Po 865/97), Legalis; wyrok NSA z 1.03.1999 r. (II SA 45/99), Lex Nr 46785; wyrok WSA w Gdańsku z 18.05.2011 r. (I SA/Gd 289/11), Legalis; wyrok WSA w Rzeszowie z 25.06.2014 r. (II SA/Rz 459/14), Legalis; wyrok WSA w Warszawie z 3.04.2017 r. (IV SA/Wa 45/17), Legalis; wyrok WSA w Bydgoszczy z 24.04.2018 r. (II SA/Bd 1310/17), Legalis; wyrok NSA z 27.07.2018 r. (II OSK 2171/16), Legalis; wyrok NSA z 4.03.2019 r. (II OSK 798/18), Legalis; wyrok WSA w Poznaniu z 30.07.2019 r. (III SA/Po 262/19), LEX nr 2706416; wyrok NSA z 30.06.2020 r. (I GSK 471/20), Legalis; wyrok WSA w Gliwicach z 9.02.2021 r. (I SA/Gl 1102/20), Legalis; wyrok NSA z 24.03.2021 r. (II OSK 2315/20), Legalis; wyrok NSA z 26.04.2021 r. (I OSK 231/21), Legalis; wyrok WSA w Gliwicach z 27.10.2021 r. (III SA/Gl 579/21), LEX nr 3257991; wyrok NSA z 21.12.2021 r. (II OSK 4/19), Legalis; wyrok NSA z 17.03.2022 r. (I GSK 2371/18), Legalis.

uprawdopodobniony został brak winy w uchybieniu terminu, nie ograniczają się do ustalenia, czy twierdzenia o chorobie są wiarygodne, ale uwzględniają to, czy wskazana przyczyna uchybienia terminowi stanowi przeszkodę niemożliwą do przewyciężenia i czy zainteresowany wykazał należyłą staranność w podjęciu działań mogących zapobiec uchybieniu terminu np. przez wyręczenie się inną osobą. Uprawdopodobnienie niemożności przewyciężenia okoliczności wymaga wskazania konkretnych faktów, które mogłyby przemawiać za tym, że rodzaj choroby, jej przebieg czy też zalecenia medyczne dotyczące leczenia uniemożliwiły dokonanie wskazanej czynności procesowej. Zatem nawet choroba wymagająca leżenia nie uzasadnia sama przez się braku zawinienia i przywrócenia terminu do dokonania czynności procesowej, o ile osoba uprawniona do dokonania tej czynności mogła skorzystać z pomocy osób trzecich. Szczególne obowiązki w tym zakresie ciążyą na profesjonalnym pełnomocniku, który powinien w taki sposób zorganizować pracę w kancelarii, aby w razie potrzeby czynność mogła być dokonana przez inną osobę.

W zakresie rodzaju choroby przykładowo infekcja bakteryjna oskrzeli pełnomocnika nie uniemożliwia mu sporządzenia pisma procesowego⁶⁷. Ostre zapalenie oskrzeli może wpłynąć na organizację pracy pełnomocnika, ale co do zasady nie wymaga hospitalizacji⁶⁸. Podstawą przywrócenia terminu nie jest także trwające przewlekłe schorzenie, które w sposób trwały nie pozbawia możliwości funkcjonowania w społeczeństwie i załatwiania własnych spraw lub w imieniu innych podmiotów⁶⁹. Jednakże okoliczność, że pełnomocnik cierpi na chorobę przewlekłą, nie nakłada na niego obowiązku stałego liczenia się z faktem, że stan jego może się nagle pogorszyć i uniemożliwić wykonanie czynności procesowej. Uprawdopodobnienie nagłego, nieprzewidzianego pogorszenia stanu zdrowia, uniemożliwiającego osobiste działanie pełnomocnika, nie może wywoływać dla strony niekorzystnych skutków⁷⁰.

Podstawę do przywrócenia terminu może stanowić depresja. W wyroku z 20.02.2018 r.⁷¹ NSA uznał bowiem, że nie tylko wystąpienie nagłych schorzeń może usprawiedliwiać niezawinione działanie w kontekście uchybienia terminu do wniesienia odwołania od decyzji. Przykładem tego jest wystąpienie objawów depresji, mogących istotnie wpływać na zdolność działania danej osoby, czyniąc prawdopodobnym, że niedopełnienie nałożonych na nią obowiązków mogło obiektywnie mieć charakter niezawiniony. Dotyczy to w szczególności sytuacji, gdy pełnomocnik prowadzi

67 Wyrok NSA z 14.01.2017 r. (II GSK 2089/17), Legalis.

68 Wyrok WSA w Gliwicach z 9.02.2021 r. (I SA/GI 1102/20), Legalis.

69 Wyrok NSA z 30.06.2020 r. (I GSK 471/20), Legalis.

70 Wyrok WSA w Warszawie z 6.12.2007 r. (VI SA/Wa 1006/07), LEX nr 445197; podobnie wyrok WSA w Warszawie z 4.10.2007 r. (VI SA/Wa 999/07), LEX nr 501145.

71 Wyrok NSA z 20.02.2018 r. (II FSK 352/16), Legalis.

kancelarię indywidualnie i ma ograniczoną możliwość przekazania prowadzenia sprawy innej osobie.

Podejrzanie przez pełnomocnika u siebie choroby COVID-19 uprawdopodobnia przywrócenie terminu.

Możliwość bycia osobą zakażoną, stanowiąca zagrożenie dla zdrowia tak samej pełnomocniczki, jak też innych osób, może skutkować podjęciem działań zapobiegawczych przed rozprzestrzenieniem się choroby na pracowników kancelarii, co spowodowało niezachowanie terminu do złożenia odwołania. Do takiej ostrożności zobowiązują nie tylko przepisy prawa pracy – dotyczące pełnomocnika jako pracodawcy w stosunku do pracowników kancelarii, ale i odpowiedzialność społeczna⁷².

Jeśli chodzi o w podjęcie działań mogących zapobiec uchybieniu terminu, np. posłużenie się inną osobą, to profesjonalny pełnomocnik powinien tak zorganizować pracę kancelarii, aby w razie choroby mógł go zastąpić substytut. Przeszkoda wykluczająca dokonanie przez adwokata samodzielnie czynności procesowej nie jest okolicznością świadczącą o braku jego winy w uchybieniu terminu⁷³. W wyroku z 7.02.2020 r.⁷⁴ WSA w Warszawie orzekł, że wskazywanie na prowadzenie jednoosobowej kancelarii jako przyczyny braku możliwości wyręczenia się osobą trzecią i z tego powodu braku winy w niedochowaniu terminu do wniesienia odwołania nie jest obiektywną przesłanką uzasadniającą przywrócenie terminu.

W wyroku z 16.04.2014 r.⁷⁵ NSA wyjaśnił, że tylko choroba uniemożliwiająca osobiste dokonanie czynności procesowej, przy braku możliwości skorzystania z pomocy lub zastępstwa innych osób, usprawiedliwia niedochowanie terminu do dokonania tej czynności. Brak winy jest uprawdopodobniony, gdy wnioskodawca wykaże zaistnienie przeszkody eliminującej możliwość dokonania czynności. W przypadku choroby może to być np. pobyt w szpitalu, nagły atak choroby, które uniemożliwiają samodzielne dokonanie czynności lub skorzystanie z pomocy innej osoby. Analogicznie w wyroku z 22.01.2016 r.⁷⁶ WSA w Poznaniu ocenił, że nagła niespodziewana choroba połączona z wyraźnym wskazaniem lekarskim, że chory ma pozostawać w łóżku, uprawdopodobnia, że pełnomocnik bez swojej winy nie dochował dokonania czynności procesowej.

72 Wyrok WSA w Gdańsku z 20.04.2021 r. (II SA/Gd 850/20), Legalis; podobnie postanowienie NSA z 17.08.2022 r. (I GZ 283/22), LEX nr 3402919; J. Wegner (w.): Z. Kmiecik, J. Wegner, M. Wojtuń, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, komentarz do art. 58 KPA, Lex 2023, Nb 9.

73 Wyrok WSA w Łodzi z 9.04.2024 r. (II SA/Łd 97/24), LEX nr 3718309; podobnie wyrok NSA z 27.03.2008 r. (I OSK 506/07), LEX nr 505390; wyrok WSA w Szczecinie z 24.06.2010 r. (II SA/Sz 320/10), Legalis; wyrok NSA z 13.12.2018 r. (II OSK 2907/18), LEX nr 2625886.

74 Wyrok WSA w Warszawie z 7.02.2020 r. (VI SA/Wa 2197/19), LEX nr 3196304; podobnie wyrok NSA z 16.04.2014 r. (I OSK 110/14), Legalis.

75 Wyrok NSA z 16.04.2014 r. (I OSK 110/14), Legalis.

76 Wyrok WSA w Poznaniu z 22.01.2016 r. (II SA/Po 1075/15), Legalis.

Z kolei w wyroku z 13.09.2011 r.⁷⁷ WSA w Krakowie uwypuklił, że niezorganizowanie zastępstwa pełnomocnika strony w ciągu jednego dnia do dokonania czynności procesowej wymagającej zapoznania się z aktami sprawy nie może być traktowane jako przejaw winy obciążającej pełnomocnika. „W przypadku fachowego zastępstwa procesowego nie chodzi wyłącznie o techniczne zorganizowanie wysłania pisma przez inną osobę, lecz przede wszystkim o sporządzenie tego pisma. Stosunek prawny pełnomocnictwa jest stosunkiem zaufania pomiędzy pełnomocnikiem a jego mocodawcą i nie można przyjąć jako okoliczności obciążającej pełnomocnika faktu niezorganizowania zastępstwa prawnego opartego na powyższej relacji w sytuacji nagłej choroby mającej miejsce w ostatnim dniu terminu do złożenia odwołania”.

Choroba małoletniego dziecka pełnomocnika nie stanowi podstawy do przywrócenia terminu. Na profesjonalnym pełnomocniku spoczywa obowiązek takiej organizacji pracy i sprawowania nadzoru nad wykonywanymi czynnościami, aby nie dochodziło do zaniedbywania obowiązków ciążyących na nim w związku ze świadczoną obsługą lub pomocą prawną. W zakresie czynności przed instytucjami prawnymi na profesjonalnym pełnomocniku, jakim jest adwokat, radca prawny, rzecznik patentowy czy doradca podatkowy, ciąży szczególnie obowiązek dbałości o terminowość i prawidłowość dokonywanych czynności procesowych. W sytuacjach, gdy od prawidłowego dokonania danej czynności zależy dalszy bieg sprawy powierzonej pełnomocnikowi, od pełnomocnika wymaga się maksimum staranności. Rzetelność wykonania czynności procesowych przekłada się na prawo strony do obrony swoich interesów i ochrony jej praw⁷⁸.

Jeżeli przyczyną uzasadniającą uchybienie terminu jest zły stan zdrowia pełnomocnika, to ta przyczyna ustaje z datą zakończenia zwolnienia lekarskiego i od tej daty należy liczyć termin do złożenia wniosku o przywrócenie terminu⁷⁹.

V.IV. KOMUNIKACJA Z MOCODAWCĄ, WIEK PEŁNOMOCNIKA, NADMIAR OBOWIĄZKÓW ZAWODOWYCH I DOMOWYCH

Wśród innych przyczyn rozważanych jako podstawa przywrócenia terminu w postępowaniu administracyjnym pełnomocnikowi można wymienić: komunikację z mocodawcą, wiek pełnomocnika oraz nadmiar obowiązków zawodowych i domowych.

Brak należytej komunikacji między stroną a jej pełnomocnikiem, niezależnie od tego, kto z nich się do tego faktycznie przyczynił, prowadzący do odstąpienia przez

77 Wyrok WSA w Krakowie z 13.09.2011 r. (II SA/Kr 921/11), Legalis.

78 Wyrok WSA w Krakowie z 23.01.2023 r. (II SA/Kr 1351/22), LEX nr 3519357.

79 Postanowienie NSA z 9.09.2003 r. (I SA 384/03), Legalis.

pełnomocnika od wniesienia odwołania, stanowi zawinione uchybienie i uzasadnia odmowę przywrócenia terminu⁸⁰.

Podobnie sam wiek pełnomocnika (69 lat), przy braku innych okoliczności, nie uzasadnia braku winy w dopełnieniu czynności w terminie⁸¹.

Przesłanki przywrócenia uchybionego terminu nie stanowi również fakt okresowego nadmiaru obowiązków zawodowych i domowych⁸².

V.V. PROBLEMY KOMUNIKACYJNE, KLĘSKI ŻYWIÓŁOWE

Przesłankę do przywrócenia terminu mogą stanowić jedynie zdarzenia nagłe i nieprzewidziane, uniemożliwiające działanie pełnomocnikowi⁸³. Okolicznościom przemawiającym za brakiem winy w uchybieniu terminowi przypisuje się charakter wyjątkowy, szczególny, niezależny od wnioskodawcy⁸⁴, obiektywny⁸⁵. Chodzi zatem o taką przeszkodę w zachowaniu terminu, która jest niezależna od wiedzy i woli strony i jest nie do przewyżyczenia, uniemożliwia nie tylko złożenie pisma procesowego w terminie, ale wyklucza w ogóle normalne działanie⁸⁶.

Do okoliczności faktycznych uzasadniających brak winy w uchybieniu terminu przez zainteresowanego lub jego pełnomocnika w orzecznictwie⁸⁷ i literaturze⁸⁸ zalicza się stany nadzwyczajne, np. przerwę w komunikacji (problemy komunikacyjne), nagłą chorobę, która nie pozwoliła na wyręczenie się inną osobą (o czym mowa powyżej), klęski żywiołowe (powódź, pożar). Tylko w takich warunkach sądy przyjmują,

80 Wyrok WSA w Rzeszowie z 10.01.2018 r. (II SA/Rz 1230/17), Legalis.

81 Wyrok WSA w Kielcach z 5.08.2008 r. (II SA/Ke 257/08), LEX nr 515997.

82 Wyrok NSA z 15.10.2015 r. (II FSK 1854/13), LEX nr 1988877.

83 Wyrok WSA w Łodzi z 4.02.2020 r. (II SA/Ld 795/19), Legalis.

84 Wyrok WSA w Rzeszowie z 25.06.2014 r. (II SA/Rz 459/14), Legalis; wyrok WSA w Rzeszowie z 6.02.2024 r. (II SA/Rz 1802/23), Legalis.

85 Wyrok NSA z 28.7.2011 r. (II OSK 1096/11), LEX nr 1132061.

86 Wyrok WSA w Rzeszowie z 6.02.2024 r. (II SA/Rz 1802/23), Legalis.

87 Wyrok WSA w Gdańsku z 18.05.2011 r. (I SA/Gd 289/11), Legalis; wyrok WSA we Wrocławiu z 28.06.2011 r. (II SA/Wr 296/11), LEX nr 994069; wyrok WSA w Bydgoszczy z 11.02.2014 r. (II SA/Bd 1315/13), Legalis; wyrok WSA w Poznaniu z 24.01.2018 r. (III SA/Po 729/17), Legalis; wyrok WSA w Poznaniu z 5.04.2018 r. (II SA/Po 111/18), LEX nr 2494948; wyrok NSA z 15.11.2018 r. (II GSK 1486/18), LEX nr 2595516; wyrok NSA z 29.01.2019 r. (II GSK 1932/18), Legalis; wyrok NSA z 4.03.2019 r. (II OSK 798/18), Legalis; wyrok WSA w Krakowie z 28.03.2019 r. (III SA/Kr 138/19), Legalis; wyrok WSA w Warszawie z 14.02.2020 r. (VII SA/Wa 2149/19), Legalis; wyrok WSA w Warszawie z 30.06.2020 r. (VII SA/Wa 547/20), Legalis; wyrok WSA w Poznaniu z 18.02.2021 r. (IV SA/Po 1877/20), LEX nr 3168557; wyrok NSA z 26.04.2021 r. (I OSK 231/21), Legalis; wyrok WSA w Gliwicach z 29.09.2021 r. (II SA/Gl 848/21), Legalis; wyrok NSA z 21.12.2021 r. (II OSK 4/19), Legalis; wyrok NSA z 13.06.2022 r. (II OSK 1035/21), LEX nr 3357400; wyrok WSA w Szczecinie z 23.11.2023 r. (II SA/Sz 739/23), LEX nr 3650650; wyrok WSA w Rzeszowie z 6.02.2024 r. (II SA/Rz 1802/23), Legalis; wyrok NSA z 27.03.2024 r. (I OSK 317/23), LEX nr 3756551; wyrok WSA w Poznaniu z 9.10.2024 r. (II SA/Po 471/24), LEX nr 3774590.

88 B. Adamiak (w:) B. Adamiak, J. Borkowski, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, komentarz do art. 58 KPA, Legalis 2024, Nb 19; R. Stankiewicz (w:) *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, red. M. Wierzbowski, R. Hauser, komentarz do art. 58 KPA, Legalis 2023, Nb 11; J. Wegner (w:) Z. Kmiecik, J. Wegner, M. Wojtuń, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, komentarz do art. 58 KPA, Lex 2023, Nb 7.

że wystąpił brak winy w uchybieniu terminu. Przy ocenie winy lub jej braku uwzględnia się nie tylko okoliczności, które uniemożliwiły dokonanie czynności w terminie, ale i okoliczności świadczące o podjęciu lub niepodjęciu przez stronę działań w celu zabezpieczenia dotrzymania terminu.

W wyroku z 24.03.2021 r.⁸⁹ NSA trafnie wyjaśnił brak winy z art. 58 KPA jako sytuację nagłą, niezależną od wiedzy i woli zainteresowanego, bliską pojęciu siły wyższej.

VI. PODSUMOWANIE

Choć instytucja przywrócenia terminu ma zastosowanie do strony reprezentowanej przez zawodowego pełnomocnika, to przywrócenie terminu występuje rzadko.

Przywrócenie terminu w postępowaniu administracyjnym ma bowiem charakter wyjątkowy⁹⁰. Działanie profesjonalnych pełnomocników w postępowaniu administracyjnym – adwokatów, radców prawnych, rzeczników patentowych i doradców podatkowych – wymaga zachowania przez nich podwyższonej staranności przy dokonywaniu czynności procesowych. Wynika to z tego, że zaniedbania zawodowego pełnomocnika, powodujące uchybienie terminu, obciążają mocodawcę. Każdy stopień zawinienia fachowego pełnomocnika – zarówno wina umyślna, jak i wina nieumyślna, w tym nawet lekkie niedbalstwo, wyłączają możliwość przywrócenia terminu. Jednocześnie składając wniosek o przywrócenie terminu, pełnomocnik jest zobowiązany do uprawdopodobnienia, że uchybienie nastąpiło bez jego winy z przyczyn dotyczących jego samego, a nie mocodawcy.

Analiza tendencji w orzecznictwie sądowym oraz poglądach doktryny wykazuje, że do typowych dla pracy profesjonalnego pełnomocnika okoliczności niespełniających przesłanki braku winy w uchybieniu terminu zalicza się niewłaściwą organizację pracy kancelarii. Może ona przejawiać się w niewysłaniu pisma w terminie przez pełnomocnika, jego pracownika, praktykanta, zaadresowaniu przesyłki do sądu zamiast organu bądź w błędnej nazwie organu wpisanej na przesyłce. Pomyłka osoby odbierającej pisma w zakresie daty jego odbioru obciąża pełnomocnika. Nieuprawdopodobnione problemy techniczne w odbiorze korespondencji elektronicznej skutkują odmową przywrócenia terminu. Dla uprawdopodobnienia braku winy w uchybieniu terminu nie jest wystarczający sam fakt choroby poświadczony zaświadczeniem lekarskim. Również choroba pełnomocnika umożliwiająca sporządzenie pisma lub możliwość posłużenia się pomocą innych osób przy dokonaniu czynności (np. substytutem) spowodują odmowę przywrócenia terminu. Podstawą jego przywrócenia nie jest także choroba małoletniego dziecka pełnomocnika. Wyjazd pełnomocnika, w tym związany

89 Wyrok NSA z 24.03.2021 r. (II OSK 2315/20), Legalis; J. Wegner (w:) *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, red. W. Chróścielewski, Z. Kmiecik, komentarz do art. 58 KPA, Lex 2019, Nb 7.

90 Wyrok WSA w Warszawie z 19.09.2011 r. (II SA/Wa 1145/11), LEX nr 965457.

z innymi postępowaniami, oraz jego urlop nie stanowią okoliczności uprawdopodobniające brak winy w uchybieniu terminu. Na przywrócenie terminu nie należy liczyć także w razie problemów z komunikacją z mocodawcą, przekładających się na niewniesienie środka zaskarżenia, podeszłego wieku pełnomocnika czy nadmiaru obowiązków zawodowych i domowych.

Brak winy w uchybieniu terminu przez profesjonalnego pełnomocnika zajdzie w razie wystąpienia zdarzenia nagłego i nieprzewidzianego, wyjątkowego, szczególnie, obiektywnego, uniemożliwiającego mu działanie. Przeszkoda tego typu musi być nagła, niezależna od pełnomocnika i nie do przewyciężenia, co zbliża ją do pojęcia siły wyższej. Za takie przeszkody uznaje się przerwę w komunikacji, klęski żywiołowe. Podstawą do przywrócenia terminu może być zamiana pism przy wysyłce oraz drobna omyłka w zaadresowaniu koperty z pismem (np. w kodzie pocztowym). Jest nią także zagubienie korespondencji przez organ czy nieprawidłowe doręczenie pisma przez organ. Okolicznością uprawdopodobniającą brak winy w uchybieniu terminu jest taki rodzaj choroby pełnomocnika, który uniemożliwił mu dokonanie czynności (nagła choroba, nagłe pogorszenie choroby przewlekłej, depresja, COVID-19), oraz to, że nie mógł on skorzystać w jej dokonaniu z pomocy innych osób, np. substytutu.

Podsumowując – sytuacje braku winy w uchybieniu terminu przez profesjonalnego pełnomocnika, stanowiące przesłanki przywrócenia terminu w postępowaniu administracyjnym, są rzadkie i wyjątkowe. Propozycją działania przeciwdziałającego negatywnym konsekwencjom uchybienia terminu jest nieplanowanie czynności na ostatni dzień terminu.

adw. dr Karolina Barbara Wojciechowska

Adwokat (ORA w Warszawie), adiunkt w Katedrze Prawa i Postępowania Administracyjnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, mediator Centrum Mediacji przy Naczelnej Radzie Adwokackiej, wpisana na listę stałych mediatorów Sądu Okręgowego w Warszawie, wykładowca szkolenia dla aplikantów adwokackich Okręgowej Rady Adwokackiej w Warszawie, członek Komisji Egzaminacyjnej Egzaminu Adwokackiego z ramienia Naczelnej Rady Adwokackiej.

Doctor, advocate. The author is an advocate (District Bar Council in Warsaw), an assistant professor at the Department of Administrative Law and Procedure, Faculty of Law and Administration, University of Warsaw, a mediator at the Mediation Centre of the Supreme Bar Council, entered on the list of permanent mediators of the Regional Court in Warsaw, a lecturer of trainee advocates at the District Bar Council in Warsaw, member of the Bar Examination Board appointed by the Supreme Bar Council.

ABSTRACT

Keywords: *administrative proceedings, professional attorney, restitution of a deadline, lack of fault, ground for restitution of a deadline*

Lack of fault in a professional attorney missing a deadline as a ground for restitution of a deadline in administrative proceedings

In the practice of the occupation of a professional attorney, it becomes highly probable that we will miss a deadline for a procedural action, so the question is rather when this will happen. The institution of restoring a deadline in administrative proceedings is intended to protect against the negative consequences of missing one. Particularly important in practice seems to be the ground of substantiation that the deadline was missed through no fault of the professional attorney. In the article, I analyse characteristic groups of circumstances considered as such grounds. The study leads to the conclusion that situations of lack of fault if a professional attorney misses a deadline are rare and exceptional.

Bibliografia

1. **Adamiak Barbara** (w:) B. Adamiak, J. Borkowski, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, komentarz do art. 58 KPA, Legalis 2024
2. **Goleba Anna** (w:) *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, red. H. Knysiak-Sudyka, komentarz do art. 58 KPA, Lex 2023
3. **Janowicz Zbigniew**, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, komentarz do art. 58 KPA, Lex 1996
4. **Krawczyk Agnieszka** (w:) *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, red. W. Chróścielewski, Z. Kmiecik, komentarz do art. 33 KPA, Lex 2019
5. **Matan Andrzej** (w:) G. Łaszczyca, Cz. Martysz, A. Matan, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, komentarz do art. 58 KPA, Lex 2010
6. **Orzechowski Remigiusz** (w:) *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, red. J. Borkowski, Warszawa 1989
7. **Przybysz Piotr**, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, komentarz do art. 58, Lex 2024
8. **Romańska Marta** (w:) *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, red. H. Knysiak-Sudyka, komentarz do art. 33 KPA, Lex 2023

9. **Skóra Agnieszka** (w:) *Kodeks postępowania administracyjnego*, t. 1, *Komentarz do art. 1–60*, red. M. Karpiuk, komentarz do art. 33 KPA, Lex 2020
10. **Stankiewicz Rafał** (w:) *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, red. M. Wierzbowski, R. Hauser, komentarz do art. 58 KPA, Legalis 2023
11. **Tarno Jan Paweł**, *Pełnomocnictwo w postępowaniu sądowoadministracyjnym* (w:) *Ius et lex. Księga jubileuszowa profesora Andrzeja Kabata*, Olsztyn 2004
12. **Wegner Joanna** (w:) *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, red. W. Chróścielewski, Z. Kmiecik, komentarz do art. 58 KPA, Lex 2019
13. **Wegner Joanna** (w:) Z. Kmiecik, J. Wegner, M. Wojtuń, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, komentarz do art. 33 i art. 58 KPA, Lex 2023
14. **Wieczorek Mariusz** (w:) *Kodeks postępowania administracyjnego*, t. 1, *Komentarz do art. 1–60*, red. M. Karpiuk, P. Krzykowski, A. Skóra, komentarz do art. 58 KPA, Lex 2020
15. **Wróbel Andrzej** (w:) M. Jaśkowska, M. Wilbrandt-Gotowicz, A. Wróbel, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, komentarz do art. 58 KPA, Lex 2024
16. **Wyporska-Frankiewicz Joanna, Kulig-Wyporska Wiesława**, *Profesjonalny pełnomocnik w ogólnym postępowaniu administracyjnym i sądowoadministracyjnym*, „Palestra” 2015/7–8

Indeks rzeczowy za rok 2025

OD REDAKCJI

<i>Nowy rok i nowoczesne technologie</i>	
Michał Bieniak	2025/01 s. 6
<i>Adwokackie wybory</i>	
Michał Bieniak	2025/02 s. 6
<i>Prawo Rodzinne</i>	
Michał Bieniak, Dominika Tomaszewska	2025/03 s. 6
<i>Czarno-biały świat</i>	
Michał Bieniak	2025/04 s. 6
<i>Samorząd</i>	
Michał Bieniak	2025/05 s. 6
<i>Odpowiedzialność za słowa</i>	
Michał Bieniak	2025/06 s. 6
<i>Czas budowy</i>	
Michał Bieniak	2025/07 s. 6
<i>Rola „Palestry”</i>	
Michał Bieniak	2025/08 s. 6
<i>Wartości Adwokatury Polskiej</i>	
Michał Bieniak	2025/09 s. 6
<i>Najszczęśliwsze życzenia</i>	
Michał Bieniak	2025/10 s. 6
<i>Listopad</i>	
Michał Bieniak	2025/11 s. 6
<i>Zrozumienie</i>	
Michał Bieniak	2025/12 s. 6

ARTYKUŁY

<i>Wybrane problemy zdalnego uczestnictwa w zgromadzeniach korporacyjnych osób prawnych oraz wspólnot mieszkaniowych</i>	
Aleksandra Sikorska-Lewandowska	2025/01 s. 7
<i>Z problematyki gwarancji wadialnych</i>	
Michał Łuc	2025/01 s. 22

<i>Podsystemy prawne, czyli skutki stosowania wzorów umownych wywodzących się z prawa angielskiego</i>	
Krzysztof Schulz	2025/01 s. 34
<i>Jurysdykcja sądu polskiego w sprawach o rozwód pomiędzy małżonkami będącymi obywatelami polskimi, a mającymi miejsce zamieszkania w Wielkiej Brytanii</i>	
Dominika Mróz-Krysta	2025/01 s. 48
<i>Odpowiedzialność deliktowa za stwarzanie szczególnego niebezpieczeństwa dla otoczenia w XXI wieku a społeczne poczucie sprawiedliwości</i>	
Monika Moska	2025/01 s. 57
<i>Wybrane aspekty ochrony prywatności konsumenta w umowach zawieranych na odległość</i>	
Piotr Kukuryk	2025/01 s. 84
<i>Nowoczesne technologie i ich wpływ na przedsiębiorców i działalność gospodarczą zarys tematu</i>	
Karolina Zapolska	2025/01 s. 106
<i>Elastyczne formy zatrudnienia w erze cyfrowej zarys problematyki</i>	
Katarzyna Sakowska	2025/01 s. 116
<i>Odpowiedzialność za szkodę poniesioną w wyniku naruszenia RODO a prywatnoprawne regulacje wynikające z porządków krajowych na przykładzie polskiego systemu ochrony dóbr osobistych</i>	
Aleksandra Pawełko, Marta Jamiołkowska	2025/01 s. 132
<i>Klient na rynku usług z zakresu kryptoaktywów perspektywy ochrony w kontekście MiCA i polskiego projektu ustawy o kryptoaktywach</i>	
Paweł Dyrduł	2025/01 s. 158
<i>Realność ochrony dóbr osobistych naruszonych za pośrednictwem Internetu a konstytucyjna gwarancja prawa do sądu</i>	
Urszula Anna Zdanowicz, Tomasz Zalewski	2025/01 s. 176
<i>Zdecentralizowane organizacje autonomiczne (DAO) rekonesans potencjału rewolucyjnego</i>	
Ryszard Jamka	2025/01 s. 192
<i>Czy możemy skutecznie chronić dobra osobiste przed zagrożeniami, jakie niesie za sobą współczesna technologia?</i>	
Alicja Goebel, Martyna Dobrowolska	2025/01 s. 209
<i>Rewolucja cyfrowa początkiem końca ludzkiego twórcy mors certa, hora incerta? analiza możliwości przyznania podmiotowości prawnej systemom inteligencji artyficyjnej w kontekście problematyki określenia pierwotnego posiadacza praw autorskich do utworów generowanych przez SI</i>	
Anna Jakóbska	2025/01 s. 224

Sądownictwo w dobie nowoczesnych technologii

- Rafał Cygan**..... 2025/01 s. 241
Aktualność wymogu formy pisemnej pełnomocnictwa na tle rozwoju technologicznego
- Adrian Trojanowski**..... 2025/01 s. 255
*Czy wciąż potrzebna jest uchwała 7 sędziów Sądu Najwyższego w sprawie za-
 wezwania do próby ugodowej? Uwagi na marginesie wyroku Sądu Najwyższego
 z 8.11.2023 r. (II CSKP 1650/22)*
- Antoni Żukowski**..... 2025/02 s. 8
Polacy na ukraińskim froncie czyli nierozwiązany problem abolicji
- Robert Rynkun-Werner**..... 2025/02 s. 22
Nowe znamiona przestępstwa zgwałcenia?
- Dominika Czerniak, Artur Pietryka**..... 2025/02 s. 33
Środowiskowy czynny żal i szkoda środowiskowa w świetle art. 188a k.k.
- Kamil Łakomy**..... 2025/02 s. 52
*Obostrzenie odpowiedzialności karnej za wybrane przestępstwa przeciw-
 ko bezpieczeństwu w komunikacji na gruncie nowelizacji Kodeksu karnego
 z 2023 r.*
- Jan Kluza**..... 2025/02 s. 67
*The situation of doctors facing medical malpractice allegations and its potential
 consequences for the healthcare system and individual patients*
- Anna Wszolek**..... 2025/02 s. 80
*Wybrane uwagi prawno-społeczne dotyczące konieczności zmiany definicji zgody
 kumulatywnej*
- Błażej Kmiecik**..... 2025/03 s. 7
Zarząd majątkiem dziecka kierunki zmian
- Jakub Pawliczak**..... 2025/03 s. 24
*Zezwolenie sądu opiekuńczego na wyjazd zagraniczny małoletniego dziecka
 w braku zgody drugiego rodzica aktualny stan prawny vs. praktyka orzecznicza*
- Małgorzata Eysymontt**..... 2025/03 s. 44
*Wpływ wprowadzenia instytucji reprezentanta dziecka na reprezentację
 podopiecznego*
- Anna Sylwestrzak**..... 2025/03 s. 64
Więź rodzinna jako dobro osobiste i jego ochrona
- Małgorzata Rol**..... 2025/03 s. 78
*Władza rodzicielska i zgoda przedstawiciela ustawowego na świadczenia zdro-
 wotne w opiece farmaceutycznej*
- Ewa Talma-Pogrzebska**..... 2025/03 s. 100

Ustanowienie przez reprezentanta dziecka pełnomocnika procesowego w sprawach cywilnych uwagi polemiczne z perspektywy dobra dziecka

Daniela Wybrańczyk 2025/03 s. 115

Działalność polityczna i społeczna adwokata Ignacego Zagórskiego i jego proces karny przed sądami w Wilnie w drugiej połowie lat trzydziestych XX wieku

Mikołaj Tarkowski 2025/04 s. 8

Próba operacyjnego rozpracowania środowiska adwokatów wileńskich w Olsztynie działalność Dawida Lipkinda ps. „Del”

Mateusz Ułanowicz 2025/04 s. 23

Władze wobec samorządności zawodowej adwokatów w latach 1983–1985

Kamil Niewiński 2025/04 s. 35

Czy sprawca, o którym mowa w art. 65 k.k., (wciąż) może odbyć karę pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego?

Konrad Lipiński 2025/04 s. 54

Ocena postulatu kryminalizacji nękania dłużników przez windykatorów

Olga Sitarz 2025/04 s. 68

Mediacje w sprawie o ochronę danych osobowych

Dobrosława Tomzik 2025/04 s. 90

Specjalizacja w adwokaturze? Rozważania na tle specjalizacji prawniczej w Anglii, Walii i Szkocji

Izabela Urbaniak-Mastalerz 2025/05 s. 7

Zgoda na wydanie zezwolenia na prowadzenie apteki ogólnodostępnej z pominięciem ograniczeń demograficznych oraz geograficznych

Dominik Jędrzejko 2025/05 s. 29

Projekt Prokuratury Europejskiej jako wyraz koncepcji Europy wielu prędkości w ramach (zróznicowanej) wzmocnionej współpracy

Krystyna Warylewska-Kamuś 2025/05 s. 43

Kilka uwag o krzyżach w pomieszczeniach budynków urzędów publicznych na tle orzecznictwa ETPCz i TSUE

Magdalena Matusiak-Frącczak 2025/05 s. 61

Nowa definicja przestępstwa zgwałcenia w prawie karnym

Włodzimierz Wróbel 2025/06 s. 8

Psychologia śledcza jako specjalność biegłego

Jan Widacki 2025/06 s. 25

Przepadek pojazdu mechanicznego w nowelizacji Kodeksu karnego a przepadek pojazdu w trybie administracyjno-cywilnym podobieństwa, różnice, wnioski

Krzysztof Fila 2025/06 s. 42

<i>Przegląd nowych rozwiązań ustawowych odnośnie do ochrony małoletniego pokrzywdzonego</i>	
Anna Marcinkowska	2025/06 s. 60
<i>Centralna Baza Danych Osób Pozbawionych Wolności podstawy i zakres przetwarzania danych, ryzyka związane z ich udostępnianiem innym podmiotom</i>	
Olga Mazur	2025/06 s. 78
<i>W sprawie dopuszczalności potrącenia wierzytelności zabezpieczonej przewłaszcowaną rzeczą z wierzytelnościami (roszczeniami) dłużnika znajdującymi podstawę w umowie przewłaszczenia na zabezpieczenie</i>	
Krzysztof Mularski	2025/06 s. 95
<i>Zagrożenia dla tajemnicy adwokackiej i obrończej wynikające z funkcjonalności współczesnych systemów szpiegujących</i>	
Miłosz Kościelniak-Marszał	2025/06 s. 109
<i>O zatrudnianiu członków zarządu niektórych spółek w oparciu o umowę o pracę polemika</i>	
Rafał Adamus	2025/07 s. 7
<i>Zabezpieczenie roszczenia w postępowaniu skargowym na orzeczenie Krajowej Izby Odwoławczej</i>	
Adriana Gostępska	2025/07 s. 14
<i>Areszt elektroniczny jako nowy środek zapobiegawczy w świetle badań ankietowych</i>	
Marta Imiołczyk-Porębska, Mateusz Popiel	2025/07 s. 30
<i>Powoływanie się na wpływy wobec osoby niepoczytalnej</i>	
Piotr Kulik	2025/07 s. 42
<i>Przesłanki odmowy wykonania wiążącego polecenia i ryzyko zmiany podejścia w zakresie dokonywania ocen</i>	
Grzegorz Adam Kawalec	2025/07 s. 51
<i>Institucja specjalistyczna w rozumieniu art. 193 § 2 k.p.k.</i>	
Roksana Turek	2025/07 s. 70
<i>Korupcja w kontekście ustawy o ochronie sygnalistów</i>	
Tomasz Łodziana	2025/07 s. 79
<i>Krajowy System e-Faktur bariery i wyzwania transformacji fakturowania</i>	
Piotr Kobylski	2025/07 s. 90
<i>Granice ochrony odbiorcy końcowego w gospodarstwie domowym przed wstrzymaniem dostaw paliw i energii. Rozważania na tle przesłanki „zwłoki” zaległości płatniczych</i>	
Zdzisław Muras	2025/08 s. 7
<i>Ogłoszenie o wykonaniu umowy w zamówieniach klasycznych.....</i>	<i>wybrane zagadnienia</i>
Maria Michta	2025/08 s. 21

*Nowa definicja zgwałcenia***Radosław Krajewski** 2025/08 s. 46*Choroba wymiaru sprawiedliwości, jej symptomy i uwarunkowania***Stanisław Łagodziński** 2025/08 s. 63*Pozaegzekucyjne sposoby zaspokojenia z zastawu rejestrowego i zastawu finansowego w postępowaniu restrukturyzacyjnym***Wojciech Janowski** 2025/08 s. 100*Narcystyczne zaburzenie osobowości jako przyczyna rozkładu pożycia małżonków w kontekście badania winy w rozwodzie***Dobrosława Tomzik** 2025/08 s. 117*Chwila upływu terminu przedawnienia roszczeń, których bieg uległ zawieszeniu, w kontekście regulacji art. 118 zd. 2 k.c.***Mariusz Zelek** 2025/09 s. 8*Rządowy projekt zmian procedury karnej z 28.10.2024 r. kilka uwag praktycznych***Robert Rynkun-Werner** 2025/09 s. 25*Nowa pozasądowa procedura rozwodowa w polskim prawie rodzinnym w świetle japońskiego prawa rodzinnego***Jakub Toczydłowski** 2025/09 s. 41*Praktyczne aspekty zastosowania art. 31 ustawy o komornikach sądowych i jego wykładnia w postępowaniu egzekucyjnym***Teresa Kalinowska** 2025/09 s. 54*Dowód z przesłuchania stron postępowania w przypadku dochodzenia roszczeń odszkodowawczych z tytułu wrongful conception oraz wrongful birth***Katarzyna Talkowska-Szewczyk** 2025/09 s. 78*Wpływ umieszczenia regulacji prawnopodatkowych w ustawach „około-” i „poza-” podatkowych na ochronę prawną wydawanych interpretacji i przebieg postępowania w sprawie o wydanie indywidualnej interpretacji przepisów prawa podatkowego***Łukasz Sołowiej** 2025/10 s. 7*Wznowienie postępowania jako nadzwyczajny środek zaskarżenia w postępowaniach dyscyplinarnych w zawodach prawniczych***Łukasz Krzyżewski** 2025/10 s. 21*Pomoc translatorska dla oskarżonego a możliwość weryfikacji ustaleń faktycznych dokonanych w związku z działalnością tłumacza w postępowaniu karnym***Patrycja Balcer-Czarnecka** 2025/10 s. 36*O obronie koniecznej przed przestępstwami internetowymi***Tomasz Jankowiak** 2025/10 s. 43

Wyznaczenie osobie podejrzanej pełnomocnika lub obrońcy do udziału w szczególnym trybie przesłuchania świadka. Uwagi krytyczne na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego

Artur Kowalczyk 2025/10 s. 60

Kontrola sądowa na podstawie art. 79 § 4 k.p.k. a konsekwencje z art. 439 § 1 pkt 10 k.p.k. uwagi na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego

Jarosław Matras 2025/11 s. 7

Analiza praktycznych wątpliwości na gruncie art. 192 § 1 k.p.k. w kontekście oceny stanu zdrowia psychicznego pokrzywdzonego

Katarzyna Jakubczak-Fopke, Agnieszka Welento-Nowacka 2025/11 s. 18

Detencja (internacja) w przypadku niepoczytalności sprawcy czynu zabronionego. Umorzenie postępowania wraz z zastosowaniem środka zabezpieczającego w postaci pobytu w odpowiednim zakładzie psychiatrycznym

Maciej Koszowski 2025/11 s. 39

Zakres obowiązku alimentacyjnego osób odbywających karę pozbawienia wolności

Małgorzata Wojciechowicz 2025/11 s. 68

Krótką historia pewnej uchwały

Robert Rynkun-Werner 2025/11 s. 85

Wezwanie na arbitraż i pozew jako sposoby wszczynania postępowania arbitrażowego

Tomasz Cyrol 2025/12 s. 7

Przeszukanie pomieszczeń adwokackich w prawie polskim w świetle najnowszego orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

Magdalena Matusiak-Frączzak 2025/12 s. 20

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur jako instytucja stojąca na straży praw osób pozbawionych wolności

Agata Żebrowska 2025/12 s. 34

Nowelizacja art. 77 Kodeksu karnego w zakresie wprowadzenia zakazu warunkowego zwolnienia wobec skazanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności

Kornelia Grabowska-Biernat 2025/12 s. 52

Między formalizmem a gwarancyjnością status podejrzanego po nowelizacji art. 313 § 1 k.p.k. w świetle standardów unijnych

Kamila Konopko 2025/12 s. 68

Nieinterakcyjny stosunek pracy w dobie postępujących procesów dehumanizacji pracy uwagi krytyczne

Michał Matuszak 2025/12 s. 82

Polemika do artykułu SSO Katarzyny Wręczyckiej nt. błędów w sformułowaniu aktów notarialnych w praktyce sądowej („Radca Prawny” 2025/219)

Patryk Jończyk 2025/12 s. 93

Brak winy w uchybieniu terminu przez profesjonalnego pełnomocnika jako przesłanka przywrócenia terminu w postępowaniu administracyjnym

Karolina Barbara Wojciechowska 2025/12 s. 99

GŁOSA

Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 16.11.2023 r., II CSKP 1401/22 (ostrożnie aprobująca)

Andrzej Koziolkiewicz 2025/02 s. 95

Nieprzedłożone upoważnienia aplikanta jako przewinienie dyscyplinarne. Glosa do postanowienia SN z 5.10.2023 r., II ZK 102/22, LEX nr 3614261

Olga M. Piaskowska 2025/05 s. 79

Głos w debacie nad aborcją jako złośliwe przeszkadzanie aktowi religijnemu. Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 27.10.2023 r., V KK 432/22

Jan Kulesza 2025/05 s. 92

Rozliczenie nieważnej umowy kredytowej w oparciu o teorię salda. Glosa do wyroku TSUE z 19.06.2025 r. w sprawie Lubreczlik, C-396/24

Łukasz Wydra, Krzysztof Koźmiński 2025/10 s. 76

Zastosowanie tymczasowego aresztowania na okres trzech miesięcy a zmiana czasu z letniego na zimowy. Glosa do postanowienia Sądu Rejonowego w Opatowie z 27.08.2021 r. (II Kp 152/21)

Marcin Rażny 2025/10 s. 93

Forma potwierdzenia czynności prawnej dokonanej przez falsus procuratora. Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 31.05.2023 r., II CSKP 281/22

Grzegorz Wolak 2025/11 s. 97

Glosa do postanowienia składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 13.12.2023 r., sygn. akt I KZP 5/23

Błażej Gazda 2025/11 s. 112

Aktualność opinii biegłych jako warunek legalności pozbawienia wolności osoby z zaburzeniami psychicznymi. Glosa do wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 14.10.2021 r. w sprawie M.B. przeciwko Polsce, skarga nr 60157/15

Małgorzata Pyrcak-Górowska 2025/09 s. 91

SPRAWOZDANIA

Sprawozdanie z międzynarodowej konferencji naukowej pt. Aktualne zagadnienia odpowiedzialności cywilnej oraz dochodzenia i egzekucji roszczeń, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego, 29 listopada 2024 r.

Dorothea Theodorikas..... 2025/03 s. 133

Ogólnopolska konferencja naukowa „Mobbing 2.0 ochrona pracownika w realiach współczesnego zatrudnienia”, Opole, 27 maja 2025 roku

Kamil Nahler 2025/09 s. 108

GAWĘDY ADWOKATA BIBLIOFIŁA

Oświadczenie Pani Prezes NRA Marii Budzanowskiej z 14.04.1985 r.

Andrzej Tomaszek..... 2025/04 s. 104

Adwokat pisze do generała. List otwarty adw. Siła-Nowickiego do gen. Jaruzelskiego z 1984 roku

Andrzej Tomaszek..... 2025/05 s. 107

Naczelna Rada Adwokacka wobec prowokacji bydgoskiej w 1981 roku

Andrzej Tomaszek..... 2025/09 s. 105

NAJNOWSZE ORZECZNICTWO

Europejski Trybunał Praw Człowieka przegląd orzecznictwa (październik-grudzień 2024 r.)

Marek Antoni Nowicki 2025/02 s. 114

Komisja Wenecka o projekcie zmian Konstytucji oraz dwóch ustaw dotyczących Trybunału Konstytucyjnego

Marek Antoni Nowicki..... 2025/04 s. 111

Europejski Trybunał Praw Człowieka... przegląd orzecznictwa (styczeń-marzec 2025 r.) wydanie 103

Marek Antoni Nowicki 2025/05 s. 118

Komisja Wenecka wspólnie z Dyрекcją Generalną ds. Praw Człowieka i Praworządności Rady Europy o europejskich standardach regulujących status sędziów

Marek Antoni Nowicki 2025/06 s. 120

Obszerne omówienie wyroku Trybunału w sprawie Sadowski przeciwko Polsce [wyrok z 9.05.2025 r., Izba (Sekcja I), skarga nr 56297/21]

Marek Antoni Nowicki..... 2025/08 s. 135

Europejski Trybunał Praw Człowieka przegląd orzecznictwa (kwiecień–czerwiec 2025 r.) wydanie 104

Marek Antoni Nowicki 2025/10 s. 100

Postępowanie przed Naczelnym Sądem Administracyjnym (NSA) w sprawie odwołania od uchwały Krajowej Rady Sądownictwa (KRS) stanowiącej podstawę powołania przez Prezydenta RP sędziów do Izby Cywilnej Sądu Najwyższego (SN)

Marek Antoni Nowicki 2025/11 s. 126

SZPALTY PAMIĘCI

Adwokat Andrzej Siemiński

Joanna Kaczorowska, Jolanta Tymińska-Góralczyk..... 2025/10 s. 109

Moje wspomnienie o Wojciechu Kotowskim

Michał Burtowy..... 2025/11 s. 133

POWTÓRKA Z RZYMU

Stalking w Rzymie

Maria Zabłocka 2025/08 s. 143

Indeks autorów za rok 2025

Rafał Adamus

O zatrudnianiu członków zarządu niektórych spółek w oparciu o umowę o pracę – polemika.....2025/07 s. 7

Patrycja Balcer-Czarnecka

Pomoc translatorska dla oskarżonego a możliwość weryfikacji ustaleń faktycznych dokonanych w związku z działalnością tłumacza w postępowaniu karnym.....
.....2025/10 s. 36

Michał Bieniak

Nowy rok i nowoczesne technologie 2025/01 s. 6
Adwokackie wybory 2025/02 s. 6
Prawo Rodzinne 2025/03 s. 6
Czarno-biały świat..... 2025/04 s. 6
Samorząd..... 2025/05 s. 6
Odpowiedzialność za słowa 2025/06 s. 6
Czas budowy..... 2025/07 s. 6
Rola „Palestry” 2025/08 s. 6
Wartości Adwokatury Polskiej 2025/09 s. 6
Najszczęśliwsze życzenia 2025/10 s. 6
Listopad..... 2025/11 s. 6
Zrozumienie..... 2025/12 s. 6

Michał Burtowy

Moje wspomnienie o Wojciechu Kotowskim..... 2025/11 s. 133

Rafał Cygan

Sądownictwo w dobie nowoczesnych technologii.....2025/01 s. 241

Tomasz Cyrol

Wezwanie na arbitraż i pozew jako sposoby wszczynania postępowania arbitrażowego.....2025/12 s. 7

Marzena Czartoryska

Wnioski z badań aktowych spraw sądowych dotyczące skuteczności wnoszenia przez uprawnione instytucje skargi nadzwyczajnej do Sądu Najwyższego (w kategorii spraw SN o sygnaturze akt: NSNk) 2025/07 s. 102

Dominika Czerniak

Nowe znamiona przestępstwa zgwałcenia? 2025/02 s. 33

Martyna Dobrowolska

Czy możemy skutecznie chronić dobra osobiste przed zagrożeniami, jakie niesie za sobą współczesna technologia? 2025/01 s. 209

Paweł Dyrduł

Klient na rynku usług z zakresu kryptoaktywów – perspektywy ochrony w kontekście MiCA i polskiego projektu ustawy o kryptoaktywach 2025/01 s. 158

Małgorzata Eysymontt

Zezwolenie sądu opiekuńczego na wyjazd zagraniczny małoletniego dziecka w braku zgody drugiego rodzica – aktualny stan prawny vs. praktyka orzecznicza 2025/03 s. 44

Krzysztof Fila

*Przepadek pojazdu mechanicznego w nowelizacji Kodeksu karnego a przepadek pojazdu w trybie administracyjno-cywilnym – podobieństwa, różnice, wniośki.....*2025/06 s. 42

Błażej Gazda

Glosa do postanowienia składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 13.12.2023 r., sygn. akt I KZP 5/23 2025/11 s. 112

Alicja Goebel

Czy możemy skutecznie chronić dobra osobiste przed zagrożeniami, jakie niesie za sobą współczesna technologia? 2025/01 s. 209

Adriana Gostępska

Zabezpieczenie roszczenia w postępowaniu skargowym na orzeczenie Krajowej Izby Odwoławczej 2025/07 s. 14

Kornelia Grabowska-Biernat

*Nowelizacja art. 77 Kodeksu karnego w zakresie wprowadzenia zakazu warunkowego zwolnienia wobec skazanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności.....*2025/12 s. 52

Paula Gurazda

Wnioski z badań aktowych spraw sądowych dotyczące skuteczności wnoszenia przez uprawnione instytucje skargi nadzwyczajnej do Sądu Najwyższego (w kategorii spraw SN o sygnaturze akt: NSNk) 2025/07 s. 102

Marta Imiołczyk-Porębska

Areszt elektroniczny jako nowy środek zapobiegawczy w świetle badań ankietowych 2025/07 s. 30

Anna Jakóbska

Revolucja cyfrowa początkiem końca ludzkiego twórcy – mors certa, hora incerta? – analiza możliwości przyznania podmiotowości prawnej systemom inteligencji artificialnej w kontekście problematyki określenia pierwotnego posiadacza praw autorskich do utworów generowanych przez SI 2025/01 s. 224

Katarzyna Jakubczak-Fopke

Analiza praktycznych wątpliwości na gruncie art. 192 § 1 k.p.k. w kontekście oceny stanu zdrowia psychicznego pokrzywdzonego 2025/11 s. 18

Wojciech Janowski

Pozagezekucyjne sposoby zaspokojenia z zastawu rejestrowego i zastawu finansowego w postępowaniu restrukturyzacyjnym 2025/08 s. 100

Tomasz Jankowiak

O obronie koniecznej przed przestępstwami internetowymi 2025/10 s. 43

Dominik Jędrzejko

Zgoda na wydanie zezwolenia na prowadzenie apteki ogólnodostępnej z pominięciem ograniczeń demograficznych oraz geograficznych 2025/05 s. 29

Patryk Jończyk

Polemika do artykułu SSO Katarzyny Wręczyckiej nt. błędów w sformułowaniu aktów notarialnych w praktyce sądowej („Radca Prawny” 2025/219) 2025/12 s. 93

Grzegorz Adam Kawalec

Przesłanki odmowy wykonania wiążącego polecenia i ryzyko zmiany podejścia w zakresie dokonywania ocen 2025/07 s. 51

Jan Kluza

Obostrzenie odpowiedzialności karnej za wybrane przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji na gruncie nowelizacji Kodeksu karnego z 2023 r....
2025/02 s. 67

Piotr Kobylski

Krajowy System e-Faktur – bariery i wyzwania transformacji fakturowania.....
2025/07 s. 90

Andrzej Koziolkiewicz

Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 16.11.2023 r., II CSKP 1401/22 (ostrożnie aprobująca)..... 2025/02 s. 95

Miłosz Kościelniak-Marszał

Zagrożenia dla tajemnicy adwokackiej i obrończej wynikające z funkcjonalności współczesnych systemów szpiegujących 2025/06 s. 109

Maciej Koszowski

Detencja (internacja) w przypadku niepoczytalności sprawcy czynu zabronionego. Umorzenie postępowania wraz z zastosowaniem środka zabezpieczającego w postaci pobytu w odpowiednim zakładzie psychiatrycznym 2025/11 s. 39

Krzysztof Koźmiński

Rozliczenie nieważnej umowy kredytowej w oparciu o teorię salda. Glosa do wyroku TSUE z 19.06.2025 r. w sprawie Lubreczlik, C-396/24 2025/10 s. 76

Radosław Krajewski

Nowa definicja zgwałcenia..... 2025/08 s. 46

Karolina Krakowiak

Wnioski z badań aktowych spraw sądowych dotyczące skuteczności wnoszenia przez uprawnione instytucje skargi nadzwyczajnej do Sądu Najwyższego (w kategorii spraw SN o sygnaturze akt: NSNk) 2025/07 s. 102

Jan Kulesza

Głos w debacie nad aborcją jako złośliwe przeszkadzanie aktowi religijnemu. Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 27.10.2023 r., V KK 432/22.....
2025/05 s. 92

Piotr Kulik

Powoływanie się na wpływy wobec osoby niepoczytalnej 2025/07 s. 42

Stanisław Łagodziński

Choroba wymiaru sprawiedliwości, jej symptomy i uwarunkowania.....
.....2025/08 s. 63

Kamil Łakomy

Środowiskowy czynny żal i szkoda środowiskowa w świetle art. 188a k.k...... 2025/02 s. 52

Tomasz Łodziana

Korupcja w kontekście ustawy o ochronie sygnalistów..... 2025/07 s. 79

Michał Łuc

Z problematyki gwarancji wadialnych 2025/01 s. 22

Anna Marcinkowska

Przegląd nowych rozwiązań ustawowych odnośnie do ochrony małoletniego pokrzywdzonego..... 2025/06 s. 60

Magdalena Matusiak-Frącczak

Kilka uwag o krzyżach w pomieszczeniach budynków urzędów publicznych na tle orzecznictwa ETPCz i TSUE2025/05 s. 61
Przeszukanie pomieszczeń adwokackich w prawie polskim w świetle najnowszego orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka 2025/12 s. 20

Michał Matuszak

Nieinterakcyjny stosunek pracy w dobie postępujących procesów dehumanizacji pracy – uwagi krytyczne..... 2025/12 s. 82

Olga Mazur

Centralna Baza Danych Osób Pozbawionych Wolności – podstawy i zakres przetwarzania danych, ryzyka związane z ich udostępnianiem innym podmiotom..... 2025/06 s. 78

Maria Michta

Ogłoszenie o wykonaniu umowy w zamówieniach klasycznych – wybrane zagadnienia2025/08 s. 21

Monika Moska

Odpowiedzialność deliktowa za stwarzanie szczególnego niebezpieczeństwa dla otoczenia w XXI wieku a społeczne poczucie sprawiedliwości2025/01 s. 57

Dominika Mróz-Krysta

Jurysdykcja sądu polskiego w sprawach o rozwód pomiędzy małżonkami będącymi obywatelami polskimi, a mającymi miejsce zamieszkania w Wielkiej Brytanii..... 2025/01 s. 48

Krzysztof Mularski

W sprawie dopuszczalności potrącenia wierzytelności zabezpieczonej przewłaszczoną rzeczą z wierzytelnościami (roszczeniami) dłużnika znajdującymi podstawę w umowie przewłaszczenia na zabezpieczenie 2025/06 s. 95

Zdzisław Muras

Granice ochrony odbiorcy końcowego w gospodarstwie domowym przed wstrzymaniem dostaw paliw i energii. Rozważania na tle przesłanki „zwłoki” zaległości płatniczych.....2025/08 s. 7

Kamil Nahler

Ogólnopolska konferencja naukowa „Mobbing 2.0 – ochrona pracownika w realiach współczesnego zatrudnienia”, Opole, 27 maja 2025 roku.....2025/09 s. 108

Kamil Niewiński

Władze wobec samorządności zawodowej adwokatów w latach 1983–1985..... 2025/04 s. 35

Marek Antoni Nowicki

Europejski Trybunał Praw Człowieka – przegląd orzecznictwa (październik–grudzień 2024 r.)..... 2025/02 s. 114

Komisja Wenecka o projekcie zmian Konstytucji oraz dwóch ustaw dotyczących Trybunału Konstytucyjnego.....2025/04 s. 111

Europejski Trybunał Praw Człowieka – przegląd orzecznictwa (styczeń–marzec 2025 r.) 2025/05 s. 118

Komisja Wenecka wspólnie z Dyrekcją Generalną ds. Praw Człowieka i Praworządności Rady Europy o europejskich standardach regulujących status sędziów..... 2025/06 s. 120

<i>Obszerne omówienie wyroku Trybunału w sprawie Sadowski przeciwko Polsce.....</i>	2025/08 s. 135
<i>Europejski Trybunał Praw Człowieka – przegląd orzecznictwa (kwiecień–czerwiec 2025 r.)</i>	2025/10 s. 100
<i>Postępowanie przed Naczelnym Sądem Administracyjnym (NSA).....</i>	2025/11 s. 126

Aleksandra Pawełko

<i>Odpowiedzialność za szkodę poniesioną w wyniku naruszenia RODO a prywatno-prawne regulacje wynikające z porządków krajowych – na przykładzie polskiego systemu ochrony dóbr osobistych.....</i>	2025/01 s. 132
--	----------------

Jakub Pawliczak

<i>Zarząd majątkiem dziecka – kierunki zmian</i>	2025/03 s. 24
--	---------------

Artur Pietryka

<i>Nowe znamiona przestępstwa zgwałcenia?</i>	2025/02 s. 33
---	---------------

Olga M. Piaskowska

<i>Nieprzedłożenie upoważnienia aplikanta jako przewinienie dyscyplinarne.....</i>	2025/05 s. 79
--	---------------

Alicja Piotrowska

<i>Wnioski z badań aktowych spraw sądowych dotyczące skuteczności wnoszenia przez uprawnione instytucje skargi nadzwyczajnej do Sądu Najwyższego (w kategorii spraw SN o sygnaturze akt: NSNk)</i>	2025/07 s. 102
--	----------------

Mateusz Popiel

<i>Areszt elektroniczny jako nowy środek zapobiegawczy w świetle badań ankietowych</i>	2025/07 s. 30
--	---------------

Małgorzata Pyrcak-Górowska

<i>Aktualność opinii biegłych jako warunek legalności pozbawienia wolności osoby z zaburzeniami psychicznymi.....</i>	2025/09 s. 91
---	---------------

Marcin Rażny

<i>Zastosowanie tymczasowego aresztowania na okres trzech miesięcy a zmiana czasu z letniego na zimowy.....</i>	2025/10 s. 93
---	---------------

Małgorzata Rol

Wież rodzinna jako dobro osobiste i jego ochrona 2025/03 s. 78

Robert Rynkun-Werner

Polacy na ukraińskim froncie – czyli nierozwiązany problem abolicji..... 2025/02 s. 22

Krótką historia pewnej uchwały..... 2025/11 s. 85

Katarzyna Sakowska

Elastyczne formy zatrudnienia w erze cyfrowej – zarys problematyki..... 2025/01 s. 116

Krzysztof Schulz

Podsystemy prawne, czyli skutki stosowania wzorów umownych wywodzących się z prawa angielskiego 2025/01 s. 34

Aleksandra Sikorska-Lewandowska

Wybrane problemy zdalnego uczestnictwa w zgromadzeniach korporacyjnych osób prawnych oraz wspólnot mieszkaniowych2025/01 s. 7

Olga Sitarz

Ocena postulatu kryminalizacji nękania dłużników przez windykatorów..... 2025/04 s. 68

Łukasz Sołowiej

Wpływ umieszczenia regulacji prawnopodatkowych w ustawach „około-” i „poza-” podatkowych na ochronę prawną wydawanych interpretacji i przebieg postępowania w sprawie o wydanie indywidualnej interpretacji przepisów prawa podatkowego..... 2025/10 s. 7

Anna Sylwestrzak

Wpływ wprowadzenia instytucji reprezentanta dziecka na reprezentację podopiecznego..... 2025/03 s. 64

Katarzyna Talkowska-Szewczyk

Dowód z przesłuchania stron postępowania w przypadku dochodzenia roszczeń odszkodowawczych z tytułu wrongful conception oraz wrongful birth 2025/09 s. 78

Ewa Talma-Pogrzebska

Władza rodzicielska i zgoda przedstawiciela ustawowego na świadczenia zdrowotne w opiece farmaceutycznej 2025/03 s. 100

Mikołaj Tarkowski

Działalność polityczna i społeczna adwokata Ignacego Zagórskiego i jego proces karny przed sądami w Wilnie w drugiej połowie lat trzydziestych XX wieku 2025/04 s. 8

Jakub Toczydłowski

Nowa pozasądowa procedura rozwodowa w polskim prawie rodzinnym w świetle japońskiego prawa rodzinnego..... 2025/09 s. 41

Andrzej Tomaszek

Oświadczenie Pani Prezes NRA Marii Budzanowskiej z 14.04.1985 r...... 2025/04 s. 104
Adwokat pisze do generała. List otwarty adw. Siła-Nowickiego do gen. Jaruzelskiego z 1984 roku 2025/05 s. 107
Naczelna Rada Adwokacka wobec prowokacji bydgoskiej w 1981 roku 2025/09 s. 105

Dominika Tomaszewska

Prawo Rodzinne..... 2025/03 s. 6

Dobrosława Tomzik

Mediacje w sprawie o ochronę danych osobowych..... 2025/04 s. 90
Narcystyczne zaburzenie osobowości jako przyczyna rozkładu pożycia małżonków w kontekście badania winy w rozwodzie 2025/08 s. 117

Adrian Trojanowski

Aktualność wymogu formy pisemnej pełnomocnictwa na tle rozwoju technologicznego..... 2025/01 s. 255

Roksana Turek

Instytucja specjalistyczna w rozumieniu art. 193 § 2 k.p.k...... 2025/07 s. 70

Mateusz Ułanowicz

Próba operacyjnego rozpracowania środowiska adwokatów wileńskich w Olsztynie
działalność Dawida Lipkinda ps. „Del” 2025/04 s. 23

Izabela Urbaniak-Mastalerz *Specjalizacja w adwokaturze? Rozważania na tle*
specjalizacji prawniczej w Anglii, Walii i Szkocji..... 2025/05 s. 7

Krystyna Warylewska-Kamuś

Projekt Prokuratury Europejskiej jako wyraz koncepcji Europy wielu prędkości
w ramach (zróznicowanej) wzmocnionej współpracy 2025/05 s. 43

Agnieszka Welento-Nowacka

Analiza praktycznych wątpliwości na gruncie art. 192 § 1 k.p.k. w kontekście oce-
ny stanu zdrowia psychicznego pokrzywdzonego 2025/11 s. 18

Jan Widacki

Psychologia śledcza jako specjalność biegłego..... 2025/06 s. 25

Małgorzata Wojciechowicz

Zakres obowiązku alimentacyjnego osób odbywających karę pozbawienia wolności
..... 2025/11 s. 68

Karolina Barbara Wojciechowska

Brak winy w uchybieniu terminu przez profesjonalnego pełnomocnika jako prze-
słanka przywrócenia terminu w postępowaniu administracyjnym
..... 2025/12 s. 99

Grzegorz Wolak

Forma potwierdzenia czynności prawnej dokonanej przez falsus procuratora.
Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 31.05.2023 r., II CSKP 281/22
..... 2025/11 s. 97

Włodzimierz Wróbel

Nowa definicja przestępstwa zgwałcenia w prawie karnym..... 2025/06 s. 8

Daniela Wybrańczyk

Ustanowienie przez reprezentanta dziecka pełnomocnika procesowego w sprawach
cywilnych uwagi polemiczne z perspektywy dobra dziecka 2025/03 s. 115

Łukasz Wydra

Rozliczenie nieważnej umowy kredytowej w oparciu o teorię salda. Glosa do wyroku TSUE z 19.06.2025 r. w sprawie Lubreczlik, C-396/24 2025/10 s. 76

Maria Zabłocka

Stalking w Rzymie 2025/08 s. 143

Tomasz Zalewski

Realność ochrony dóbr osobistych naruszonych za pośrednictwem Internetu a konstytucyjna gwarancja prawa do sądu 2025/01 s. 176

Karolina Zapolska

Nowoczesne technologie i ich wpływ na przedsiębiorców i działalność gospodarczą zarys tematu 2025/01 s. 106

Urszula Anna Zdanowicz

Realność ochrony dóbr osobistych naruszonych za pośrednictwem Internetu a konstytucyjna gwarancja prawa do sądu 2025/01 s. 176

Mariusz Zelek

Chwila upływu terminu przedawnienia roszczeń, których bieg uległ zawieszeniu, w kontekście regulacji art. 118 zd. 2 k.c. 2025/09 s. 8

Agata Żebrowska

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur jako instytucja stojąca na straży praw osób pozbawionych wolności 2025/12 s. 34

Antoni Żukowski

*Czy wciąż potrzebna jest uchwała 7 sędziów Sądu Najwyższego w sprawie za-
wezwania do próby ugodowej? Uwagi na marginesie wyroku Sądu Najwyższego
z 8.11.2023 r. (II CSKP 1650/22) 2025/02 s. 8*

Table of contents

FROM THE EDITORS

Michał Bieniak

Understanding.....6

ARTICLES

Tomasz Cyrol

Request for arbitration and statement of claim as methods of initiating arbitration proceedings.....7

Magdalena Matusiak-Frącczak

Searches of advocates' premises under the Polish law in light of the latest case law of the European Court of Human Rights.....20

Agata Żebrowska

The National Mechanism for the Prevention of Torture as an institution protecting the rights of persons deprived of their liberty.....34

Kornelia Grabowska-Biernat

Amendment to Article 77 of the Penal Code regarding the prohibition of conditional release of a person sentenced to life imprisonment.....52

Kamila Konopko

Limits of application of Article 313 of the Code of Criminal Procedure – grounds for the presentation of charges. The problem of drafting and issuing an interim decision.....68

Michał Matuszak

Non-interactive employment relationship in the era of progressive dehumanization of work – critical remarks82

Patryk Jończyk

<i>Polemic with article by Regional Court Judge Katarzyna Wręczycka on errors in drafting notarial deeds in court practice (Radca Prawny 219/2025)</i>	<i>93</i>
--	-----------

Karolina Barbara Wojciechowska

<i>Lack of fault in a professional attorney missing a deadline as a ground for restitution of a deadline in administrative proceedings.....</i>	<i>99</i>
---	-----------

INDEX

<i>Subject Index for 2025.....</i>	<i>121</i>
<i>Author Index for 2025.....</i>	<i>131</i>

mLegitymacja

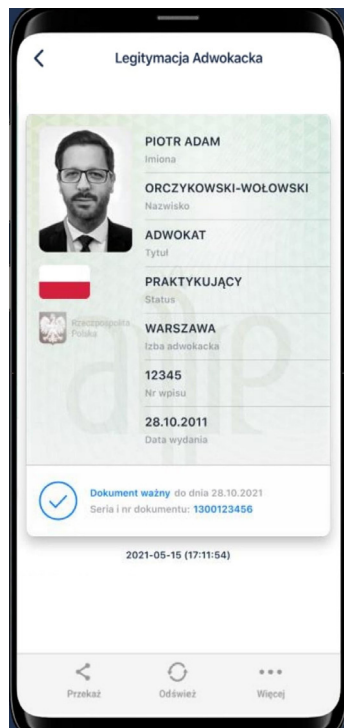
ADWOKATURA
POLSKA

adwokata
aplikanta adwokackiego

prawnika zagranicznego
adwokata niewykonującego
zawodu.

Cyfrowa wersja dokumentu
wydawanego
przez okręgową radę adwokacką.
Potwierdza uprawnienia
zawodowe jej właściciela.

mLegitymacja adwokacka
jest dostępna
w aplikacji mObywatel

pobierz
mLegitymację

PALESTRA

Pismo Adwokatury Polskiej

od 1924 roku

W numerze m. in.:

Tomasz Cyrol

Wezwanie na arbitraż i pozew jako sposoby wszczynania postępowania arbitrażowego

Magdalena Matusiak-Frącczak

Przeszukanie pomieszczeń adwokackich w prawie polskim w świetle najnowszego orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

Kornelia Grabowska-Biernat

Nowelizacja art. 77 Kodeksu karnego w zakresie wprowadzenia zakazu warunkowego zwolnienia wobec skazanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności

Kamila Konopko

Miedzy formalizmem a gwarancyjnością – status podejrzanego po nowelizacji art. 313 § 1 k.p.k. w świetle standardów unijnych